



SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Anna Palovuori

Erityistä tukea tarvitseva nuori

Itsenäistymistä tukeva toimintamalli lastensuojeluyksikössä

Opinnäytetyö

Kevät 2024

Sosiaali- ja terveysala (ylempi AMK)

Sosiaaliala



SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Tutkinto-ohjelma: Sosiaali- ja terveysala (ylempi AMK)

Suuntautumisvaihtoehto: Sosiaaliala

Tekijä: Anna Palovuori

Työn nimi: Erityistä tukea tarvitseva nuori: Itsenäistymistä tukeva toimintamalli lastensuojeluyksikössä

Ohjaaja: Katja Valkama, yliopettaja

Vuosi: 2024

Sivumäärä: 85

Liitteiden lukumäärä: 4

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa lastensuojeluyksikön ammattilaisilta, millaisia itsenäistymisen haasteita lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvillä erityisnuorilla esiintyy, sekä keinoja itsenäistymisen vahvistamiseksi. Tavoitteena oli kehittää suunnitelmallinen ja tavoitteellinen itsenäistymistä tukeva toimintamalli Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen lastensuojeluyksikkö lasten- ja nuortenkotia Vanamoon. Kehittämistyön tarve nousi lastensuojeluyksiköstä. Yksikössä ei ollut itsenäistymistyöskentelyyn tarkoitettua toimintamallia olemassa.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimuksen aineistona toimi ryhmähaastattelut, osallistuva havainnointi ja toimintatutkimuksellinen kehittämistyöskentely. Haastatteluihin osallistui 6 asuinyksikön työntekijää ja havainnointia tapahtui etukäteen määritellyissä tilanteissa mm. tiimipalavereissa. Kehittämistyöskentelyssä oli mukana koko asuinyksikön työryhmä, yhteensä 16 työntekijää. Haastatteluiden ja havainnointipäiväkirjan aineistojen analysoinnissa käytettiin sisällönanalyysia.

Erityisnuorten itsenäistymiseen liittyvät haasteet nähtiin hyvin moninaisina ja yksilöllisinä. Haasteita nähtiin esiintyvän itsestä huolehtimisessa, sosiaalisissa suhteissa, arjen hallinnassa ja käytännöntaidoissa. Lisäksi haasteita ilmeni elämänhallinnassa ja toimintakykyyn liittyvissä tekijöissä, joilla todettiin olevan yhteys nuoren hyvinvointiin ja pystyvyyteen itsenäistymistaidoissa. Tuloksissa korostui myös lastensuojeluyksikön toimintakulttuurin ja toimintaympäristön merkitys itsenäistymisen tukemisessa.

Opinnäytetyön tulokset ja teoria ohjasivat itsenäistymistä tukevan toimintamallin kehittämistä. Kehitetty toimintamalli sisältää itsenäistymistä tukevan suunnitelman, itsenäistyvän nuoren vuosikellon ja arjen toimintakulttuuritaulun.

¹ Asiasanat: erityisnuori, itsenäistyminen, lastensuojelu, lastensuojeluyksikkö, sijaishuolto

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Degree programme: Master's Degree in Social Services and Health Care

Specialisation: Social Work

Author/s: Anna Palovuori

Title of thesis: Young person in need of special support: A procedure supporting progress towards independence in a child welfare unit

Supervisor(s): Katja Valkama, PhD, Principal Lecturer

Year: 2024

Number of pages: 85

Number of appendices: 4

This study explores the views of professionals in a child welfare unit on challenges faced by adolescents with special needs proceeding towards independence and the means to promote their independence. The objective was to develop a systematic and goal-oriented procedure to promote progress towards independence for the Vanamo children's and youth home in the Wellbeing Services County of Southern Ostrobothnia. The need for developing a procedure supporting progress emerged from the child welfare unit, which did not have a plan intended for independence work.

The qualitative research method was used. Data were collected using group interviews, participatory observations, and action research development. Six employees of the residential unit were interviewed, and the observation took place during situations that had been determined in advance, such as team meetings. The unit's entire working group with 16 employees participated in the process. Content analysis was applied to analyzing the interviews and observation journal material.

Challenges related to the progress towards independence in adolescents with special needs were considered diverse and individual, including taking care of oneself, social relationships, day-to-day management, and practical skills. Some also involved life management and functional capacity which were associated with adolescents' well-being and independence-related skills. The results also emphasized the significance of the child welfare unit's operating culture and environment for supporting independence.

The results and theory guided developing the procedure. The procedure includes a plan supporting progress towards independence, an annual clock of independence and an everyday operating culture board.

¹ Keywords: young people with special needs, gaining independence, child welfare, child welfare unit, substitute care

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo	6
Käytetyt termit ja lyhenteet.....	7
1 JOHDANTO	8
2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT	9
2.1 Kehittämistyön tausta	9
2.2 Kehittämistyön yhteistyöorganisaatio	10
2.3 Opinnäytetyön tavoite ja tehtävät	11
3 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA NUORI LASTENSUOJELUSSA	12
3.1 Lastensuojelu ja sijaishuolto.....	12
3.2 Sijoitettujen lasten erityisen tuen taustalla vaikuttavat tekijät	14
3.3 Erityistä tukea tarvitsevat lapset sektoroituneessa palvelujärjestelmässä	15
4 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN NUOREN ITSENÄISTYMINEN SIJAISHUOLLOSTA.....	17
4.1 Itsenäistyminen sijaishuollosta	17
4.2 Erityisnuoren itsenäistyminen.....	19
4.3 Itsenäistymistä tukeva työskentely	21
4.3.1 Toimijuus ja motivaatio itsenäistymistyöskentelyn pohjana	24
4.3.2 Ratkaisukeskeisyys itsenäistymistä tukevana lähestymistapana	25
5 TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISMENETELMÄN VALINTA	29
6 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSIKUVAUS JA TOTEUTTAMINEN	31
6.1 Kehittämistyön kohderyhmä	32
6.2 Käytetyt aineistonkeruumenetelmät	33
6.2.1 Haastattelut.....	33
6.2.2 Havainnointi	35
6.3 Aineiston analyysi.....	36
6.4 Kehittäjäryhmät	39

6.5	Eettisyys ja luotettavuus.....	41
7	KEHITTÄMISTYÖN AINEISTOJEN TULOKSET	44
7.1	Itsenäistymistäidot ja valmiudet.....	44
7.1.1	Arjen hallinta ja käytännöntaidot	45
7.1.2	Itsestä huolehtiminen	48
7.1.3	Sosiaaliset suhteet.....	51
7.1.4	Elämänhallintaan ja toimintakykyyn vaikuttavat tekijät.....	53
7.2	Itsenäistymisen tukimekanismit.....	56
7.2.1	Toimintakulttuuri ja työskentelytavat lastensuojeluyksikössä	56
7.2.2	Toimintaympäristöön liittyvät tekijät ja toimijat	60
7.3	Kehittämistoiminnan tulokset.....	63
7.4	Yhteenveto tuloksista	66
8	ITSENÄISTYmistÄ TUKEVA TOIMINTAMALLI	70
9	POHDINTA.....	74
	LÄHTEET	78
	LIITTEET	85

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1 Neuropsykiatrinen valmennus prosessina	28
Kuvio 2 Toimintatutkimuksen perusmalli.....	30
Kuvio 3 Kehittämistyön prosessin kuvaus.....	31
Kuvio 4 Sisällönanalyysin tulokset.....	44

Käytetyt termit ja lyhenteet

Lastensuojelu	Lastensuojelu pyrkii takaamaan lapsen oikeuden turvalliseen lapsuuteen ja edistämään hänen monipuolista ja tasapainoista kehitystään. Sen tavoitteena on turvata lapsen oikeudet ja edistää lapsen kasvua ja kehitystä turvallisessa ympäristössä.
Sijaishuolto	Lastensuojelun sijaishuolto on määritelty lastensuojelulaissa 49 §. Sijaishuollolla tarkoitetaan kodin ulkopuolella tapahtuvaa hoidon ja kasvatuksen järjestämistä avohuollon tukitoimin, huostaanoton tai kiireellisen sijoituksen keinoin.
Lastensuojeluyksikkö	Lastensuojeluyksiköillä tarkoitetaan laitosmuotoista sijaishuollon järjestämistä. Lastensuojeluyksiköitä ovat mm. koulukodit, lastenkodit, vastaanottokodit ja nuorisokodit.
Erityistä tukea tarvitseva nuori	Erityistä tukea tarvitsevalla nuorella tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä nuoria, joilla on neurokirjoon kuuluvia diagnooseja tai oirehdintaa ja/tai lievä kehitysvamma.
Itsenäistyminen	Itsenäistymisellä tarkoitetaan nuoren asteittaista prosessia kohti aikuisuutta, jossa hän ottaa vastuuta omasta elämästään ja irrottautuu vanhemmistaan / kasvattajistaan. Sijaishuollossa itsenäistymisvaiheeksi kutsutaan yleensä edeltävää aikaa, kun nuori täyttää 18 vuotta ja sijaishuolto päättyy.
Neurokirjo	Neurokehityksellisistä häiriöistä käytetään puhekielessä ja tässä opinnäytetyössä termiä ”neurokirjo”. Häiriöihin kuuluvat autismikirjon lisäksi mm. ADHD, Touretten oireyhtymä, oppimisvaikeudet ja kehityksellinen kielihäiriö.

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö keskittyy lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvien, erityistä tukea tarvitsevien nuorten tukemiseen itsenäistymisen nivelvaiheessa. Terveys- ja hyvinvointilaitoksen (2023, s. 3) vuoden 2022 tilastojen mukaan 17 885 lasta oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle, määrä pysyi vakiona edellisvuoteen verrattuna. Tästä voidaan päätellä, että lastensuojelulaitosten tarjoama itsenäistymistyöskentely on merkittävä osa monien kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten elämää.

Erityistä tukea tarvitsevilla nuorilla ja erityisnuorilla tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä nuoria, joilla on hallitsevia neuropsykiatrisia häiriöitä. Joillakin nuorilla saattaa lisäksi olla lievä kehitysvamma. Neurokehityksellisistä häiriöistä käytetään puhekielessä termiä ”neurokirjo”, jota myös tässä opinnäytetyössä käytetään. Juuri julkaistussa Oulun yliopiston tutkimuksesta selviää, että noin joka viides neurokirjon lapsi, joutuu sijoitetuksi kodin ulkopuolelle ennen kuin täyttää 18 vuotta (Penttilä ym., 2024). Tutkimus myös osoittaa, että erityisesti ADHD-diagnoosin saaneet lapset ovat yliedustettuina näiden sijoitettujen lasten joukossa.

Opinnäytetyö on toimintatutkimuksellinen kehittämistyö, jossa kartoitetaan laadullisen tutkimuksen keinoin lastensuojeluyksikön ammattilaisilta, millaisia itsenäistymiseen liittyviä haasteita lastensuojeluyksikön erityisnuorilla esiintyy, sekä miten itsenäistymistä voidaan lastensuojeluyksikössä vahvistaa. Työelämän yhteistyöorganisaationa toimii työnantajani, Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen lastensuojelun sijaishuollon laitospalvelut. Kehittämistyönä loin yhdessä lastensuojeluyksikön ammattilaisten kanssa lastensuojeluyksiköön itsenäistymistä tukevan toimintamallin, jonka avulla tuetaan eritarpeisia nuoria suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti, ohjaten sekä antaen myös työvälineitä lastensuojeluyksikön ammattilaisille.

Itsenäistymistä lastensuojeluyksiköstä on katsottava myös laajemmin, kuin keskittymällä pelkästään nuoreen ja itsenäistymistaitoihin. Lepola-Fernandez (2023, s. 21) esittää että lastensuojeluyksikön toimia ja käytäntöjä tulisi tarkastella itsenäistyvien nuorten tukemisessa. Hänen mukaansa on tärkeää ymmärtää, että taustalla voi olla monenlaisia haasteita, jotka vaikuttavat nuoren elämään. Kuitenkin jos keskitytään pelkästään nuoreen ja hänen yksilöllisiin haasteisiinsa, saattaa se estää meitä näkemästä laajempia rakenteellisia ongelmia. Hänen mukaansa voidaan miettiä, miten arjen taitoja voitaisiin vaikuttavammin lastensuojeluyksikössä tukea ja minkälaisia rakenteita tarvitaan, jotta tukeminen toteutuisi.

2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa avataan kehittämistyön taustatietoja ja sen syntyprosessia, sekä esitellään opinnäytetyön yhteistyöorganisaatio. Lisäksi tässä luvussa esitetään opinnäytetyön keskeiset tavoitteet ja tehtävät.

2.1 Kehittämistyön tausta

Olen työskennellyt vuodesta 2005 saakka sijaishuollon laitospalveluissa, erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten parissa. Tämän vuoksi alusta lähtien oli selvää, että kehittämistyöni tulisi keskittymään lastensuojeluun ja erityistä tukea tarvitseviin nuoriin sijaishuollossa. Lasten- ja nuorten koti Vanamosta itsenäistyy vuosittain useampi nuori, jatkaen jälkihuollon asumista joko yksikössä omassa itsenäistymisasunnossaan tai muuttaen toisaalle tuetun asumisen piiriin. Tähän saakka lastensuojeluyksikössä ei ole ollut itsenäistymistä tukevaa toimintamallia, joka olisi ohjannut itsenäistymistyöskentelyä. Tämän vuoksi on tarpeen kehittää toimintamalli, joka ohjaa ja tukee nuorten itsenäistymisprosesseja. Yksikössä on jo kauan tunnistettu tarve suunnitelmalliselle ja tavoitteelliselle lähestymistavalle, joka vastaisi erityisnuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Toimintamallia kaivattiin myös ohjaajien sekä muiden ammattilaisten työn tueksi, selkiyttämään epäselvää itsenäistymisvaiheeseen liittyvää prosessia. Erityisnuoren itsenäistymiseen liittyy tavallista enemmän epäselviä ja yksilöllisiä asioita, joita täytyy jo sijaishuollon aikana ennakoita ja ottaa huomioon.

Aihe on ajankohtainen ja liittyy myös yhteiskunnallisesti merkittävään ilmiöön. ADHD-liiton (2024) mukaan noin 10 %:lla väestöstä on neurokirjoon kuuluvia häiriöitä. ADHD-liiton mukaan tällä hetkellä lasten, nuorten ja perheiden tarpeiden mukaisia palveluja ja tukitoimia ei ole tarpeeksi saatavilla. Kun apua ei saada riittävästi, haasteet pitkittyvät ja kasaantuvat. Tämän seurauksena tilanteet kärjistyvät ja lastensuojelu astuu tilanteeseen mukaan. Voidaan siis päätellä, että myös erityisnuorten määrä sijaishuollossa ja lastensuojelulaitoksista lisääntyy koko ajan, joten lastensuojelun tulisi myös osata vastata näiden nuorten tarpeisiin.

Suomesta ja ulkomailta löytyy melko kattavasti aiempia tutkimuksia ja opinnäytetöitä, jotka liittyvät itsenäistymisen tukemiseen sijaishuollossa ja jälkihuollossa. Huomioitavaa kuitenkin on, että sijaishuollossa oleville erityisnuorille suunnattuja tutkimuksia tai itsenäistymissuunnitelmia ei ainakaan Suomesta vielä löydy. Tämä korostaa opinnäytetyön merkitystä ja

tarpeellisuutta erityisnuorten itsenäistymisen tukemisessa. Aikaisemmat aiheesta tehdyt tutkimukset korostavat suunnitelmallisen ja tavoitteellisen itsenäistymistyöskentelyn merkitystä. Orrenmaa (2021, s. 48) on tutkinut itsenäistyvien nuorten tukemista sijaishuollossa. Hänen tutkimuksensa osoitti, että nuoret kokivat itsenäistymisen haasteelliseksi ja heillä oli puutteelliset itsenäistymistaitojen valmiudet. Tulosten mukaan nämä puutteet johtuivat nuorten omista tekijöistä, kuten motivaation ja jaksamisen puutteesta, mutta myös siitä, että sijaishuoltoyksikössä puuttui suunnitelmallinen ja tavoitteellinen itsenäistymisen tukemismalli. Myös Holopainen (2019, s. 21) on tutkinut nuorten siirtymistä sijaishuollosta jälkihuoltoon. Hänen mukaansa sijaishuollosta siirtyvät nuoret kohtaavat enemmän haasteita itsenäistymisessä, koska heiltä puuttuu riittävä tuki ja itsenäistymisen suunnitelmallisuus.

2.2 Kehittämistyön yhteistyöorganisaatio

Opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppanina toimii Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen lastensuojelun laitospalvelut. Lastensuojelun laitoshoidon on kodin ulkopuolella tapahtuvaa hoitoa, kasvatusta ja turvaa, joka on tarkoitettu huostaanotetuille tai avohuollon tukitoimena sijoitetuille lapsille ja nuorille, joille lastensuojelun perhehoito ei ole sopiva vaihtoehto (Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue, i.a). Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueella on kolme omaa lastensuojeluyksikköä Pajurinne, Törnävän Puisto sekä Lasten- ja nuorten koti Vanamo. Jokaiseen yksikköön on tehty oma sijoittamissuunnitelma. Omavalvontasuunnitelman (Lasten- ja nuorten koti Vanamo, 2024) mukaisesti Lasten- ja nuorten koti Vanamoon sijoitetaan erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria. Lapsilla saattaa olla esim. neurokirjoon kuuluvia diagnooseja tai oirehdintaa ja/tai lievä kehitysvamma. Näiden lisäksi nuorilla saattaa olla käytös- ja tunne-elämän häiriöitä. Työskentelyn tavoitteena Vanamossa on järjestää kasvuympäristö, joka on kodinomainen, mutta mahdollistaa myös kuntouttavan arjen erityistä tukea tarvitseville lapsille. Vanamossa keskitytään edistämään lasten hyvinvointia kuntouttavan työtteen avulla. Tukea tarjotaan erityisesti toiminnanohjauksen ja itsesäätelyn tukemisen kautta. Pyrkimyksenä on vahvistaa lasten tervettä kasvua ja kehitystä, ottaen huomioon heidän ikätasonsa ja tarpeensa. Nivelvaiheessa olevien nuorten kanssa harjoitellaan itsenäistymistaitoja ja -valmiuksia.

2.3 Opinnäytetyön tavoite ja tehtävät

Opinnäytetyön tavoitteena on kartoittaa lastensuojeluyksikön ammattilaisten kokemuksia, millaisia itsenäistymisen haasteita sijoitetuilla erityisnuorilla on sekä miten itsenäistymistä voidaan lastensuojeluyksikössä vahvistaa. Opinnäytetyön kehittämistehtävänä on luoda toimintamalli, jonka avulla itsenäistyvää erityisnuorta pystytään lastensuojeluyksikössä tukemaan suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti.

Opinnäytetyöni kehittämistehtävät ovat:

1. Selvittää lastensuojeluyksikön ammattilaisilta, mitä ovat yksikköön sijoitettujen erityisnuorten itsenäistymiseen liittyvät haasteet.
2. Selvittää miten erityisnuoren itsenäistymistä voidaan lastensuojeluyksikössä vahvistaa.
3. Tuottaa lastensuojeluyksikköön itsenäistymistä tukeva toimintamalli, nuorten, ohjaajien sekä muiden ammattilaisten tueksi.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa uutta tietoa siitä, mitkä tekijät vaikuttavat lastensuojeluyksikön erityisnuorten itsenäistymiseen ja mitkä ovat näiden nuorten kohtaamat esteet ja vaikeudet. Tämä tieto auttaa kehittämään kohdennettuja tukitoimia, jotka ovat paremmin räätälöityjä vastaamaan nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Lisäksi selvittämällä miten erityisnuoren itsenäistymistä voidaan vahvistaa lastensuojeluyksikössä, voidaan löytää uusia toimintatapoja, jotka voivat olla vaikuttavia näiden nuorten kasvussa ja kehityksessä kohti itsenäisyyttä.

Kehittämistyön yhteiskunnallinen merkitys voi olla laaja-alainen. Kehittämällä toimintamallia erityisnuorten itsenäistymisen tueksi lastensuojeluyksikössä, voidaan parantaa näiden nuorten elämänlaatua ja tulevaisuudennäkymiä. Kun kevyemmät tukimuodot eivät ole olleet riittäviä, tulee lastensuojelun kyetä vastaamaan näiden nuorten erityisiin tuen tarpeisiin. Kun nuoret saavat parempaa tukea itsenäistymisprosessissa, heillä on suurempi mahdollisuus pärjätä aikuisina ja integroitua yhteiskuntaan. Tämä voi vähentää syrjäytymisen riskiä ja lisätä mahdollisuuksia rakentaa itsenäistä elämää. Lisäksi kehittämällä asiakaslähtöisiä palveluita lastensuojelussa, voidaan parantaa koko lastensuojelujärjestelmän toimivuutta ja tehokkuutta, mikä hyödyttää sekä yksittäisiä nuoria että koko yhteiskuntaa.

3 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA NUORI LASTENSUOJELUSSA

Tässä luvussa avataan ensin lastensuojelu käsitettä sekä lastensuojelun tehtävää edistää erilaisilla ratkaisuilla lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Sen jälkeen paneudutaan sijoitettujen lasten erityisen tuen taustalla oleviin tekijöihin ja haasteisiin, jotka liittyvät erityistä tukea tarvitseviin lapsiin palvelujärjestelmässä sekä sijaishuollossa.

3.1 Lastensuojelu ja sijaishuolto

Arvioitaessa lastensuojelun tarvetta ja toteutettaessa lastensuojelutoimia on ensisijaisen tärkeää huomioida lapsen etu (Lastensuojelulaki (417/2007)). Maljan ym. (2019, s. 22) mukaan lapsen edun huomioiminen lastensuojelutyössä rakentuu useista keskeisistä tekijöistä, jotka liittyvät lapsen hyvinvointiin. Työntekijöiltä edellytetään kokonaisvaltaista näkemystä ja perehtymistä lapsesta ja hänen elämäntilanteestaan. Heidän mukaansa luottamuksen rakentaminen ja riittävä ajan käyttö ovat välttämättömiä, jotta keskeiset laadun varmistustekijät, kuten oikeudenmukaisuus, avoimuus, luotettavuus, turvallisuus ja lasten-suojelutoimien suhteellisuusperiaate voivat toteutua käytännössä.

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsi on tarpeen ottaa hyvinvointialueen huostaan ja järjestää hänelle sijaishuoltoa, mikäli lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa ilmenee puutteita, jotka saattavat vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä. Asiakkuus alkaa, jos palvelutarpeen arvioinnissa katsotaan lapsen kasvuolosuhteiden vaarantuvan tai olosuhteet eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Lapsi saattaa myös itse käyttäytymisellään vaarantaa omaa terveyttään tai kehitystään, jolloin lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Välimäki (i.a) korostaa, että myös neuropsykiatrisista haasteista oireilevilla lapsilla on oikeus lastensuojelun palveluihin, mutta silloin tulee huomioida kaikin tavoin heidän erityiset tarpeensa. Lastensuojelun asiakkuus ei saa kuitenkaan perustua siihen, että muut ensisijaiset palvelut eivät toimi.

Kun lapsi on otettu huostaan, hyvinvointialueella on oikeus määritellä lapsen sijaishuoltopaikka sekä vastata hänen hoidostansa, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta tarvittavasta huolenpidosta (Lastensuojelulaki (417/2007)). Lisäksi hyvinvointialueella on toimivalta päättää lapselle tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi. Sijaishuoltopaikan valinnassa on erityisen tärkeää ottaa

huomioon huostaanoton perusteet ja lapsen yksilölliset tarpeet. Perhehoito on aina ensisijainen ratkaisu lapsen pysyväisluontoisessa sijoituksessa. Laitoshoitoa järjestää lastensuojelulaitokset ja se tulee kyseeseen, mikäli lapsen sijaishuoltoa ei voida toteuttaa riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla, ottaen huomioon lapsen etu. Esimerkiksi, jos lapsen haastava oireilu edellyttää erityistä ammatillista osaamista, hoitoa ja kasvatusta, laitoshoito voi olla parempi ratkaisu (Lastensuojelun käsikirja, 2024).

Sijoitettujen lasten tilanteet ovat aina yksilöllisiä ja heidän tuentarpeensa voivat vaihdella merkittävästi (Lastensuojelun käsikirja, 2024). Tärkeää on varmistaa, että sijaishuoltopaikan henkilöstöllä on tehtävien hoitamiseen riittävä koulutus, kokemus ja ammattitaito. Työntekijöiltä edellytetään monipuolista ammattitaitoa ja kykyä toimia vaativissakin tilanteissa.

Lastensuojelulakiin on määritelty lastensuojelun tarkoituksesta edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelulaissa mainitaan, miten eri toimenpidevaihtoehdoilla ja ratkaisuilla tulisi turvata lapselle myös itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen (Lastensuojelulaki 417/2007). Lastensuojelulaki pohjautuu Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien yleissopimukseen (Taskinen, 2010, s. 19). Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991) ohjaa edistämään lasten hyvinvointia, kehittämään palveluja ja toteuttamaan lastensuojelua. Sopimuksessa tuodaan esiin myös ne henkilöt, jotka ovat lain mukaan vastuussa lapsesta sekä kenellä on velvollisuus tarjota lapselle asianmukaista ohjausta ja neuvontaa, jotta voidaan taata yleissopimuksessa määriteltyjen oikeuksien toteutuminen.

Pollarin (2011, s. 36) mukaan myös erityisnuorella ja vammaisella lapsella on oikeus oman näköiseen tulevaisuuteen. Lastensuojelun piiriin kuuluvat vammaiset lapset jäävät usein muita huonompaan asemaan esimerkiksi palvelujen saamisessa. Tämän vuoksi heidän oikeuksien toteutumiseen olisi kiinnitettävä lastensuojelussa erityistä huomiota. Sosiaali- ja terveysministeriön (2020, s. 22) työryhmä asetti toimikaudellaan 14.3.2019–30.6.2020 keskeiseksi tavoitteekseen parantaa erityistä tukea tarvitsevien lasten huolenpitoa ja kuntoutusta sijaishuollossa. Erityistä tukea vaativat lapset edellyttävät erityisosaamista, moniammatillista osaamisessa sekä aikuisten läsnäoloa. Työryhmä korosti erityisesti tarvetta vahvalle ammatilliselle osaamiselle vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin sekä varmistaa laadukkaan toiminnan ja riittävät henkilöstöresurssit sijaishuollossa.

Lastensuojelun vaikuttavuutta koskeva tieto Suomessa on edelleen vajavaista. Sinkon ym. (2016, s. 36) mukaan lastensuojelussa on puutteita riittävän ja tutkitun tiedon osalta, erityisesti liittyen lapsen kehitykseen, hyvinvoinnin optimaalisiin olosuhteisiin sekä erilaisten tukitoimien, ratkaisujen, työmallien ja menetelmien vaikutuksista lapsen toimintakykyyn ja kuntoutumiseen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä saattaa puuttua myös riittävä tieto siitä, mitkä tekijät ovat lapsen elämässä ja kuntoutuksessa kaikkein merkittävimpiä. Lehtoisen (2022, s. 83) mukaan neurokirjon nuorten kohdalla, autismiosaamisen ja ymmärryksen parantaminen on keskeistä, kun työskennellään lapsen ja perheen kanssa sekä suunnitellaan tukitoimia. Puutteellinen tietämys saattaa johtaa virheelliseen lähestymistapaan lasten ja perheiden tilanteissa, mikä puolestaan voi estää asianmukaisen tuen tarjoamisen.

3.2 Sijoitettujen lasten erityisen tuen taustalla vaikuttavat tekijät

Sijoitettujen lasten erityisen tuen taustalla saattaa olla monenlaisia tekijöitä. Yleisimpiä niistä ovat tutkimusten mukaan neurokirjioon kuuluvat häiriöt ja haasteet. Vuoden 2022 tilastoraporttien mukaan Suomessa oli 17 885 lasta, jotka olivat sijoitettu kodin ulkopuolelle (Terveystien ja hyvinvoinninlaitos (THL), 2023). HuosTa-hankeen selvitysraportin mukaan lastensuojelulaitoksissa on paljon nuoria, joilla on neurokirjon piirteitä (Heino ym., 2016, s. 71). Selvitysraportin mukaan joka kolmannella lapsella (32 %) arvioitiin olevan fyysinen tai neurologinen sairaus tai siihen viittaavia oireita. Kehitysvammaisuuden arvioitiin olevan sijoitukseen johtaneen tilanteen taustalla muutamalla prosentilla. Myös vuonna 2024 julkaistun Oulun yliopiston tutkimuksen mukaan lähes joka viides neurokirjon lapsi päätyy kodin ulkopuoliseen sijoitukseen (Penttilä ym., 2024). Tutkimuksessa käytettiin Suomen kansallisen syntymäkohortin 1997 aineistoja, jotka kattoivat lähes 59 000 lasta syntymästä 18 vuoden ikään saakka. Lähes joka kymmenes näistä lapsista oli saanut neurokirjioon kuuluvan diagnoosin ennen täysi-ikäisyyttä. Tutkimuksen mukaan erityisesti ADHD-diagnoosin saaneet lapset olivat selvästi yliedustettuina niiden lasten joukossa, jotka olivat päätyneet sijoitukseen kodin ulkopuolelle. Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla oli usein myös muita psykiatrisia diagnooseja, kuten käytös-, päihde-, masennus- tai ahdistuneisuushäiriöitä.

Autismiliiton (2023) mukaan erilaisia neurokirjon ilmenemismuotoja ovat autismi, ADHD, Touretten oireyhtymä, oppimisvaikeudet ja kehityksellinen kielihäiriö. Samalla henkilöllä voi myös

olla useita yhtäaikaisia diagnooseja ja liitännäishäiriöitä, jotka ovat hyvin yleisiä. Erilaisia liitännäishäiriöitä voi esiintyä sekä neurologisina, psykiatrisina että neuropsykiatrisina häiriöinä. Mattilan (2014, s. 5) mukaan 74 prosenttia autismikirjon henkilöistä kärsii neurokirjioon kuuluvista liitännäishäiriöistä, joista yli 40 prosenttia kärsii vähintään kahdesta samanaikaisesti. Autismin yleisimpiä liitännäishäiriöitä ovat käytöshäiriöt, ahdistuneisuushäiriöt, ADHD, unihäiriöt ja tic-oireet. Lisäksi esiintyy muita yleisiä liitännäisdiagnooseja, kuten Touretten oireyhtymä, epilepsia, masennus, pakko-oireinen häiriö (OCD), migreeni, puheenkehityksen viivästyminen, kaksisuuntainen mielialahäiriö, syömishäiriöt ja oppimisvaikeudet. Kehitysvammaisuutta havaitaan noin 30 prosentilla (Autismiliitto, 2023). Haasteena on, että liitännäishäiriöt saattavat peittää neurokirjon haasteet (Näe nepsy, i.a). Esimerkiksi, jos henkilö saa mielenterveysdiagnoosin, hän saattaa jäädä ilman neurokirjioon kuuluvaa diagnoosia. Erityisesti työllä ahdistus, masennus ja syömishäiriöt voivat peittää neurokirjon häiriöt. On arvioitu, että noin 40 prosenttia autismikirjon diagnoosin saaneista kärsii myös mielenterveysongelmista.

Suomalainen Lääkäriseura Duodecimin (2019) käypä hoito- suosituksen mukaan ADHD:n esiintyvyyden Suomessa 6–18-vuotiailla vaihtelee välillä 3,6–7,2 %. THL:n julkisissa rekistereissä havaitaan autismikirjon diagnoosi noin 1,1 %:lla väestöstä (Näe Nepsy, i.a). Autismissäätiö arvioi vastaavan luvun olevan 1,5 % väestöstä, joka tarkoittaa noin 80 000 henkilöä Suomessa. Yhteensä näiden diagnoosien kohdalla puhutaan noin 10 %:sta väestöstä, mutta tarkkaa lukua ei ole saatavilla ja tämä alue vaatii lisätutkimusta. Diagnoosien määrä on kuitenkin kasvussa, tähän arvioidaan osaltaan vaikuttavan tiedon lisääntyminen.

3.3 Erityistä tukea tarvitsevat lapset sektoroituneessa palvelujärjestelmässä

Leskelän (2023, s. 5) mukaan kun neurokirjon diagnoosin saaneella lapsella tai nuorella on tarve tukeen, ensisijaisesti tarjolla ovat yleislainsäädännön mukaiset palvelut. Näitä yleislakeja ovat mm. varhaiskasvatuslaki, perusopetuslaki, sosiaalihuoltolaki ja terveydenhuoltolaki. Jos henkilö ei saa tarvitsemiaan palveluita yleislakien nojalla, erityislait tulevat käyttöön (mts. 6). Leskelän (2023, s. 5) mukaan merkityksellisiä erityislakeja neurokirjon oireilevien lasten ja nuorten kannalta ovat esimerkiksi vammaispalvelulaki (675/2023) ja lastensuojelulaki (417/2007).

Erityistä tukea tarvitsevat lapset kohtaavat haasteita palvelujen tarjoamiseen liittyvien rajapintojen, erityisesti vammaispalveluiden ja lastensuojelupalveluiden välillä (Sinko ym. 2016, s.

22). Sektoroitunut palvelujärjestelmä aiheuttaa epäselvyyksiä siitä, kenen vastuulle erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen hoito kuuluu ja mitä lakia hänen tapauksessaan sovelletaan, erityisesti sijoitettaessa lasta. Lastensuojelulaki velvoittaa hyvinvointialueita järjestämään sijaishuoltoa laadukkaasti ja lapsen edun mukaisesti myös tilanteissa, joissa tarvitaan erityisosaamista lapsen hoidossa. Sinko toteaa maassamme olevan tarvetta laitoksille, jotka yhdistävät vammaistyön ja lastensuojelun osaamista sekä edistävät yhteistyötä, jotta voitaisiin kattavasti vastata erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeisiin.

Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen neurokirjon lasten ja nuorten palvelut hyvinvointialueilla selvityksestä käy ilmi, että sosiaalihuollon erityispalveluiden, kuten lastensuojelun ja vammaispalveluiden yhteistyössä on merkittäviä puutteita (Leskelä, 2023, s. 24). Erityisesti vammaispalvelujen kanssa tehtävä yhteistyö koettiin pääosin vähäiseksi tai haastavaksi. Monilla alueilla virallisia yhteistyörakenteita perustason ja vammaispalveluiden välillä ei ollut lainkaan ja asiakkaiden oli vaikea saada tarvitsemiaan palveluita. Sosiaali- ja terveysministeriön (2020, s. 17) mukaan yhteistyön puute lastensuojelun, vammaispalvelujen ja yleisten sosiaalipalvelujen välillä voi luoda tilanteen, jossa lapset saattavat jäädä ilman tarvitsemaansa tukea. Erityisesti esiin nousi neurokirjon lapset, jotka oireilevat merkittävästi ovat usein väliinpuutojia. Oireilevat neurokirjon lapset ja heidän perheensä voivat jäädä ilman asianmukaista tukea, mikä saattaa johtaa perheiden uupumiseen ja lapsien päätymiseen lastensuojelun asiakkaiden joukkoon. Lepistön (2024) haastattelussa tutkimusprofessori Tiina Ristikari toteaa, että nykyiset lait velvoittavat jo lähes kaikki lasten ja nuorten palveluja ohjaavat tahot yhteistyöhön, mutta käytännössä yhteistyö ei aina toteudu tehokkaasti. Tarvitaan uudentyyppistä tukea hyvinvointialueille, kunnille ja kolmannelle sektorille, jotta ne voivat kehittää käytännön työn malleja, jotka varmistavat perheille vaikuttavan tuen. Tuen tulee olla räätälöityä ja riittävän pitkäkestoista.

Penttilän ym. (2024) mukaan neurokirjioon kuuluvia häiriöitä voidaan diagnosoida jo varhaislapsuudessa ja se tarjoaa ammattilaisille mahdollisuuden aloittaa ennakoivat toimet jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Tunnistamalla yleisimmät tekijät, jotka liittyvät lastensuojelun laitospalvelujen käyttöön, voidaan löytää ehkäiseviä keinoja välttää sijoitukseen johtavat tilanteet. He toteavat, että oikea-aikaiset ja riittävät tukitoimet eivät pelkästään vähennä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrää, vaan myös parantavat heidän elämänlaatuaan ja tulevaisuudennäkymiään.

4 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN NUOREN ITSENÄISTYMINEN SII- JAISHUOLLOSTA

Itsenäistyminen sijaishuollosta ja nuoren erityisen tuen tarpeet luovat omat erityispiirteet ja haasteet, jotka ovat syytä tunnistaa. Tässä luvussa avataan ensin sijaishuollosta itsenäistymiseen liittyviä erityispiirteitä, jonka jälkeen paneudutaan tarkemmin erityistä tukea tarvitsevan nuoren itsenäistymiseen. Luvun lopussa tarkastellaan tekijöitä, jotka liittyvät erityistä tukea tarvitsevien nuorten itsenäistymisen tukemiseen ja siihen liittyvään työskentelyyn sijaishuoltoyksikössä.

4.1 Itsenäistyminen sijaishuollosta

Kun lapsi tai nuori joutuu yhteiskunnan huostaan, lastensuojelu saa paljon valtaa, joka perustuu lastensuojelulakiin (Tampereen yliopisto, 2024). Jos ajatellaan, että valta ja vastuu kulkevat käsi kädessä, yhteiskunnalla on moraalinen vastuu tukea ja huolehtia huostaanotetuista lapsista kaikissa heidän elämänsä vaiheissa ja tilanteissa. Tämä tarkoittaa myös nivelvaihetta, kun nuori alkaa itsenäistyä ja valmistautua aikuisuuteen.

Törrösen ja Vauhkosen (2012, s. 91) mukaan nuorten kokemukset sijaishuollosta itsenäistymisestä eroavat paljon toisistaan. Sijaishuolto kokemuksena on jo jokaiselle nuorelle omanlainen. Sijaishuolto on toisille koko lapsuuden kasvuympäristö, kun taas toisille väliaikainen vierailu. Se pitää sisällään monia erilaisia toimintoja, jotka tulevat eri tavoin esiin. He toteavat, että sijaishuollosta itsenäistyneiden elämäntilanteita ei voida siis yleistää ja se on erityisen tärkeää ottaa huomioon, kun suunnitellaan toimintoja, joiden tulee ottaa huomioon nuorten eri elämäntilanteiden kirjo. Groopin (2021, s. 262) mukaan jo pelkästään sijaishuollossa kasvamisen tuo mukanaan erityispiirteitä ja institutionaalisia rakenteita, jotka vaikuttavat merkittävästi elämään, erityisesti elämän nivelvaiheissa. Jäykkä näkemys siitä, että tietyn iän saavuttaminen automaattisesti käynnistää siirtymisen riippuvaisuudesta itsenäisyyteen, ei ole linjassa todellisuuden kanssa. Jälkihuoltonuorten itsenäistymistä eri Euroopan maissa tarkastelevassa tutkimuksessa, tarkasteltiin kriittisesti itsenäistymisen tavoitetta itsenäisyys käsitteen kautta (Cameron ym., 2018). Tutkimuksessa esitettiin huomio, että itsenäisyys usein määritellään riippumattomuudeksi ja siten myös itsenäistyminen tarkoittaisi siirtymistä kohti riippumattomuutta. Tutkimuksessa painotettiin kuitenkin kriittisesti sitä, että

itsenäistymisprosessissa riippuvuussuhteet eivät koskaan lopu, vaan ne muuttuvat erilaisiksi ja että nuoret tarvitsevat monimuotoista tukea uusien ja muuttuneiden suhteiden rakentamiseksi.

Korkiamäen ym. (2024, s. 7) mukaan sijaishuoltopaikasta aikuistuvien nuorten itsenäistymistä voidaan kuvata aikuistumisen pikakelauksena, koska sen odotetaan tapahtuvan nopeammin kuin muiden samanikäisten nuorten. Heidän mukaansa sijaishuoltopaikasta itsenäistyviltä nuorilta odotetaan nopeaa aikuistumista, johon liittyy nopea siirtymä itsenäiseen asumiseen, taloudelliseen vastuuseen, palvelujärjestelmien väliseen siirtymiseen ja oman elämän päätöksenteon kasvavaan valtaan. Täysi-ikäistymisen virstanpylväs nousee näin keskeiseen asemaan, asettaen osan nuorista jopa itsenäistymispakon eteen, vaikka valmiuksia itsenäistymiseen ei vielä olisikaan (Groop, 2021, s. 262). Malm (2018, s. 66) toteaa, että nuorten itsenäistymiseen saattaa vaikuttaa myös ulkoiset tekijät, eikä se silloin lähde suoraan nuoresta itsestään. Sijaishuollossa asuvilla nuorilla saattaa olla suorastaan itsenäistymiseen pakottavia olosuhteita. Kysymykseksi nouseekin, millaisia vaikutuksia niillä on itsenäistymisprosessiin? Häggman-Laitilan ym. (2019, s. 634) toteavat sijaishuollossa olevien nuorten itsenäistymisen nivelvaiheen olevan haasteellisempi, kuin kotona asuvien nuorten. Sijaishuollostsa itsenäistyville nuorilla ei ole esimerkiksi samanlaisia emotionaalisia, sosiaalisia ja taloudellisia tukiverkkoja olemassa, joten heidän lähtökohtansa itsenäistymiselle ovat ikätoveriaan heikommat. Heidän mukaansa sijaishuollostsa itsenäistyvät ovat siis jo lähtökohtaisesti ikätovereihinsa verrattuna suuremmissa syrjäytymisvaarassa.

Hyvissä ajoin ennen sijaishuollon päättymistä on tärkeää aloittaa jälkihuollon tarpeiden ja tavoitteiden arvioiminen (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2020, s. 29). Jälkihuollon suunnittelun aloittaminen hyvissä ajoin on olennaista, jotta jo sijaishuollon aikana voidaan vahvistaa nuorten toimintakykyä, tukemalla heidän itsenäistä toimijuuttaan. Onnistunut jälkihuolto on tehokas keino vähentää syrjäytymistä ja estää huono-osaisuuden siirtymistä sukupolvelta toiselle. Kekkosen ja Maneliuksen (2023, s. 50) mukaan sijaishuollon näkökulmasta jälkihuolto saattaa vaikuttaa erilliseltä palvelulta, mutta tarkemmin tarkasteltuna ne ovat tiiviisti kietoutuneet yhteen. Näissä siirtymävaiheissa on keskeistä, että sijaishuollon ja jälkihuollon yhteistyö on tiivistä ja riittävää. Onnistunut siirtymä vahvistaa nuoren toimijuutta ja uskoa omiin kykyihinsä, mikä on olennainen tekijä sijaishuollon onnistumiselle.

Kekkosen ja Maneliuksen (2023, s. 50) mukaan itsenäistymisen nivelvaiheessa nuori kohtaa suuria muutoksia ja siirtymiä, jotka voivat olla haasteellisia kenelle tahansa. He korostavat, että nuoret tarvitsevat monipuolista apua ja tukea uuden elämänvaiheensa hallintaan, erityisesti kun he kohtaavat itsenäiseen asumiseen ja arjenhallintaan liittyviä ensimmäisiä haasteita. Ihanteellista olisi mahdollistaa nuorelle asteittainen harjoittelu, erilaisten vastuiden ja velvollisuuksien parissa ennen täysi-ikäisyyttä. Vaikka kaikkia aikuiselämään liittyviä vastuita ei voi käytännössä harjoitella ennen täysi-ikäisyyttä, ennakoiva valmistautuminen voi olla arvokasta. He toteavat, että sijaishuoltopaikassa nuorten on hyvä harjoitella kodinhoidollisia taitoja, kuten siivousta, ruoanlaittoa ja osittain myös itsenäistä rahanhallintaa. Kuitenkin aikuiselämään siirtyessään he tarvitsevat myös metataitoja, jotka kattavat monipuolisesti elämänhallintaan liittyviä asioita. Näitä ovat esimerkiksi yksin selviytyminen, aloitteellisuus, ajanhallinta, sosiaaliset taidot, tietotekninen osaaminen ja taloudelliset valmiudet.

4.2 Erityisnuoren itsenäistyminen

Jälkihuollon nykytilaa on kartoitettu mm. Tampereen yliopiston Hyvää jälkeä -hankkeessa. Hankkeesta saatujen tulosten mukaan sijaishuollosta aikuistuvat, jälkihuoltoon oikeutetut nuoret voidaan karkeasti jakaa kolmeen ryhmään (Korkiamäki ym., 2024, s. 32).

1. Nuoret, jotka selviytyvät peruspalveluilla ja ovat hyvinvoivia.
2. Nuoret, jotka tarvitsevat erityistä tukea tietyillä elämänalueilla tai palvelusektoreilla.
3. Nuoret, jotka tarvitsevat monialaista erityistä tukea.

Hankkeen mukaan erityisen haastava tilanne on nuorten kohdalla, jotka tarvitsevat monialaista tukea.

Autismiliiton (2024) mukaan neurokirjon nuorille nuoruus ikävaiheena ja murrosikä tuo uusia haasteita. Neurokirjon nuoret voivat kohdata itsenäistymiseen liittyvät haasteet usein valmistautumattomampina verrattuna ikätovereihinsa ja tämä prosessi kestää usein huomattavasti pidempään. Nuoruuden merkittäviä kehitystehtäviä ovat oman itsenäisyyden rakentaminen. Nuoruuteen liittyy vastuun ottamista omasta elämästä, velvollisuuksien hoitamista, itsensä hyväksymistä ja tulevaisuuteen suuntautumista, jotka kaikki tuovat mukanaan huomattavia muutoksia nuoren arkeen. Itsenäistyminen tapahtuu yksilöllisesti ja nuoret etenevät itsenäistymisprosessissa yksilöllisessä tahdissaan, hankkien tarvittavia itsenäistymistaitoja.

Autismiliiton (2024) mukaan myös mielenterveyteen liittyvät kysymykset nousevat esiin murrosiässä. Neurokirjon nuorilla esiintyy masennusta ja ahdistuneisuutta yleisemmin, verrattuna samanikäisiin ikätovereihinsa. Lisääntyneet sosiaaliset vaatimukset koulussa, vertaispaineet, kasvanut sosiaalinen tietoisuus ja tulevaisuuden pelot lisäävät stressiä. Ozonoffin ym. (2008, s. 193) mukaan murrosiän myötä, nuori tulee myös tietoisemmaksi omasta erityisyydestään ja siitä, että eroaa muista nuorista. Teini-ikäiseltä odotetaan uudenlaisten vaatimusten lisäksi myös käytöstä, joka osoittaa kypsyttä, sekä kykyä ottaa haltuun monimutkaisempia sosiaalisia ja emotionaalisia rooleja ihmissuhteissa. Erityispiirteitä omaavat nuoret kohtaavat samat haasteet, kuin muutkin teini-ikäiset, mutta heillä ei välttämättä ole kehittynyt ikätasoon sopivaa kypsyneisyyttä (Huotari & Tamski, 2010, s. 185). Heillä on samanlainen halu itsenäistyä, mutta ei välttämättä ikätasoisia valmiuksia, itsenäistymisen mukanaan tuomiin velvollisuuksiin. Iän myötä tarkkaamattomuudessa ja ylivilkkaudessa tapahtuu positiivista kehitystä, mutta nuoret, joilla on erityispiirteitä, voivat usein jäädä ikätovereistaan jälkeen itsehillinnän, organisoinnin, ennakoinnin, suunnittelun ja tavoitteellisuuden taidoissa. Heillä saattaa olla haasteita pitää sopimuksia ja heikko turhautumisen sietokyky voi johtaa raivokohtauksiin ja jopa aggressioihin. Ikätasosta poikkeavat käyttäytymispiirteet tulkitaan usein virheellisesti uhmakkuudeksi ja asenneongelmiksi. Tämän seurauksena syntyy helposti molemminpuolisia vihamielisyyden kierteitä kasvattajien kanssa.

Sandbergin ym. (2018, s. 11–12) mukaan erityistä tukea tarvitsevilla nuorilla on usein haasteita yleisessä arjen- ja elämönhallinnassa. Nuoren kronologinen ikä saattaa myös olla ristiriidassa hänen taitotasonsa kanssa. Arkea vaikeuttavat muun muassa vuorokausirytmien häiriöt tai muut ongelmat päivärytmissä ja ajanhallinnassa, kuten asioiden ajallaan hoitaminen tai aikataulujen noudattaminen. Toiminnanohjauksen haasteet ovat myös yleisiä, mikä näkyy vaikeuksina esimerkiksi tehtävien aloittamisessa. Nuori tarvitsee erityishaasteidensa vuoksi hyvien ja selkeiden toimintamallien oppimista sekä pitkäaikaista vierellä kulkemista (Savikuja ym., 2019, s. 253). Mannström-Mäkelä ja Saukkola (2008, s. 41) muistuttavat että tärkeää on myös ymmärtää, että neurokirjon nuoret voivat tarvita tukea ja ohjausta läpi elämän. Tämän vuoksi arjessa auttavia toimintamalleja ja selviytymistä helpottavia asioita on tarpeen ottaa osaksi nuoren elämään jo varhaisessa vaiheessa (Savikuja ym., 2019, s. 253). Autismiliiton (i.a) mukaan uuden elämäntilanteen ja muutoksien suunnittelu, kannattaa aloittaa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, mieluiten useita vuosia ennen itsenäistymistä. Autismiliiton mukaan tarpeellisten taitojen harjoittelu tulisi toteuttaa todellisissa ja tutuissa ympäristöissä,

antaen yksilölle mahdollisuuden edetä omassa tahdissaan. Tämä valmistautuminen auttaa helpottamaan muutoksen toteutusta ja antaa nuorelle tarvittavaa varmuutta uuteen elämänvaiheeseen siirtymisessä.

Koskentaustan (2018, s. 1496) mukaan neurokirjon henkilö hyötyy jo hyvin nuorena aloituksesta peruskuntoutuksesta. Arjessa tapahtuvaan peruskuntoutukseen sisältyy muun muassa strukturoidun päiväohjelman noudattaminen, kommunikoinnin tuki, itsenäisen elämän harjoittelu, sosiaalisten tilanteiden ja vuorovaikutuksen harjoittelu. Moniammatillista ja tehostettua tukea tarvitaan erityisesti elämän eri nivelvaiheissa kuten itsenäistymisessä. Autismikirjon häiriön käypä hoito -suosituksen mukaan kirjolla olevan henkilön elämässä tapahtuvat muutokset ja nivelkohdat saattavat kuormittaa psyykkisesti, jopa niin paljon, että arjen toimintakyky heikkenee entisestään (Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2023). Siksi nivelvaiheessa tukea tarvitaan erityisesti uudenlaisen tasapainon löytämiseen. Oikeanlaisilla tukitoimilla pystytään oleellisesti vaikuttamaan kirjolla olevan henkilön toimintakykyyn.

Koskentaustan (s. 1499) mukaan oikeanlaisen hoidon ja kuntoutuksen saamista haastaa neurokirjon henkilöiden putoaminen palvelujen väliin. Kehitysvammaisten erityishuollosta asetettu laki (519/1977) määrittää, ettei erityishuollon tarpeen arviointiin vaadita tarkkaa kehitysvammadiagnoosia vaan keskeistä on kyseisen henkilön tarve erityishuollon palveluihin. Koskentaustan (s. 1499) mukaan kehitysvammadiagnoosin omaava neurokirjon henkilö on oikeutettu saamaan vammaispalveluja, mutta haasteena on saada tarvitsemia psykiatrisia palveluja. Neurokirjon henkilön, jolla ei ole kehitysvammaa on taas haastavaa saada itselleen arjen tukea, jota erityispiirteidensä vuoksi tarvitsisi.

4.3 Itsenäistymistä tukeva työskentely

Timonen-Kallio ym. (2017, s. 26) ovat kuvanneet lastensuojelun terapeuttisen laitospalveluksen mallinnuksessa sijaishuollon työntekijöitä ja heidän ammatillista osaamistaan. He kuvaavat sijaishuollon työntekijöitä arkielämän asiantuntijoiksi, joiden työhön liittyy runsaasti yhdessä elämistä lasten ja nuorten kanssa. Tärkeitä painopisteitä laitospalveluksessa ovat lapsen vahvuuksien tukeminen, elämän kohtaamien haasteiden käsittely, elämäntaitojen opettelu ja toimijuuden vahvistaminen. Yksilöllinen ohjaustyö ilmenee usein arjen tilanteissa, mutta omaohjaajien tulisi pyrkiä myös varaamaan yksilöllistä aikaa oman lapsensa kanssa. Heidän (s. 27) mukaan sijaishuollon työntekijöillä täytyy olla uskoa integraation

mahdollisuuksiin ja tukea nuoria heidän itsenäistymisensä eri vaiheissa, erityisesti nivelvaiheessa. Nivelvaihe edustaa kriittistä vaihetta sijaishuollossa, jolloin on välttämätöntä opettaa ja oppia itsenäisen elämän taitoja. Itsenäiseen elämään siirtyminen ja työelämään astuminen voivat olla haasteellisia tai jäävät toteutumatta lähes kenen tahansa kohdalla, mikäli riskejä ja epävarmuutta ei oteta huomioon tai niitä ei osata käsitellä asianmukaisesti. Heidän mukaansa lastensuojelun sijaishuollon laitostyön keskeisenä päämääränä on edistää lasten ja nuorten yhteiskuntaan integroitumista, itsenäistymistä laitoksesta ja siirtymistä koulutuksesta työelämään. Tätä vaihetta varten lasta ja nuorta tulee kasvattaa ja valmentaa.

Niemelän ym. (i.a) mukaan erityisnuorten kohdalla riittävä tuki vaatii hyvin laaja-alaista ymmärrystä siirtymävaiheeseen vaikuttavista tekijöistä. Tukikeinojen lisäksi tulee ottaa huomioon, että tilanteita täytyy ennakoida ja tarkkailla jatkuvasti. Oleellista on miettiä, mitä saavutetaan oppimisen, taitojen harjoittelun ja kompensatiokeinojen kautta, mutta näiden lisäksi tulee ottaa huomioon myös ympäristön vaikutukset. Tukikeinoja rakentaessa tulee arvioida, onko tavoitteet selkeät, onko ohjauksen ja tuen tavat sopivia ja toimivatko ne. Niemelän ym. muistuttavat, että hyvä on myös pohtia, miten arvioidaan edistymistä, miten edistyminen ja hyvien toimintatapojen löytyminen tehdään näkyväksi.

Niskasen ym. (2024, s. 27) mukaan nuorten kohdalla on ensiarvoisen tärkeää ohjata aikuisia käyttämään kotiympäristössä menetelmiä, jotka edistävät lapsen toimintakykyä. Erityisesti tarvitaan pitkäjänteistä panostusta ja ammattilaisten yhteistyötä varmistamaan tuen jatkuvuus eri elämänvaiheissa. Tuen tulisi keskittyä taitojen kehittämiseen, jotka edistävät nuoren kykyä elää itsenäisesti, auttavat saavuttamaan omia tavoitteita ja kehittävät tervettä minäkuvaa. Tärkeää on tarjota riittävää tukea ja harjoittelumahdollisuuksia erilaisissa ympäristöissä. Toimintakyvyn tukemisen olisi hyvä ulottua mahdollisimman laajasti osaksi arkea, myös osallistamalla tilanteiden havainnointiin ja ympäristön mahdolliseen muokkaamiseen. Heidän (s. 14) mukaan ympäristön muokkauksen ja erilaisten arjen tukikeinojen avulla voidaan tehokkaasti lievittää oireiden haittavaikutuksia ja vähentää ongelmien kasaantumista. Kuntoutuksellinen näkökulma on siten myös olennainen, jotta voidaan suunnitella arjen tukitoimia tehokkaasti ja tukea toimintakykyä.

Raevuoren (2024) mukaan esimerkiksi ADHD on oirediagnoosi ja elinympäristöllä on merkittävä vaikutus siihen, miten ADHD-oireet ilmenevät ja miten ne vaikuttavat yksilön toimintakykyyn. Jos ympäristö ei tue keskittymistä ja toiminnanohjausta ja lisäksi provosoi

häiriöherkkyyttä, ADHD-oireet voivat pahentua ja vaikeuttaa oleellisesti toimintakykyä. Toimintakyvyn tukeminen edellyttää siis myös muutoksia ympäristötekijöissä. Erityisesti lasten ja nuorten tilanteessa tarvitaan suojelua, jotta heidän toimintakykynsä voidaan turvata.

Mannström-Mäkelän ja Saukkolan (2008, s. 40) mukaan neurokirjon nuorten epätasainen suoritusprofiili tekee tuen tarpeen suunnittelusta ja arvioinnista haastavan. Epätasainen kykyprofiili vaikeuttaa tuentarpeiden tunnistamista ja saattaa estää tarpeenmukaisen tuen järjestämisen (Autismiliitto, i.a). Erityisesti älykkäiden neurokirjon nuorten kohdalla, läheisillä ja ammattilaisillakin voi olla vaikeuksia ymmärtää, miksi nuori kohtaa vaikeuksia normaaleissa arjen tehtävissä, eikä välttämättä suoriudu niistä (Mannström-Mäkelä & Saukkola, 2008, s. 40). Autismiliiton (i.a) mukaan neurokirjon henkilöillä arkielämän vaatimusten ja kognitiivisten kykyjen välillä on suuria eroa. Tämä asettaa arjen toimintakyvylle ja elämänhallinnalle suuria esteitä, joita voi esimerkiksi olla kaupassa asiointi tai kodin siisteyden ylläpitäminen. Tavalliset arjen asiat voivat vaatia neurokirjon henkilöltä huomattavia ponnisteluja. Mannström-Mäkelä ja Saukkola (2008, s. 41) toteavat, että jos nuorta tuetaan arkipäivän haasteissa, se ei automaattisesti tarkoita sitä, että hän tarvitsee jatkuvaa apua kaikilla elämänalueilla. Heidän (s. 39) mukaan joskus erityisnuoren läheisten tai ammattilaisten voi olla haastavaa vetää rajaa siihen, miten paljon apua ja tukea nuori tarvitsee. Siksi ammattilaisten ja läheisten on tärkeää miettiä, miten paljon nuori tarvitsee tukea ja ymmärtää, miten muiden antama tuki vaikuttaa itsenäistymisprosessiin.

Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että nuorten kuntoutuksen ja tukitoimien tulisi suuntautua yhä enemmän yksilöllisempää suunnitteluun, jotta se vastaa paremmin nuorten tarpeita. Oma Väylä -kuntoutuksen kehittäminen -hankkeessa, jonka tavoitteena oli vahvistaa neurokirjon diagnoosin omaavien nuorten kuntoutujien opiskelu- ja työelämävalmiuksia, arjenhallintataitoja sekä sosiaalisia taitoja, oli nähtävissä merkittäviä arjen selviytymiseen liittyviä näkökulmia (Karhula ym., 2022, s. 32). Hankkeen tutkimustulosten mukaan erityisesti neurokirjon nuorten tukitoimenpiteiden painopiste kuntoutuksessa tulisi olla sosiaalisen ja fyysisen ympäristön muokkaamisessa heidän tarpeisiinsa, eikä niinkään pyrkimykseen muuttaa heidän käyttäytymistään suhteessa ympäristöön. Hankkeen tutkimustulokset viittasivat myös siihen, että kuntoutuksen tulisi olla entistä yksilöllisempää ja räätälöidymppää, jotta se vastaisi nuorten yksilöllisiä tarpeita. Jokaisen nuoren kohdalla, tärkeät sisällöt muotoutuivat erilaisten tekijöiden perusteella. Hankkeen tutkimustuloksissa todettiin, että kuntoutuksien toteutuksessa olisi perustellumpaa keskittyä yksilöllisten odotusten selvittämiseen sen sijaan, että

noudatetaan tiukasti esim. diagnoosilähtöisiä toimintamalleja. Saman suuntaisia tuloksia oli nähtävissä myös Kaittilan ym., (2023, s. 1121) tekemässä tutkimuksessa, jossa pyrittiin tunnistamaan tekijöitä, jotka tukevat nuorten resilienssiä, elämän haasteista huolimatta. Heidän (s. 1128) mukaan tutkimus paljasti merkittäviä vaihteluita nuorten kokemissa tekijöissä, jotka edistivät heidän hyvinvointiaan ja resilienssiään. Tulokset korostivat tarvetta löytää yksilöllisiä tapoja osallistaa nuoria, sen sijaan, että heitä pyritään sitouttamaan valmiiksi suunniteltuihin prosesseihin.

4.3.1 Toimijuus ja motivaatio itsenäistymistyöskentelyn pohjana

Alangon ja Lämsän (2018, s. 17) mukaan uuden elämäntilanteen rakentaminen ja suunnan muuttaminen edellyttävät ennen kaikkea nuorelta itseltään toimijuutta. Groop (2021, s. 262) toteaa, että elämän käännekohtat voivat muokata yksilön kokemusta myös toimijuudesta. Hänen mukaansa toimijuuden tunne tai sen puuttuminen vaikuttavat merkittävästi siihen, miten yksilö suhtautuu elämäänsä käännekohtien yhteydessä. Näissä käännekohtissa tulisi kiinnittää erityistä huomiota sijaishuollossa kasvavien ja itsenäistyvien nuorten tukemiseen. Toimijuuden ja osallisuuden merkityksiä kuvaa hyvin myös seuraava lainattu ote (Ylikojola, 2020, s. 18, Tukiliiton mukaan).

”Toimijuus on asia, joka erottaa osallistumisen ja osallisuuden. Erilaisiin tilaisuuksiin ja toimintaan voi osallistua ilman omia päätöksiä tai omia tekoja. Osallinen ihminen on kuitenkin samalla toimija. Toimija päättää sekä tekee ja toimii asioiden onnistumisen eteen. Kukin omien kykyjen mukaan, tuen kanssa tai ilman. Toimijalla on tietoa ja kokemuksia vaihtoehtoista ja niiden hyvistä ja huonoista puolista.”

Jotta nuori voi olla osallinen omaan elämäänsä, on tärkeää, että hänellä on päätösvaltaa omista asioistaan ja mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä suuntaan sekä saada tarvitsemaansa tukea (THL, 2023, s. 21). Nuoren on voitava toteuttaa itseään ja kehittyä oman halunsa mukaisesti. Tämä edellyttää, että nuorella on tarvittavat tiedot, taidot ja resurssit voidakseen vaikuttaa oman elämänsä kulkuun ja osallistua päätöksentekoon. Samalla toimintaympäristön on oltava selkeä, hallittavissa ja ennakoitavissa. Osallisuuden tukeminen edellyttää siis nuoren itsenäisyyden ja toimijuuden kunnioittamista sekä tarvittavan tuen ja tilan tarjoamista päätöksentekoon.

Alangon ja Lämsän (2018, s. 17) mukaan joskus voi olla haastavaa erottaa nuoren oma muutos- tai kehittämistarve ympäristön luomasta tarpeesta. Saarnion ym. (2020, s. 15) mukaan motivaation katsotaan olevan olennainen tekijä, kun pyritään saavuttamaan asetetut tavoitteet. Omilla tavoitteilla ja päämäärillä on merkittävä rooli niiden toteutumisessa, ja ne vaikuttavat myönteisesti tehtävän suoritukseen. Heidän (s. 17) mukaan motivointi syntyy kahdesta asiasta, tavoitteilla täytyy olla nuorelle arvo ja nuoren on uskottava omiin mahdollisuuksiinsa tavoitteen suhteen. Alanko ja Lämsä (2018, s. 17) toteavat, että mikäli nuorelle ei synny omaa motivaatiota tavoitteen suhteen, se saattaa johtua alhaisesta uskosta muutoksen mahdollisuuteen. Motivaatioon vaikuttavat myös nuoren kokemukset toiminnan hyödyllisyydestä. Mahdolliset ristiriidat nuoren nykyisen toiminnan, arvojen tai haaveiden välillä on hyvä tuoda esille ja käsitellä niitä nuoren kanssa. Saarnio ym. (2020, s. 15) mukaan painottamalla liikaa haittoja ja seuraamuksia, jotka syntyvät siitä, ettei nuori toimi halutulla tavalla, saattaa kuitenkin seurauksena olla, että nuoren aktiivinen toimijuus asiassa katoaa ja nuori muuttuu toimenpiteiden kohteeksi. Alangon ja Lämsän (2018, s. 17) mukaan keskeistä prosessissa on miettiä, miten arkipäivän valinnat tukevat nuoren tavoitteiden saavuttamista. Erityisnuorten motivaatio ei lisäännä ulkoisella motivoimisella, vaan tärkeää on pyrkiä löytämään tekijät, mihin nuori suuntaa jo olemassa olevan sisäisen motivaationsa. Keskiössä on nuoren omien tavoitteiden ja pyrkimysten tukeminen, ei niinkään ulkoisten paineiden tai kannustimien korostaminen.

Luvussa 4.3 kuvatussa oma väylä kuntoutuksen kehittämisen hankkeessa, tutkittiin myös kuntoutujien motivaatiota ja motivointia. Hankkeesta saatujen kokemusten mukaan, motivaation tukemisessa korostuivat ratkaisukeskeiset menetelmät, keskittyen toivotun tulevaisuuden rakentamiseen ja myönteisen palautteen antamiseen (Alanko & Lämsä, 2018, s. 19). Merkittävimmiksi tekijöiksi motivoinnin kannalta nousivat toivon ylläpitäminen, pystyvyyden tunteen parantaminen ja positiivisen minäkuvan tukeminen (mts. 18).

4.3.2 Ratkaisukeskeisyys itsenäistymistä tukevana lähestymistapana

Mannström-Mäkelän ja Saukkolan (2008, s. 8) mukaan ratkaisu- ja voimavarakeskeisiä menetelmiä käytetään yleisesti neurokirjon haasteiden tukemisessa, mutta niitä voidaan yhtä hyvin soveltaa myös muiden ryhmien kanssa, kuten mielenterveys- ja päihdetyössä. Heidän (s. 48) mukaan ratkaisukeskeinen lähestymistapa keskittyy etsimään ratkaisuja, tavoitteita ja

päämääriä. Se painottaa tulevaisuuteen suuntautumista, toiveikkuuden sekä voimavarojen löytämistä ja tukemista. Vaikka ratkaisukeskeisyys juontaa juurensa terapiamaailmasta, siitä on ammennettu tehokkaita vuorovaikutuksen ja toiminnan strategioita monille aloille. He (s.8) toetavat, että jokainen ohjaaja tai valmentaja voi siis sovittaa ratkaisu- ja voimavarakeskeisiä menetelmiä oman työtapansa mukaisesti ja muokata niitä vastaamaan kunkin asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin.

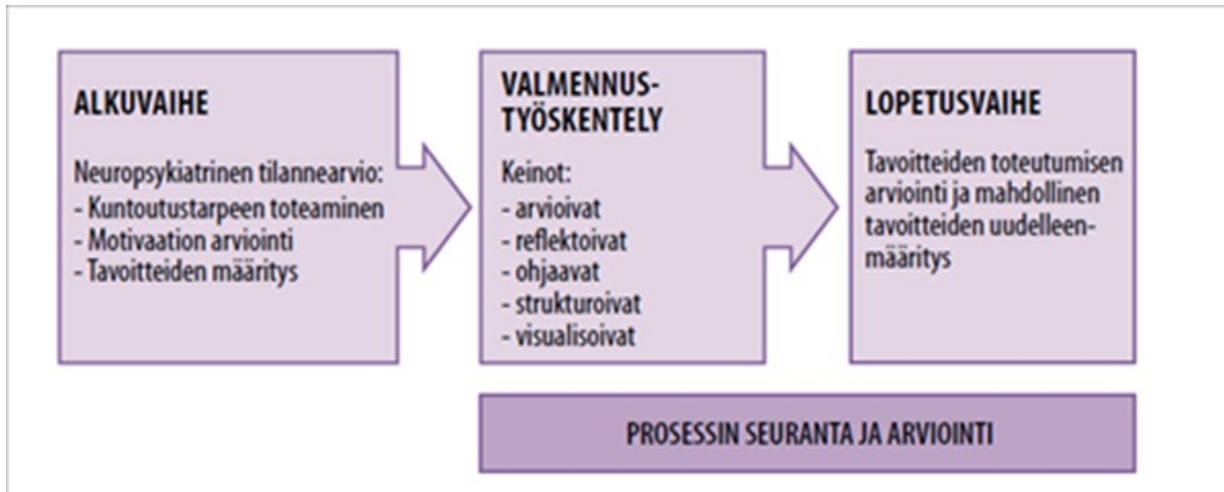
Ratkaisukeskeinen lähestymistapa on erinomainen nuorten kanssa työskenneltäessä (Saarnio ym., 2020, s. 9). Ratkaisukeskeinen lähestymistapa keskittyy toiveisiin onnistuneesta työskentelystä ja siten kasvattaa nuoren motivaatiota ja minäpystyvyyttä. Ratkaisukeskeinen lähestymistapa sopii nuorten kanssa tehtäväksi myös siksi, että sitä on helppo toteuttaa arkisissa tilanteissa, missä muutenkin oltaisiin, eikä se vie paljon aikaa. Ajatuksena on fokuoittaa nuorten omaan maailmaan, joka liittyy esim. tunteisiin, arvoihin tai mielenkiinnonkohteisiin. Fokusoimisella mielekkäisiin ja nuoresta lähteviin asioihin, saadaan nuoret paremmin motivoitumaan ja sitoutumaan muutosprosessiin. Heidän mukaansa ratkaisukeskeisellä lähestymistavalla on myös mahdollista vaikuttaa siihen, miten nuoret näkevät itsensä. Nuori saattaa ajatella itsestään, ettei osaa, on huono, hänellä ei ole ystäviä tai on vääränlainen. Tällainen ajattelutapa saattaa entisestään rajoittaa heidän elämäänsä. Ratkaisukeskeisesti toimiva aikuinen voi auttaa kierteen katkaisemissa, pyytämällä huomaamaan voimavaroja ja vahvuuksia sekä lisäämällä toisenlaista ajattelutapaa. Heidän mukaansa (s. 12) yksi tärkeimmistä asioista ratkaisukeskeisyydessä on se, ettei liikaa työnnetä nuoria haluamaamme muutokseen. Ratkaisukeskeisyyden avulla voidaan luoda nuorten kanssa toivottuja tulevaisuuden kuvia ja luottaa siihen, että nuoret itse ymmärtävät, mikä on heille itselleen parasta.

Yksi ratkaisukeskeisyyteen perustuva menetelmä on neuropsykiatrinen valmennus. Lämsän ym. (2015, s. 48) mukaan neuropsykiatrisen valmennuksen keinoina yleisesti käytetään ratkaisukeskeisiä ja käyttäytymisterapeuttisia menetelmiä sekä psykoedukaatiota. Mannström-Mäkelä ja Saukkola (2008, s. 43) toteavat valmennuksen asiakaslähtöiseksi, ratkaisu- ja voimavarakeskeiseksi menetelmäksi, jonka tarkoituksena on edistää elämänhallintaa. Valmennus auttaa asiakasta keskittymään ajattelussaan, saavuttamaan asettamansa tavoitteet ja suunnittelemaan toimintaansa. Neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten hoito- ja kuntoutuspolut Suomessa selvityksessä, ylilääkärit olivat yksimielisiä siitä, että neuropsykiatrinen valmennus on tehokasta nuorille, joilla on neuropsykiatrisia haasteita (Lämsä ym., 2015, s. 48).

Lisätuki voi parantaa nuorten selviytymistä esimerkiksi itsenäistymisessä, arjen hallinnassa, asuessaan itsenäisesti tai osallistuessaan kodin ulkopuoliseen toimintaan.

Neuropsykiatrinen valmennus kuvataan tavoitteellisena ja suunnitelmallisena toimintana, joka perustuu asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin (Sihvonen, 2011, s. 120). Sen tarkoituksena on tukea minäkäsityksen kehittymistä ja edistää elämänhallintaa ratkaisukeskeisiä menetelmiä apuna käyttäen. Tämä saavutetaan eri keinoin, kuten tiedon jakamisella, ohjauksella, suunnitellulla, harjoittelulla, uusien toimintamallien opettelulla sekä prosessin seurannalla ja arvioinnilla. Jäntin ja Savinaisen (2018, s. 321) mukaan neuropsykiatrisessa valmennuksessa korostuu jokapäiväisen elämän sujuvuuden tukeminen. Tavoitteena tukea ihmisen toimintakykyä, itsetuntoa ja itsenäisyyttä niin, että hän kykenee jatkossa huolehtimaan itsestään ja asioistaan paremmin sekä löytämään keinoja ongelmista selviämiseen ja haasteiden kanssa elämiseen. Valmennuksella pyritään tunnistamaan ja hyödyntämään ihmisen vahvuuksia ja voimavaroja (Sihvonen, 2011, s. 120). Jäntin ja Savinaisen (2018, s. 321) mukaan valmennusprosessi on aina yksilöllinen ja valmennuksen tavoitteet määritellään asiakkaan omien tavoitteiden pohjalta yhdessä asiakkaan kanssa. Valmennuksen teemoina voivat olla lähes kaikki elämänalueet tai arjen toiminnot, kuten itsenäinen asiointi, arjen rutiinit, kodista tai itsestä huolehtiminen, rahankäyttö, ihmissuhteet, opiskelu tai työskentely. Valmennuksessa asiakas voi valmentajan tuella harjoitella uusia taitoja, sekä arvioida ja havainnoida omaa toimintaansa.

Neuropsykiatrisessa valmennuksessa käytettävät menetelmät voidaan jakaa arvioiviin, strukturoiviin, ohjaaviin, visualisoiviin ja reflektoiiviin menetelmiin (Sihvonen, 2011, s. 121). Nämä menetelmät liittyvät usein osittain myös toisiinsa. Arvioivat menetelmät sisältävät muun muassa havainnointia, itsearviointia sekä haastatteluja. Strukturoivat menetelmät sisältävät esim. ajanhallintaan ja erilaiseen suunnitteluun liittyviä menetelmiä, kuten kalenterit, päivä- ja toimintajärjestykset sekä tehtävälistat. Ohjaavia menetelmiä ovat yhdessä tehtävät toimet, joihin voi liittyä esimerkiksi mallintamista. Visualisoivia menetelmiä tarkoittavat, että visualisoidaan toimintoja esim. kuvien avulla. Reflektoiivat menetelmät liittyvät itsearviointiin, oiretietoisuuden kehittämiseen ja minäkuvan muotoutumiseen. Neuropsykiatrinen valmennus on tavoitteellinen prosessi, jonka etenemistä havainnollistaa seuraava kuvio (kuvio 1).



Kuvio 1 Neuropsykiatrinen valmennus prosessina (Sihvonen, 2011, s. 122)

5 TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISMENETELMÄN VALINTA

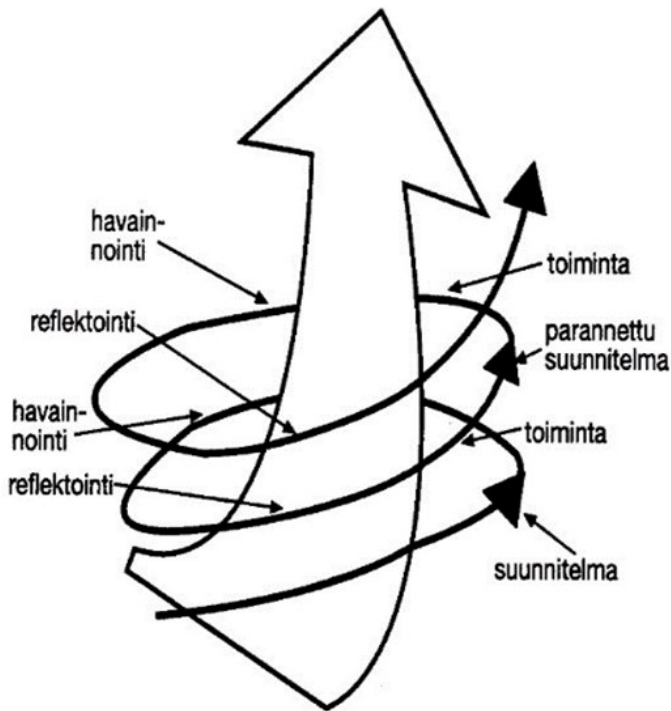
Kanasen (2012, s. 33) mukaan kehittämistyön tavoitteena on aikaansaada muutosta ja tuottaa käytännön ratkaisuja. Kehittämistyön perustana on aina ajatus muutoksen tarpeellisuudesta. Muutokseen voidaan päästä monin eri keinoin, joten kehittämistyötäkin on monenlaista. Kehittämistutkimusta voidaankin pitää monimenetelmäisenä tutkimusstrategiana, josta voidaan tarpeen mukaan ottaa käyttöön erilaisia menetelmiä tilanteen ja kehittämiskohteen mukaan.

Tämä kehittämistyö toteutettiin toimintatutkimuksellista lähestymistapaa hyödyntäen. Toimintatutkimuksen päämääränä on tuottaa tietoa käytännön kehittämistarkoituksiin (Tynjälä ym., 2007, s. 16–17). Toimintatutkimus keskittyy erityisesti toimintoihin, joissa vuorovaikutus on keskeistä. Tutkimuksen ohjenuorana toimivat yhteinen merkitys ja jaettu näkemys yhteisestä toiminnasta sekä sen tarkoituksesta. Kanasen (2012, s. 42) mukaan tämä tutkimusmuoto on olennainen osa konkreettista toiminnan kehittämistä, sillä ilman tutkimusta muutokset ja parannukset työssä saattavat jäädä pelkästään arkipäiväisen kehittämistyön tasolle.

Suojasen (2004) mukaan toimintatutkimuksessa tutkijan rooli eroaa perinteisistä tutkimusmenetelmistä. Toimintatutkimuksessa tutkija toimii aktiivisena ryhmän jäsenenä ja kaikki osallistujat ovat tasavertaisia koko tutkimusprosessin ajan. Kanasen (2014, s. 16) mukaan toimintatutkimuksessa toiminta, tutkimus ja muutos liittyvät tiiviisti toisiinsa ja tutkijalla on aktiivinen rooli sekä tutkimuksessa että toiminnassa. Suojasen (2004) mukaan toimintatutkimuksessa osallistujien valtaistaminen on keskeistä, koska asian kehittäminen onnistuu parhaiten siinä olevien osallistujien toimesta. Tavoitteena on toiminnan kehittäminen ja muutoksen aikaansaaminen yhdessä osallistujien kanssa, eikä tutkimusprosessia suunnitella ulkoapäin. Toimintatutkimuksen avulla, pystyin itse oman työni kehittäjänä olemaan ns. kaksoisroolissa tutkijana sekä toimijana. Suojasen (2004) mukaan tutkija, joka asettuu ulkopuoliseksi tarkkailijaksi, ei pysty syventymään tutkittavaan ilmiöön täysin, eikä näin ollen kykene havaitsemaan sen keskeisiä ongelmia. Hänen mukaansa todellinen sitoutuminen tutkimuskohteen kehittämiseen on mahdollista vain niiltä, jotka ovat suoraan osallisina.

Kanasen (2012, s. 43) mukaan toimintatutkimus on luonteeltaan prosessinomaista ja sisältää vaiheet suunnittelusta, toiminnasta ja seurannasta. Jyrkämän (i.a) mukaan toimintatutkimus voidaan nähdä myös tutkimusstrategiana, joka pyrkii tutkimaan todellisuutta ja

samanaikaisesti vaikuttamaan siihen. Olennaista on synnyttää sosiaalisiiin käytäntöihin vaikuttavaa toimintaa, joka johtaa ongelmien ratkaisuihin sekä muutoksiin. Lewinin esittämä toimintatutkimus etenee kuvan 2 mukaisesti spiraalimaisena prosessina.

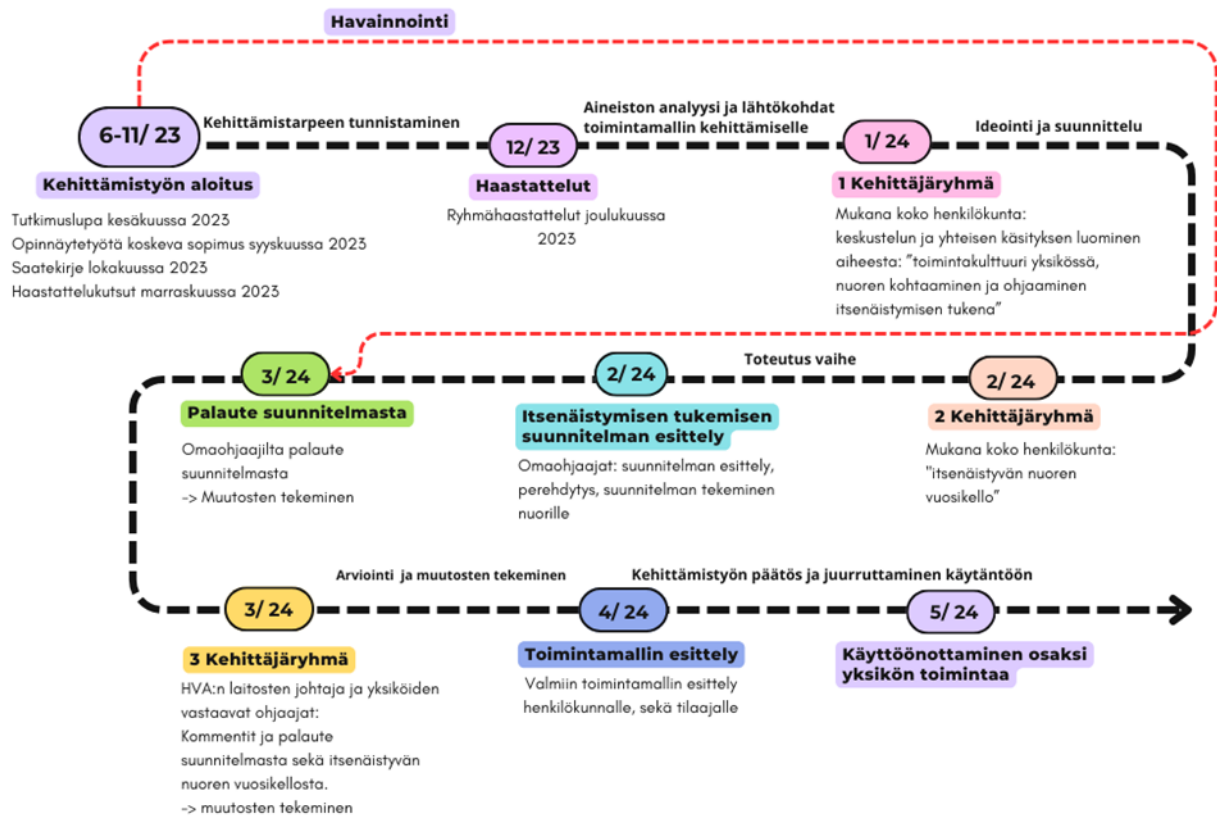


Kuvio 2 Toimintatutkimuksen perusmalli (Jyrkämä i.a, Lewinin, 1946 mukaan).

Jyrkämän (i.a) mukaan toimintatutkimusta voidaan kuvailla tutkimusotteeksi, jonka avulla tuotetaan uutta tietoa käytännön kehittämiseen. Se alkaa ongelman havaitsemisesta, tunnistamisesta ja kartoittamisesta. Ongelman perusteella laaditaan tutkimus- ja muutossuunnitelma, jonka toteuttamista lähdetään refleктоimaan. Suunnitelman toteutumista seurataan ja arvioidaan, minkä perusteella sitä muokataan ja täsmennetään. Tämän jälkeen uudistettua suunnitelmaa toteutetaan ja samalla seurataan ja arvioidaan edelleen.

6 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSIKUVAUS JA TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa kuvataan kehittämistyön prosessia ja sen toteuttamisen vaiheita. Salosen ym. (2017, s. 52) mukaan käytännön kehittämistyö etenee syklisenä prosessina ja koostuu seuraavista vaiheista: nykykäytännön kehittämistarpeiden tunnistaminen, ideointi vaihe, suunnitteluvaihe, toteutusvaihe, tulos/ tuotos, arviointivaihe ja päätös, implementointi ja tulosten levittäminen. Käytännön työssä on tyypillistä, että vaiheet ovat yhtäaikaisia ja liittyvät toisiinsa prosessin aikana. Tässä opinnäytetyössä prosessin eteni kuvion 3 mukaisesti.



Kuvio 3 Kehittämistyön prosessin kuvaus.

6.1 Kehittämistyön kohderyhmä

Jyrkämän (i.a) mukaan kehittämistyön ytimessä on kehittämistyötä käyttävän työyhteisön aktiivinen osallistuminen ja heidän osallistamisensa. Kuoksan ym. (2023) toteavat, että on tärkeää ottaa henkilöstö mukaan kehittämistyöhön heti prosessin alussa, jotta lopputulos olisi mahdollisimman hyvä. Kun kaikille annetaan mahdollisuus osallistua ja tuoda esille omia mielipiteitä koko prosessin ajan, lopputuloksesta tulee parempi ja merkityksellisempi. Henkilöstö todennäköisesti sitoutuu tavoitteiden toteuttamiseen helpommin, kun he ovat itse olleet mukana sen suunnittelussa.

Tämän kehittämistutkimuksen kohderyhmänä olivat lastensuojeluyksikössä työskentelevät ammattilaiset. Kehittämistoimintaan ja havainnointi tilanteisiin osallistui koko työryhmä. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 86) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on olennaista, että ne henkilöt, joilta tietoa kerätään, ovat hyvin perillä tutkittavana olevasta ilmiöstä tai heillä on runsaasti kokemusta asiasta. Tämän vuoksi haastatteluun kutsuttiin valikoitu ryhmä lastensuojeluyksikön työntekijöitä, joilla oli mahdollisimman laaja kokemus itsenäistyvistä erityisnuorista, ja jotka olivat olleet mukana itsenäistymisprosesseissa, esimerkiksi omaohjaajan tai jälkihuoltotyöntekijän roolissa. Haastateltavien valikoitumisessa huomioitiin myös heidän koulutustaustansa ja työnkuvansa, tavoitteena saada mahdollisimman monipuolista näkemystä ilmiöstä. Haastateltavien koulutustaustat olivat mm. sosionomi AMK, sosionomi YAMK, lähihoitaja, nuoriso- ja vapaa-ajanohjaaja ja sairaanhoitaja. Lisäosaamista heillä oli mm. neuropsykiatriasta, neuropsykiatrisesta valmentamisesta ja mielenterveys- ja päihdetyöstä.

Erityisnuorten kanssa työskentelevät sijaishuollon ammattilaiset olivat minusta avainasemassa, kun kyseessä oli itsenäistymiseen liittyvien haasteiden tunnistaminen ja tukemisen keinojen löytäminen. Toikon ym. (2009, s. 119) mukaan tiedonkeruuta voidaan rajoittaa ja aineistonkeruuta voidaan suunnata esimerkiksi vain työntekijöille, jos se on perusteltua kehittämistoiminnan näkökulmasta. Tällöin puhutaan laadullisesti perustellusta kattavuudesta, joka perustuu harkintaan. Levamon (2007, s. 79) mukaan nuorille, jotka ovat sijoitettuna lastensuojelulaitoksessa, saattaa olla haasteellista ymmärtää täysin, mitä kaikkea itsenäiseen elämään siirtyminen käsittää. Tämä voi johtaa siihen, että nuorella on epärealistinen käsitys omista valmiuksistaan itsenäistyä. Lisäksi koska kyseessä on erityistä tukea tarvitsevat nuoret, jotka ovat huostaanotettuja, nämä käsitykset saattavat olla entistä epärealistisempia.

Siksi koin, että on luotettavampaa ja selkeämpää keskittyä keräämään ohjaajilta saatavaa tietoa.

Saatekirje (liite 1) toimitettiin lastensuojeluyksikköön lokakuussa 2023. Haastattelukutsut annoin kuudelle henkilölle marraskuussa 2023. Kaikki haastattelukutsun saaneet ilmoittautuivat mukaan haastatteluun. Haastattelututkimukseen osallistuville toimitin tarkemman tiedotteen tutkimuksesta sekä haastattelupäivistä, lisäksi mukana oli SeAMKin suostumuslomake tutkimukseen osallistumisesta.

6.2 Käytetyt aineistonkeruumenetelmät

Tutkimuksessa voidaan hyödyntää eri aineistonkeruumenetelmiä vaihtoehtoisesti, samanaikaisesti rinnakkain tai näitä menetelmiä voidaan yhdistellä eri tavoin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 83). Tässä tutkimuksessa käytettiin osallistavia aineistonkeruumenetelmiä, joita olivat ryhmähaastattelut ja havainnointi sekä erilaiset kehittäjäryhmät ja kehittämistoiminta. Kehittäjäryhmiä ja kehittämistoimintaa avataan vielä tarkemmin luvussa 7.4.

6.2.1 Haastattelut

Saadakseni tarvittavaa tietoa itsenäistymisen tukemisen kehittämiseen, oli ensin tärkeää tunnistaa itsenäistymiseen liittyvät erityispiirteet ja itsenäistymiseen liittyvät haasteet näiden nuorten kohdalla. Haastattelujen avulla kartoitin lastensuojeluyksikön ammattilaisten kokemuksia, mitä ovat yksikköön sijoitettujen erityisnuorten itsenäistymiseen liittyvät haasteet, mitkä tekijät ovat tukeneet itsenäistymistä ja asioiden harjoittelua, sekä millaisena haastattelutavat kokivat tämän hetken itsenäistymistä tukevan toimintakulttuurin lastensuojeluyksikössä.

Hirsjärven (2009, s. 205) mukaan laadullisessa tutkimuksessa haastattelu on yleinen menetelmä tiedonkeruussa, koska se mahdollistaa joustavan aineistonkeruun tilanteen mukaan. Haastattelukutsujen avulla haastattelijä pystyy varmistamaan, että saa tutkimuksen kannalta oikeita ihmisiä mukaan tutkimukseen (mts. 206). Haastattelun avulla tutkija voi säädellä aiheiden paikkaa ja etenemistä tarpeen mukaan. Haastattelutilanteessa tutkija voi syventyä aiheeseen, esittää lisäkysymyksiä ja varmistaa, että hän ymmärtää haastateltavan kertoman oikein (Hirsjärvi (2009, s. 205). Lisäksi haastattelijä voi tulkita paitsi sanallista ilmaisua myös eleitä ja

ilmeitä, mikä antaa mahdollisuuden tehdä lisää johtopäätöksiä. Haastattelu on erityisen hyödyllinen tilanteissa, joissa tutkija ei voi ennustaa etukäteen vastausten suuntaa.

Vilkan (2005, s. 102) mukaan työelämän tutkimushankkeissa, joissa tarkoituksena on luoda yhteistä kieltä, käsitteitä, toimintatapoja ja keskustelua, voisi olla hyödyllistä harkita ryhmähaastattelun käyttöä tutkimusaineiston keräämiseen. Hänen (s. 103) mukaan laadullisen tutkimusmenetelmän keskeinen rooli on olla myös emansipatorinen. Tämä merkitsee, että tutkimuksen tavoitteena on lisätä tutkittavien ymmärrystä aiheesta ja siten positiivisesti vaikuttaa heidän ajattelu- ja toimintatapoihinsa tutkittavan asian suhteen. Ryhmähaastattelu tarjoaa myös tehokkaan tiedonkeruutavan, sillä samanaikaisesti voidaan hankkia tietoja useammalta henkilöltä (Hirsjärvi ym., 2009, s. 210).

Haastatteluihin osallistui yhteensä 6 työntekijää ja haastattelut toteutuivat kahtena ryhmähaastatteluna, 3 hengen ryhmissä joulukuussa 2023. Päädyin ryhmähaastatteluihin, koska se mahdollisti sosiaalisen vuorovaikutuksen haastateltavien välillä, sekä sillä pystyin vaikuttamaan myönteisesti osallistujien sitoutumiseen kehittämistyössä. Ryhmäympäristön tavoitteena on luoda turvallinen ilmapiiriin, jossa haastateltavina olevat ihmiset pystyvät tuntemaan olonsa tuetuksi, mikä puolestaan rohkaisee avoimeen ajatustenvaihtoon, verrattuna yksilöhaastatteluihin (Hirsjärvi, 2009, s. 210). Ryhmäkeskustelujen tavoitteena oli myös saavuttaa monipuolisuutta ja syvällisempää ymmärrystä tutkimusaiheesta, kun osallistujien välille syntyy aktiivista keskustelua (Vilka, 2005, s. 103). Keskustelut voivat parhaimmillaan rikastuttaa oleellisesti tutkimusaineistoa, kun erilaisia näkökulmia ja kokemuksia pääsee nousemaan esiin (mts. 102). Ryhmäkeskustelut mahdollistivat myös tiedon keräämisen useammalta haastateltavalta samanaikaisesti, mikä oli tutkimuksen kannalta tehokasta ja aikaa säästävää (Hirsjärvi, 2009, s. 210). Ryhmähaastatteluissa saattaa esiintyä myös haasteita, esim. ryhmädynamiikan hallinnassa (mts. 211). Näitä seikkoja pyrin ennakoimaan hyvällä suunnittelulla esim. huomioimalla erilaiset persoonat haastatteluryhmien kokoamisessa.

Valitsin avoimen ja puolistrukturoidun haastattelun yhdistelmän, koska tavoitteenani oli saavuttaa joustava, mutta ohjattu lähestymistapa tiedonkeruussa. Ajatuksena että avoimen haastattelun elementit antavat tilaa osallistujille ilmaista itseään vapaasti ja syventyä keskustelun aiheisiin, kun taas puolistrukturoidut osat tarjoavat haastattelulle kehyksen, varmistaen tärkeiden kysymysten käsittelyn (Hirsjärvi, 2009, s. 208–209). Yhdistämällä avointa ja

puolistrukturoitua haastattelumallia, pyrin tasapainottamaan osallistujien vapautta ilmaista itseään ja minun tarvettani tutkijana ohjata keskustelua tutkimuksen tavoitteiden suuntaan.

6.2.2 Havainnointi

Havainnointi tarjoaa mahdollisuuden kerätä lisää monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Paalumäki & Vähämäki 2020, s. 132). Se myös tukee haastatteluissa esiin nousseiden ilmiöiden ymmärtämistä ja syventämistä. Tuomen ym. (2018, s. 93–94) mukaan havainnointi on laadullisen tutkimuksen toiseksi eniten käytetty tutkimusmenetelmä. Havainnointiin voidaan yhdistää useita muitakin tiedonhankintamenetelmiä. Havainnointia voidaan toteuttaa monin eri tavoin, näitä ovat muun muassa piilohavainnointi, osallistuva havainnointi ja osallistumaton havainnointi. Tuomen ym. (2018, s. 94) mukaan osallistuva havainnointi tarkoittaa sitä, että henkilö, joka tekee kehittämistehtävää, ottaa aktiivisesti osaa toimintaan, yhdessä niiden ihmisten kanssa, joilta hän kerää tietoa. Kanasen (2015, s. 43) mukaan tutkijan aikaisempi kokemus ja ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä voivat olla hyödyksi tutkimuksen toteuttamisessa.

Vilka (2005, s. 120) toteaa, että osallistuva havainnointi antaa hyvin tietoa yhteisön sosiaalisista ja kulttuurisista piirteistä. Osallistuva havainnointi on myös hyvä keino tutkia ja kehittää toimintatapoja, sekä toimintaan liittyviä asioita ja ilmiöitä. Esimerkiksi toimintakulttuureihin liittyy usein paljon hiljaista tietoa, jota on vaikea ilmaista täsmällisesti ja tällöin osallistuva havainnointi saattaa tuottaa tutkimuksen kannalta merkittävää tietoa.

Keräsin aineistoa osallistuvalla havainnoinnilla ja havainnointia tapahtui koko kehittämisprosessin ajan. Koska tein kehittämistyötä omalle työpaikalleni, havainnoin myös omassa työssäni, lastensuojeluyksikön vastaavana ohjaajana kohtaamiani asioita ja ilmiöitä nuorten itenäistymisen prosesseissa. Tämän lisäksi havainnointia tapahtui osallistumalla työpaikallani ilmiöstä käytäviin keskusteluihin päivittäisraporteilla, kehittäjäryhmissä, tiimipalavereissa ja tukitiimeissä. Yksikössä on säännölliset tiimipäivät 3 viikon välein, joissa on mukana koko asuinyksikön työryhmä. Lisäksi työryhmä saa säännöllistä konsultaatiota 3 viikon välein tukitiimiltä, joka koostuu Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen vammaispalveluiden asiantuntijoista. Tukitiimin asiantuntijoihin kuuluu psykologi, toimintaterapeutti, autismikuntoutusohjaaja ja erityisryhmiin erikoistunut seksuaalineuvoja. Kanasen (2015, s. 78–79) mukaan tärkeää on tuoda ilmi, että havainnoinnin kohteita ei arvioida, vaan tarkoitus on havainnoinnin avulla

pyrkä ymmärtämään ilmiötä. Osallistuvilta tulee aina pyytää lupa havainnointiin ja heille tulee selittää havainnoinnin tarkoitus. Havainnointi tulee myös aina kirjata havainnointipäiväkirjaan.

Haastattelujen ja osallistuvan havainnoinnin kautta saatiin monipuolinen aineisto kehittämistyön lähtökohdiksi. Seuraavaksi kuvaan tutkimuksen aineiston analyysivaihetta.

6.3 Aineiston analyysi

Aineistoa on kerätty laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti monin eri tavoin. Seuraavassa taulukossa (taulukko 1) on kuvattuna tämän tutkimuksen aineisto, jotka käsiteltiin ja analysoitiin sisällönanalyysin tavoin.

Taulukko 1 Tutkimuksen aineisto

HAASTATTELUT	H1-H6= Osallistujien haastattelut
HAVAINNOINTI	HP= Havainnointipäiväkirjan muistiinpanot

Tutkimuksessa on keskeistä aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten tekeminen (Hirsjärvi ym., 2009, s. 221). Tiukkoja sääntöjä aineiston analysoinnille ei ole tarkasti määritelty, vaan analyysimenetelmän valintaan vaikuttavat tutkimuksen tutkimusongelmat tai kehittämistehtävät. Aineiston käsittely ja analysointi tulisi aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa aineistonkeruuprosessin jälkeen (mts. 223).

Haastatteluiden ja havainnointipäiväkirjan aineiston analysoinnissa käytin tässä tutkimuksessa teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 105) mukaan sisällönanalyysi on tutkimusprosessi, joka voidaan karkeasti jakaa neljään vaiheeseen, joita ovat tutkimustehtävän tarkentaminen, aineiston järjestely, analyysivaihe ja yhteenvedon tekeminen. Tässä tutkimuksessa analyysi käynnistyi haastattelujen kuuntelemisella ja niiden sanatarkalla kirjoittamisella eli litteroinnilla. Tämä vaihe antoi myös mahdollisuuden tutustua aineiston sisältöön ja kirjata jo alustavasti havaintoja hahmottamisen tueksi. Kun kaikki haastattelut olivat litteroitu, sekä havaintopäiväkirja siirretty sähköiseen muotoon tietokoneelle, siirryin syvempään sisällön tarkasteluun.

Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 103) mukaan sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Sisällön analyysiä pidetään sekä yksittäisenä metodina, mutta myös väljänä teoreettisena kehyksenä, jota voidaan käyttää hyvin erilaisissa analyysikokonaisuuksissa. Heidän (s. 123) mukaansa, aineisto lähtöisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on redusointi eli alkuperäisdatan pelkistäminen. Tämä tarkoittaa, että karsitaan haastatteluaineistosta kaikki tarpeeton pois, mikä ei ole tutkimuksen kannalta oleellista. Pelkistäminen auttaa keskittymään vain niihin asioihin, jotka liittyvät tutkimuskysymyksiin. Tässä tutkimuksessa käytin värikoodausta, jolla alleviivasin kaikki mielestäni tutkimukselle oleellisen ja näin pystyin karsimaan kaiken mielestäni ylimääräisen aineiston pois. Vuoren (i.a) mukaan koodaus voi liittyä esimerkiksi yksittäisiin sanoihin tai pidempiin katkelmiin tekstissä. Tästä etenin aineiston alkuperäisilmausten pelkistämiseen taulukon 2 mukaisesti.

Taulukko 2. Esimerkki alkuperäisten ilmauksien pelkistämisestä.

ALKUPERÄINEN ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS
Tarve on korkeampi toteuttaa sitä omaa tarvetta ja sitten ihan perustarpeet saattaa jäädä täyttämättä	Jumiutumisen mielenkiinnon kohteisiin vaarantaa perustarpeet
Meidän nuorien kanssa törmää just siihen erilaisuuteen. Nuori voi olla hyvin sosiaalinen, mutta lähteekin sitten siihen toisten miellyttämiseen. Hän saattaa rikkoa jopa omia rajojaan ja hyväksikäytön riski on suurempi kuin tavallisilla nuorilla.	Miellyttämisen tarve ja omien rajojen tunnistaminen
Sellainen suunnitelmallisuus ja ennakointi rahankäyttöön. Tehdään listoja, ettei tule heräte ostoja, suunnitellaan kauppapäivät ettei se ole jokapäiväistä. Ja sen myötä sitä että rahat riittää niihin mitä oikeasti tarvitsee.	Suunnitelmallisuus ja ennakointi rahankäyttöön

Seuraavassa analyysin vaiheessa keskitytään tunnistamaan yhtäläisyyksiä ja samankaltaisuuksia pelkistettyjen ilmaisujen välillä ja nämä ryhmitellään (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 124). Aineisto tiivistyy, kun yksittäiset asiat sisällytetään yleisempiin käsitteisiin luokittelun yhteydessä. Yhtäläisyyksien löytämisen avulla oli mahdollista alkaa luokittelemaan ilmaisuja omiin ryhmiinsä, joista muodostui tämän tutkimuksen alaluokat taulukon 3 mukaisesti.

Taulukko 3. Esimerkki pelkistettyjen ilmauksien ryhmittelystä.

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA
Puolesta tekeminen, Itsenäistymisharjoittelun paikkojen havaitseminen ja tunnistaminen	Toimintatavat ja käytännöt
Itsenäistymisprosessi ja itsenäistymisen tukeminen on epäselvää	Arkea, toimimista ja toimintakykyä tukevat rakenteet yksikössä
Kun nuori on vastaanottavainen, hetki on jokaisen ohjaajan hyödynnettävissä	Yhteisvastuu itsenäistymisprosessista
Miellyttämisen tarve ja omien rajojen rikkinen	Sosiaaliset tilanteet ja käyttäytymistavat
Asiointiharjoittelua, tutustumista ja ympäristöjen laajentumista	Asiointitaidot

Luokittelua jatketaan siten, että seuraavaksi siirrytään alaluokkien yhdistämiseen ja niistä muodostetaan yläluokkia taulukon 4 mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 124–125).

Taulukko 4. Esimerkki yläluokkien yhdistämisestä pääluokaksi.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Verkostot ja ammattilaiset nuoren ympärillä	Tekijät toimintaympäristössä
Toimintatavat ja käytännöt	Toimintakulttuuri ja työskentelytavat yksikössä
Terveys	Itsestä huolehtiminen
Rahankäyttötaidot	Arjenhallinta ja käytännöntaidot
Resilienssi	Toimintakykyyn ja pystyvyyteen vaikuttavat tekijät

Viimeisenä vaiheena yläluokat liitetään yhteen, muodostaen pääluokkia sekä kokoava käsite taulukon 5 mukaisesti. Aineiston abstrahoinnilla saadaan muodostettua kokoava käsite, joka on yhteydessä tutkimustehtävään (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 125).

Taulukko 5. Aineiston abstrahoinnissa muodostettu yhdistävä luokka.

YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
Tekijät toimintaympäristössä Toimintakulttuuri ja työskentelytavat yksikössä	Itsenäistymisen tukimekanismit	Eriyisnuoren itsenäistymisen tukeminen lastensuojeluyksikössä
Itsestä huolehtiminen, arjenhallinta ja käytännöntaidot, sosiaaliset suhteet ja elämän hallintaan ja toimintakykyyn vaikuttavat tekijät	Itsenäistymistaidot ja valmiudet	

Sisällönanalyysin aikana huomasin, että monet itsenäistymiseen liittyvät asiat ovat vahvasti riippuvaisia toisistaan, siksi ei aina ollut yksiselitteistä määrittää, mihin tietty asia kuuluu. Esimerkiksi nuorella voi olla hyvät taidot kodinhoidollisissa tehtävissä, mutta hän ei välttämättä juuri sen hetken toimintakykynsä vuoksi pysty ottamaan taitojaan käyttöön.

6.4 Kehittäjäryhmät

Ensimmäisessä kehittäjäryhmässä oli mukana koko asuinyksikön henkilökunta ja se toteutettiin tiimipäivän aikana. Kerroin ryhmähaastattelujen tuloksista, tukimekanismit ja toimintakulttuuri lastensuojeluyksikössä osalta. Havainnollistin henkilökunnalle tuloksia luomani kuvan avulla. Tulosten pohjalta olin suunnitellut ensimmäisen kehittäjäryhmän tavoitteeksi, yhteisen keskustelun ja käsityksen rakentamisen teemasta ”toimintakulttuuri yksikössä: nuoren kohtaaminen ja ohjaaminen itsenäistymisen tukena”. Käynnistin keskustelun pienryhmissä, jakamalla henkilökunnan kolmeen, 3–4 hengen ryhmiin. Ryhmät keskustelivat annetusta aiheesta, jonka jälkeen kokosimme yhdessä asioita muistitaululle, samalla keskustellen niistä. Olin itse mukana keskustelussa, koska en kokenut järkevänä pysytellä etäällä ja huomaamattomana tilanteessa, jossa minulla oli mahdollisuus tarjota myös panokseni asiantuntijana. Kehittäjäryhmän lopuksi kerroin ensimmäisiä visioitani ja ajatuksiani itsenäistymistä tukevasta suunnitelmasta. Kun kysyin henkilökunnalta heidän odotuksiaan ja toiveitaan, keskustelu kääntyi neuropsykiatrisen valmentamisen merkitykseen ja sen hyödyntämiseen suunnitelmassa. Osa henkilökunnasta oli saanut neuropsykiatrisen valmentaja koulutuksen tai heillä oli muuta siihen liittyvää osaamista. He kokivat, että neuropsykiatrisen valmentamisen menetelmät ovat olleet hyödyllisiä nuorille ja menetelmää olisi syytä hyödyntää kehittämistyössä.

Toinen kehittäjäryhmä toteutettiin myös tiimipäivän aikana, joten mukana oli jälleen koko asuinyksikön henkilökunta. Toisen kehittämisryhmän tavoitteena oli kerätä ohjaajien kokemuksia ja näkemyksiä siitä, mitä tulisi sisällyttää "itsenäistyvän nuoren vuosikelloon". Koska paikalla oli koko henkilökunta, tämä mahdollisti moniammatillisten näkökulmien esiintulon. Koin tärkeäksi, että tässä asiayhteydessä saadaan esiin moniammatillisia näkökulmia, ettei mitään jää huomaamatta. Esimerkiksi yksikössä työskentelevä sairaanhoitaja ja omaohjaaja katsovat asioita eri näkökulmista, joten se mahdollistaa monialaisten näkemysten esiintulon. Olin suunnitellut, että toinen kehittäjäryhmä olisi toteutettu samalla tavalla kuin ensimmäinenkin, siten että jaan henkilökunnan pienryhmiin ja luoden yhteistä keskustelua. Tiimipäivän sisältö osoittautui kuitenkin suunniteltua tiiviimmäksi ja oli pakko priorisoida asuinyksikön akuuteille asioille enemmän aikaa. Tämän vuoksi jouduin soveltamaan kehittäjäryhmän rakennetta niin, että se kuitenkin mahdollistui. Alustin henkilökunnalle, että kerään tietoa itsenäistyvän nuoren vuosikelloon. Laadin fläppitaululle seuraavat kysymykset: Mitä seikkoja tulee ottaa huomioon itsenäistymisen tuen suunnittelussa ja missä vaiheessa sijoitusta? Mitä valmisteluja ja ennakointia täytyy tehdä ennen täysi-ikäisyyttä ja sijoituksen loppumista? Henkilöstölle jaettiin post-it-lappuja, joiden avulla he saivat pohtia kysymyksiä tiimipäivän lomassa ja tuoda omia näkemyksiään esiin taululle pitkin päivää tai päivän lopuksi.

Haastatteluista saatujen tulosten, sekä keräämäni teorian perusteella olin kehitellyt itsenäistymistä tukevan suunnitelman ensimmäisen version, jonka esittelin asuinyksikön omaohjaajille, sekä jälkihuollon työntekijälle ja perehdytin sen käyttöön. Omaohjaajat ja jälkihuollon työntekijä saivat tehtäväksi tehdä oman nuorensa kanssa suunnitelmaa. Koska toimin myös asuinyksikön vastaavana ohjaajan, olin myös itse mukana 3 nuoren suunnitelman teossa. Tämä mahdollisti myös reflektoinnin ja palautteen saamisen suunnitelman toimivuudesta heti sen teon yhteydessä sekä työntekijöiltä, mutta myös nuorilta.

Työvuoro- ja aikatauluhaasteiden vuoksi, en pystynyt järjestämään seuraavaakaan kehittäjäryhmää toivotulla tavalla. Tavoitteenani oli kutsua asuinyksikön omaohjaajat, sekä jälkihuollon työntekijän vielä yhteiseen kehittäjäryhmään, että olisimme pystyneet jakamaan kokemuksia suunnitelman käytöstä. Tapasin ohjaajia kuitenkin yksittäin, jotta palautteen ja kehittämis ehdotusten saaminen mahdollistui. Ohjaajilta tuli myös muutamia kehittämis ehdotuksia, joiden pohjalta muokkasinkin suunnitelmaa.

Kolmanteen kehittäjäryhmään kutsuin Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen lastensuojeluyksiköiden johtajan, sekä lastensuojelulaitoksen asuinyksiköiden vastaavat ohjaajat. Tässä vaiheessa kehittämistyö oli jo melkein valmis, joten kerroin itsenäistymisen tukimekanismeihin liittyvistä tuloksista, sekä esittelin itsenäistymistä tukevan suunnitelman. Esittelin myös toisessa kehittäjäryhmässä saatua aineistoa, joiden pohjalta olin hahmotellut ”itsenäistyvän nuoren vuosikellon”. Olin koonnut vuosikelloon asioita, joita täytyy ottaa huomioon, kun erityisnuori itsenäistyy lastensuojeluyksiköstä, sekä hahmotellut prosessin etenemistä. Lastensuojeluyksiköiden johtaja ja asuinyksiköiden vastaavat ohjaajat antoivat kehittämistyön sisällöistä palautteen ja joitain kehittämissuhteita, joiden pohjalta vielä hienosäädin kehittämistyön osia.

Viimeisessä kehittäjäryhmässä oli jälleen mukana koko henkilökunta. Esittelin opinnäytetyön ja kehitetyn toimintamallin kokonaisuudessaan. Toimintamalliin oltiin kokonaisuudessaan tyytyväisiä, eikä siihen haluttu tehdä enää muutoksia. Esittelin myös suunnitelman, miten toimintamalli on tarkoitus ottaa käyttöön, osaksi palveluprosessia. Käyttöön otosta ja seurannasta vastaa asuinyksikön vastaava ohjaaja, joka tässä tapauksessa on allekirjoittanut.

6.5 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimus on eettisesti hyväksyttävää silloin, kun tutkimus on suoritettu hyviä tieteellisiä käytäntöjä edellyttävällä tavalla (Kananen, 2015, s. 125). Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 149–150) mukaan tutkijan on huolehdittava, että tutkimussuunnitelma ja valittu tutkimusasetelma ovat laadukkaita ja että raportointi on huolellisesti tehty. Eettinen sitoutuminen ohjaa hyvää tutkimusta. Tutkimuksen uskottavuus rakentuu tutkijan sitoutumisesta hyvään tieteelliseen käytäntöön. He korostavat, että tutkijalla itsellään on vastuu hyvän tieteellisen käytännön ja tutkimuksen rehellisyyden ylläpitämisestä. Jo tutkimusaiheen valinta edellyttää eettistä harkintaa esim. millä perusteilla aihe valitaan ja miksi tutkimus toteutetaan.

Kaikki osapuolet hyötyivät tästä tutkimuksesta. Tutkijana sain tilaisuuden kehittää ammattitaitoani, tutkimalla itselleni tärkeää aihetta. Myös työntekijät saivat mahdollisuuden kehittää itseään ja omaa työtään. Yhteistyöorganisaatio hyötyi tutkimuksellisesta näkökulmasta saaden kuvausta erityisnuorten haasteista. Tuloksien ja kehitetyn toimintamallin avulla yhteistyöorganisaation on mahdollista kehittää omaa toimintaansa sekä työntekijöiden osaamista.

Tutkimuksen eettisyys on ollut keskeinen osa tutkimusta. Yhteistyöorganisaation toiveet ja tarpeet on otettu huomioon tässä tutkimuksessa. Kesäkuussa 2023, ennen tutkimuksen käynnistämistä haettiin tutkimuslupa. Yhteistyöorganisaation edustajan kanssa käytiin läpi tutkimusta koskevat yksityiskohdat ja syyskuussa 2023 laadittiin kirjallinen sopimus opinnäytetyön tekemisestä. Osallistujille tiedotettiin kirjallisesti, sekä suullisesti tutkimuksen tavoitteista, menetelmistä ja prosessista sekä heille korostettiin osallistumisen vapaaehtoisuutta ja oikeutta keskeyttää osallistuminen milloin tahansa. Ennen haastatteluja tutkittavat saivat lisätietoa haastattelun kulusta ja heiltä pyydettiin kirjallinen suostumus osallistumiseen.

Kanasen (2015, s. 125) mukaan tutkimukseen osallistuvilla täytyy olla tieto, että tulosten tallentamisessa, esittämisessä ja arvioinnissa käytetään tarkkuutta ja huolellisuutta. Näin tutkittava pystyy helpommin luottaa siihen, että aineisto ei joudu väärinkäytetyksi. Tämän tutkimusprosessin missään vaiheessa ei kerätty henkilötietoja, koska se ei ollut tutkimuksen kannalta tarpeellista. Tutkimusprosessin aikana henkilöiden nimiä ei ole käytetty tiedostoissa, vaan ne on korvattu koodeilla, jotka ovat tunnistettavissa vain tutkijalle. Tutkimusaineistot on säilytetty tutkijan omalla henkilökohtaisella tietokoneella, joka on salasanalla suojattu. Opin- näytetyön valmistuttua aineisto poistetaan tietokoneen muistista, varmistaen, että se on myös roskakorista poistettu.

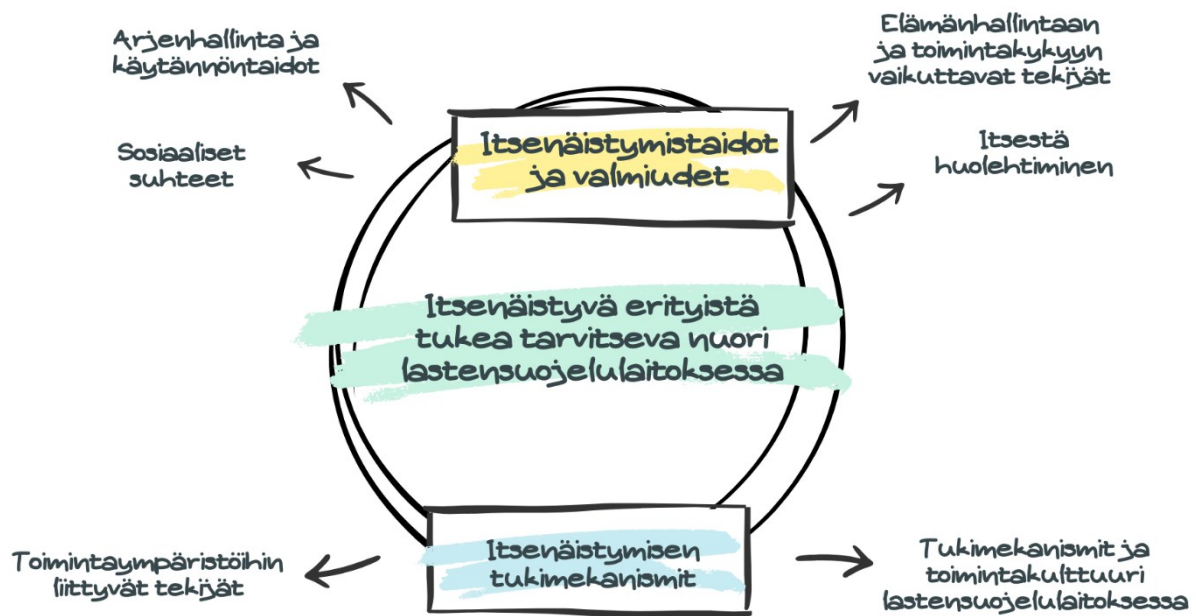
Tässä opinnäytetyössä on noudatettu Seinäjoen ammattikorkeakoulun voimassa olevia viit- tausohjeita ja lähdeluettelo on laadittu ohjeiden mukaisesti. Tutkimusraportissa on yksityis- kohtaisesti kuvattu tutkimusprosessin eri vaiheet. Kanasen (2015, s. 111) mukaan luotetta- vuustarkastelussa olennaista on, että tutkija tarjoaa lukijoille kattavasti tietoa tutkimuksen eri- vaiheista, jolloin pystytään arvioimaan sitä, onko vaiheet tehty oikein.

Tutkimus toteutettiin omalle työpaikalleni, joten olin tutkijana myös itse osana tutkimuspro- sessia. Tämä asetelma tuli huomioida koko prosessin ajan. Juhilan (i.a) mukaan laadulliseen tutkimukseen yhdistetään yleensä myös subjektiivisuus, toimijuus ja näkökulmaisuu- den arvostaminen. Tutkijan oman subjektiivisuuden tunnistaminen ja hyväksyminen on olennainen osa tutkimuksen merkitysten luomista. Tutkijan ei tarvitse ottaa vastaan roolia ulkopuolisena tarkkailijana ja analyytikkona, mutta silloin tulee avata, miten hänen oma toimintansa vaikuttaa tutkimusprosessiin. Hänen mukaansa laadullisessa tutkimuksessa on kyseenalaistettava myös kaikki ennako-oletukset, vaikka saattaisimme pitää jotakin ilmiötä tai asiaa itsestään- selvyytenä. Tutkimustyössä on kyettävä irrottautumaan näistä ennako-oletuksista ja

tarkastelemaan ilmiötä avoimin mielin. Huomioin kaksoisroolini tutkijana sekä osana työyhteisöä mm. avoimilla kysymysasetteluilla, joka ei rajannut haastateltavien vastauksia sekä kehittämissyöryhmissä keskityin siihen, ettei omat ennakkokäsitykset asioista tule toiminnassani läpi.

7 KEHITTÄMISTYÖN AINEISTOJEN TULOKSET

Kehittämistyön aineistojen kautta saadut tulokset, ohjaavat yhdessä teorian kanssa itsenäistymistä tukevan toimintamallin kehittämistä. Tämän kehittämistyön aineistoina oli työntekijöiden haastattelut, havainnointi ja osallistava kehittämistoiminta. Seuraavaksi avaan sisällönanalyysin kautta saatuja tuloksia lastensuojeluyksikköön sijoitettujen nuorten itsenäistymiseen liittyvistä haasteista, sekä miten erityisnuoren itsenäistymistä voidaan lastensuojeluyksikössä vahvistaa. Kehittämisprosessiin osallistuvien esiin nostamia keskeisiä itsenäistymisen haasteita ja itsenäistymisen tukimekanismeja avaan tuloksissa alla olevan kuvion 4 mukaisesti.



Kuvio 4 Sisällönanalyysin tulokset

7.1 Itsenäistymistäidot ja valmiudet

Haastateltavien pyydettiin avoimilla kysymyksillä kuvaamaan, mitä ovat yksikköön sijoitettujen erityisnuorten itsenäistymiseen liittyvät haasteet, sekä mitkä tekijät ovat tukeneet itsenäistymistä ja vahvistaneet itsenäistymistaitoja. Tutkimuksessa muodostui kaksi pääluokkaa, joista ensimmäinen on itsenäistymistäidot ja valmiudet. Tämä pitää sisällään itsestä

huolehtimisen, sosiaaliset suhteet, arjenhallinnan ja käytännöntaidot, sekä elämänhallintaan ja toimintakykyyn liittyvät tekijät. Edellä mainittuja asioita avaan seuraavissa luvuissa.

7.1.1 Arjen hallinta ja käytännöntaidot

Useat haastateltavista mainitsivat, miten tärkeää on kehittää itsenäisyyteen liittyviä taitoja ja arjenhallintavalmiuksia jo ennen varsinaista itsenäistymisjakson alkua. Haastateltavat kertoivat, että on tärkeää suunnitella selkeitä aikatauluja kotitöihin, joka auttaa nuoria tietämään, mitä tehdä, milloin ja mitä heiltä odotetaan. Haastateltavien kokemuksen mukaan aikataulut ja suunnitelmat tukevat itsenäisyyden kehittymistä, kun nuoret oppivat vastuun ottamista eri kotitöistä. Lisäksi mainittiin, että nuoren oma kokemus osallisuudestaan ja vaikuttamisen mahdollisuudesta motivoi paremmin esim. siivoamaan, kuin se että ohjaaja määrittää liian tiukat reunaehdot.

Koulunkäynnin haasteet nostivat esiin useampi haastateltava. Koulupäivien kuormittavuus ja koulupäivien lyhentäminen ovat yksikön nuorille yleistä. Peruskoulun jälkeen, joillekin nuorille on haasteellista löytää sopivaa opiskelupaikkaa, joka tyydyttäisi ja motivoisi heitä koulun käyntiin. Erityisesti mainittiin älykkäät neurokirjon nuoret, jotka eivät koe ammatillisten oppilaitosten Telma-opintoja omikseen, vaikka se olisi ammattilaisten mielestä heitä siinä kohtaa palvelevin vaihtoehto. Haastateltavat kertoivat, että tavallisten ammattikoulujen opiskelupaikat ja -tavat ovat liian kuormittavia, jolloin syntyy riski, että nuori ei suostu enää käymään koulussa. Savikujan ym. (2019, s. 521) mukaan erityisnuorten etenkin neurokirjonnuorten riski syrjäytyä on suuri elämän nivelvaiheissa. Tätä kutsutaan nivelpudokkuudeksi, joka tarkoittaa, että nuori jää ilman opiskelu- tai työpaikkaa. Nivelpudokkuudelle altistavat esimerkiksi struktuurin häviäminen peruskoulun päättymisen myötä, puutteelliset taidot arjen toiminta- ja päätöksentekotilanteissa, heikosti rakentunut minäkuva, itsetunnon haasteet, sekä arkea hankaloittavat vääränlaiset mielikuvat.

Haastateltavat kertoivat, että erityisnuorille voi olla haastavaa löytää sopivia vapaa-ajan toimintoja ja siihen voi vaikuttaa monet tekijät. Esimerkiksi sosiaalisten vuorovaikutustaitojen puute voi vaikuttaa merkittävästi erityisnuorten kykyyn ja motivaatioon osallistua mielekkäisiin aktiviteetteihin. Siirtymätilanteet ovat useille nuorille haastavia, joten pelkästään jo lähtemiset saattavat aiheuttaa kuormittumista nuorelle. Haastattelussa nousi esiin myös, että monella yksikössä asuvalla nuorella on paljon kaikkea meneillään elämässään, joten varsinaisia

harrastuksia ei arkeen ole edes järkevää ottaa. Haastateltavat kertoivat, että nuoret ovat herkkiä kuormittumiselle ja pelkästään koulupäivä saattaa olla riittävä toiminto päivälle. Useilla nuorilla on myös kuntouttavia terapioiden lisäksi. Nuori saattaa olla tosi kuormittunut jo pelkästä koulusta. (H1)

Ja aika usein on tilanne, että ei vaan mahdu sinne arkeen mitään ylimääräistä terapioiden ja koulun lisäksi. Nuori saattaa olla tosi kuormittunut jo pelkästä koulusta. (H1)

Tosi tärkeää että me tarjotaan nuorelle niitä erilaisia mahdollisuuksia tutustua eri tekemisiin, jospa sieltä löytyisi jokin itselle mielekäs. Että ihannehan olisi, että jokaiselle löytyisi jokin mielekäs puuha, harrastus tai tekeminen. (H5)

Haastateltavat nostivat esiin erityisesti autismikirjon nuoret, joilla voi olla erityisiä mielenkiinnon kohteita, jotka saattavat hallita vapaa-aikaa ja koko elämää. Vaikka nämä kiinnostuksen kohteet voivat olla nuorelle innostavia ja motivoivia, niiden voimakas hallitsevuus voi tuoda myös haasteita arkeen. Nuoret saattavat uppoutua syvällisesti itseään kiinnostaviin aiheisiin ja tämä rajoittaa heidän haluaan tai kykyään osallistua muihin aktiviteetteihin tai toimintoihin. Haastateltavat kertoivat mielenkiinnon kohteiden olevan nuorilla erilaisia, mutta joskus ne saattavat olla liian hallitsevia tai niin kyseenalaisia, että niistä saattaa aiheutua vaaraa nuorelle itselleen tai muille ihmisille. Tällöin yksikössä saatetaan joutua tilanteeseen, että joudutaan jopa rajoitustoimenpiteillä puuttamaan niiden toteuttamiseen. Cavonius-Rintahakan (2023) mukaan autismikirjon henkilöiden arjessa on monesti haasteita, jotka vaikuttavat muihin ihmisiin, jotka asuvat heidän kanssaan. Nämä haasteet liittyvät usein vuorovaikutukseen sekä joustamattomuuteen ja muutosten sietämisen vaikeuteen. Lisäksi erityiset, kapealaiset mielenkiinnon kohteet voivat tuoda haastetta arjen hallintaan, kun henkilö syventyy niihin voimakkaasti.

Ja sitten se että jos on joku mielenkiinnon kohde, niin että siinä pysyy joku roti. Ettei se kiinnostus vie väärille urille ja vääriin tai vaarallisiin asioihin. (H5)

Rahankäyttöön liittyviä haasteita kerrottiin ilmenevän monin eri tavoin, kuten impulsiivisena rahankäyttönä tai rahan arvon ymmärtämättömyytenä. Jotkut nuoret myös saattavat kokea rahan täysin merkityksettömänä itselleen. Haasteita kerrottiin olevan myös rahankäytön suunnittelussa ja hallinnassa. Lisäksi haastateltavat toivat esiin huolensa erityisnuorten

riskistä joutua hyväksikäytetyksi. Asiointiharjoittelu, kuten nuorten kauppapäivät olivat hyvä esimerkki toimivasta käytännöstä, jossa nuoret saivat harjoitella rahankäyttöä ja konkreettista asiointia. Itsenäistymisen näkökulmasta asiointiharjoittelu toi kokemusta mm. rahankäytön suunnitteluun, hintojen vertailuun, tarjousten hyödyntämiseen ja harkitsevaan päätöksentekoon.

Nuorilla on valtavasti impulsiivista rahankäyttöä, rahaa tulee käytettyä siihen omaan mielenkiinnon kohteeseen saman tien, ei siinä murehdita tarvittaisiinko raha esim. ruokaan. Ruoka on ihan toissijainen asia. (H4)

Ja kun on erityisnuori, on suuri se hyväksikäytön mahdollisuus. Tulee annettua rahaa toisille tai jopa perheenjäsenille. Että kyllä se hyväksikäytön riski on suuri. (H2)

Haastateltavat kuvasivat ajanhallinnan haasteiden liittyvän yleensä siirtymätilanteisiin. Siirtymätilanteissa nuoret tarvitsevat ohjausta ajanhahmottamiseen ja lähtemiseen liittyvien toimien tekemisen keskittymiseen. Haastateltavien mukaan esimerkiksi ruokailutilanteissa nuoret saattavat tarvita timmeriä, joka helpottaa ajan hahmottamista. Ilta- ja aamutoimet eivät yleensä motivoi nuoria, joten suihkuun siirtymisen tai vaatteiden vaihdon nuoret kokevat epämiellyttäväksi, ponnistelua vaativiksi toimiksi ja siksi ne saattavat venyä ja aikataulut eivät pidä. Motivaation lisäämiseen siirtymätilanteissa on haastateltavien mukaan todettu palkkiojärjestelmät hyödyllisiksi apukeinoiksi.

Kaksi haastateltavaa mainitsivat nuorten yksin olemisen haasteista. Haastateltavat kuvasivat joidenkin nuorten olevan kovin hauraita, tarvitsevia ja pelkästään yksinoleminen on heille pelottavaa tai jännittävää. Itsenäisesti asioiden tekeminen tai niistä selviäminen on nuorille haastavaa. Nuoret saattavat tarvita jatkuvaa aikuisen läsnäoloa, tukea, selkeitä ohjeita ja kannustusta voidakseen kehittyä itsenäisyyden taidoissa.

Sitten se yksin oleminen. Yksin oleminen tai hetket, jolloin ei ole mitään tekemistä, ne ovat joskus todella haasteellisia. Joidenkin erityisnuorten on vaikea kestää yksin olemista, he tarvitsevat aikuisen jotenkin koostamaan sitä hetkeä heille. (H2)

Joskus itsenäistymisen kynnyksellä olevat nuoret kertoo pelkäävänsä ja jännittävänsä eniten yksinolemista. Silloin sitä on pienin askelin harjoitettava. (H2)

7.1.2 Itsestä huolehtiminen

Kaikki haastateltavat jakoivat yhteisen käsityksen siitä, että arjen struktuurin ylläpitäminen ja vuorokausirytmii vaikuttavat kokonaisvaltaisesti erityisnuoren hyvinvointiin ja siksi säännöllisyyttä on ensiarvoisen tärkeää pyrkiä toteuttamaan. Haastateltavat kuvasivat arjentoimintojen ja säännöllisyyden vaikuttavan merkittävästi mm. elämäntapaan. Haastateltavilla oli kokemuksia mm. siitä miten struktuurin puute saattaa vaikuttaa negatiivisesti nuoren vuorokausirytmiiin, joka vaikuttaa taas negatiivisesti jaksamiseen, koulunkäyntiin, arjentoimiin, syömiseen jne.

Struktuuri ja päiväohjelmat ja semmoset, ne on oikeasti tosi tärkeitä. Ja kyllähän ne myöhemmin itsenäisessä elämässä tukee. Arjen struktuuri vaikuttaa ihan normaali toimintakykyyn. Jos arki ei ole selkeä niin yleensä se perus olokin on hankala. (H4)

Haastattelujen perusteella tuli selkeä käsitys, että arjen toimien opettelu ja tietynlaisten rutiinien luominen kantavat vielä aikuisenakin ja saattavat luoda turvaa etenkin neurokirjon nuorille. Tähän koettiin vaikuttavan merkittävästi se, miten kauan struktuuria on nuorelle luotu ja rutiineja on opeteltu. Niskasen ja Jussilan (2024, s. 180) mukaan arjen rutiinit, riittävä uni, ravinto ja selkeä arjen struktuuri ovat suuressa merkityksessä hyvinvoinnin ja resilienssin tukemisessa. Arjen toimivat rutiinit, mutta erityisesti selkeys ja ennakoitavuus on tärkeä hyvinvoinnin ylläpitämisessä. Jos haasteita ilmenee erityisesti toiminnanohjauksessa, tunteiden säätelyssä, vireystilassa tai tarkkaavaisuudessa, on erityisen tärkeää, että panostetaan arkea koossa pitäviin asioihin.

Itsestä huolehtimiseen kuuluu myös vuodenaikojen ja säänmukainen pukeutuminen. Haastateltavien mukaan pukeutuminen ja sopiva vaatetus saattaa aiheuttaa nuorilla merkittäviäkin itsestään huolehtimisen haasteita. Haastateltavat kertoivat, että osa nuorista ei välttämättä itse havainnoi tai koe merkittävänä hakea esim. toppavaatteita pakkasella tai vähentää vaatetta kesähelteellä. Tämä saattaa pahimmassa tilanteessa aiheuttaa nuorelle paleltumia tai kesällä lämpöhalvauksen oireita. Yksi haastateltavista kertoi, että joidenkin nuorten kohdalla saattaa olla kyse myös aistiyliherkkyyksistä, jolloin nuori ei kykene pukemaan esim. pitkiä housuja. Tällöin nuoren kanssa yhdessä on keksittäviä ratkaisuja, miten esim. liikkua talvella. Niemelä ym. (i.a) mukaan aistiyliherkkyydet ovat neurokirjon ihmisillä selvästi yleisempiä, kuin valtaväestöllä. Aistiukset saattavat olla niin voimakkaita ja aiheuttaa jopa kipua, että ne on pakko vaimentaa. Puolustautumiskeino näille voi ilmetä sekä fyysisenä että henkisenä

vetäytymisenä omintakeisiin toimintoihin ja kiinnostuksen kohteisiin. Myös aliherkkyttä voi ilmetä, joka taas vaikeuttaa aistimusten tunnistamista ja havaitsemista. Tämä saattaa johtaa siihen, että ympäristön huomioiminen on heikkoa, jopa niin paljon, että se aiheuttaa vaaratilanteita, kun tärkeitä asioita jää havaitsematta, huomioimatta ja näkemättä.

Itsestä huolehtimiseen nousi myös omien tunnetilojen tunnistaminen. Haastateltavat kertoivat, että erityisnuoret eivät välttämättä tunnista tunnetilojaan yhtä hyvin kuin tavallisesti nuoret tunnistavat. Ohjaajien tulee tunnistaa tilanteita, sanoittaa niitä nuorille ja opettaa, miten tilanteissa tulisi toimia. Haastateltavat mainitsivat mm. sairaudentunteen ja kesällä lämpimän tunteet, joita nuoren saattaa olla vaikea tunnistaa tai reagoida tarvittavalla tavalla.

Omien tunnetilojen tunnistaminen, vaikka olisi reilusti kuumetta niin nuori ei välttämättä tunnista sitä tai rekisteröi ja ymmärrä että voisi pyytää buranaa. (H4)

Lääkehoito ja siihen liittyvät seikat aiheuttivat haastateltavissa jonkin verran huolen tunteita. Erityisnuorilla verrattuna muihin nuoriin on enemmän lääkityksiä käytössä. Tämä seikka on mietittävä tarkoin yhdessä lääkärin kanssa ennen, kun nuori täyttää 18 vuotta. Huolta haastateltavissa herätti eniten nuorten omat kyvyt toteuttaa lääkehoitoaan. Tähän liittyy mm. säännöllisyys, muistaminen, motivaatio, hyväksikäytön mahdollisuudet ja väärinkäyttö.

Se huoli, kun meidän nuorilla on tavallisiin lastensuojelunnuoriin verrattuna paljon enemmän lääkkeitä, niin se lääkkeiden väärinkäyttö, sitä täytyy koko ajan huomioida ja arvioida etenkin, kun nuori täyttää 18. Tai etteivät esim. ala myymään lääkkeitään. (H3)

Välttämättä kaikki ei muista, että pitää ottaa lääke, jos ohjaaja ei muistuta. Että kyllä sitä vastuun ottamista pitäisi alkaa harjoitella jo hyvissä ajoin. (H1)

Ja sitten sekin ihan, että miksi syö lääkkeitä, miten lääke auttaa. Useampi itsenäistyvä nuori on sanonut, että kun täyttää 18 niin lopettaa lääkkeet. Nuoret tarvitsevat enemmän tietoa ja ymmärrystä omaan lääkehoitoonsa. (H2)

Haastatteluissa nousi esiin huoli ruokavalion merkittävästä rajoittuneisuudesta, joka näkyy erityisesti neurokirjon nuorten kohdalla. Syöminen ja riittävän monipuolinen ravinto haastaa nuorten terveyttä kuin sosiaalisiakin tilanteita. Sijoitettujen nuorten ruokavalio on usein ollut jo ennen sijoitusta erittäin rajoittunutta ja siksi myös motivaatio ruuanlaittoa kohtaan on hyvin heikko. Tämän vuoksi ruuanvalmistustaitoja on haasteellista opetella. Sen sijaan

haastateltavat pohtivat, mikä on näiden nuorten nuoren kohdalla järkevää. Ruokarajoitteisuus tulisi itsenäistymisharjoittelussa huomioida ja ravinnon suhteen yksilöllisesti priorisoida, mitä tavoitellaan.

Nepsyjen ruokarajoitteet on ihan omaa luokkaa, ja se kyllä haastaa kovasti niin terveyttä kuin sosiaalisia tilanteita. Sillä on vaikutukset käyttäytymiseen ja ihan kaikkeen. Jos nuori on elänyt vuoden pelkillä popcornilla niin silloin pitää oikeasti miettiä, mitä voidaan vaatia, mikä on riittävää ja järkevää. (H3)

Peltoniemen ja Ruususen (2021) mukaan ruokavalion rajoittuneisuus voi luoda monimutkaisen tilanteen, johon liittyy jopa terveystarpeita. Henkilö voi aistisäätelyn herkkyyden vuoksi kokea tietyt ruoka-aineet, rakenteet tai värit epämiellyttävinä, mikä voi johtaa merkittävään rajoittamiseen ruokavaliossa. Tärkeää on ymmärtää näiden tekijöiden vaikutus ruokatottumuksiin ja tarjota tukea sekä ravitsemuksellista ohjausta. Heidän mukaansa tärkeää on myös ottaa huomioon yksilölliset tarpeet ja mahdolliset aistisäätelyn haasteet ruokailutilanteissa, jotta voidaan luoda turvallinen ja mukava ympäristö ruokailulle.

Hygieniaan ja liikkumiseen liittyvät asiat nousivat haastatteluissa esiin. Haastateltavien mukaan nuorten hygienianhoitoon ja puhtauteen tulisi kiinnittää erityistä huomiota ja yksilöllistä lähestymistapaa lastensuojeluyksikössä, koska kaikki nuoret eivät koe hygienian hoitamista kovin merkittävänä asiana. Myös monipuolisia liikuntamahdollisuuksia tulisi haastateltavien mukaan tarjota yksikössä asumisen aikana. Ohjaajat olivat huomanneet, että kynnyksellä menneen esim. uimahalliin pienenee, kun se on tuttu ympäristö. Tavoitteena yksikössä on, että liikuntakokemukset tarjoavat siihen hetkeen virkistystä, mutta myös että kokemukset tukisivat nuorten liikkumista ja hyvinvointia myös tulevaisuudessa. Yksi haastateltava kuvasi, miten erityisnuoret saattavat kokea epämukavuutta suurissa väkijoukoissa tai yleisissä ympäristöissä, sillä he eivät välttämättä ole tottuneet liikkumaan niissä säännöllisesti. Haastateltavien mukaan yksikössä on tärkeää tarjota nuorille mahdollisuuksia tutustua erilaisiin ympäristöihin ja harjoitella niissä toimimista.

Haastateltavat kertoivat, että yksikössä asuvilla nuorilla saattaa ilmetä myös itselle ja toisille haitallista riskikäyttäytymistä, jota nuori ei välttämättä itse tunnista tai ymmärrä. Joustamaton ja rajoista piittaamaton käytös aiheuttaa huolta erityisesti silloin, kun siihen liittyy mahdollisia turvallisuusriskejä. Haastateltavien kokemus oli, että erityisnuorilla tällaisen käyttäytymisen taustalla olevat tekijät monesti liittyvät mielenkiinnon kohteisiin ja niiden rajaamiseen.

Kyllähän näillä nuorilla on sitä joustamatonta ja rajoihin asettumatonta käytöstä, että esim. tuodaan yksikköön poppivehkeitä ja jos jonkinlaisia rakenteluprojekteja, joiden puuhastelu saattaa sytyttää vaikka tulopalon ja vaarantaa koko laitoksen. Nuori ei välttämättä tunnista vaaraa ja siksi sen on vaikea ymmärtää, kun häntä rajataan. (H4)

7.1.3 Sosiaaliset suhteet

Haastateltavat kertoivat että, suurella osalla lastensuojeluyksikössä asuvilla nuorilla havaitaan, että heidän sosiaaliset suhteensa ovat erittäin vähäisiä ja niiden ylläpito on haastavaa. Jotkut nuoret tarvitsevat yhteydenpidon opetteluun ohjaajien tukea ja sanoittamista, miksi on tärkeää pitää yhteyttä läheisiin. Ozonoffin ym. (2008, s. 195) mukaan on oleellista pitää mielessä, että muiden asettamat määritelmät onnellisuudesta ja hyvästä elämästä eivät välttämättä vastaa erityisnuoren omaa käsityksiä. Erityisesti sosiaalisen elämän osalta, neurokirjon nuoren käsitykset eivät yleensä vastaa muiden odotuksia ja toiveita.

Haastatteluista kävi ilmi, että yksikössä olevat nuoret ovat tuoneet toisinaan esiin irrallisuuden tunnetta ja yhteenkuuluvuuden tunteen puuttumista. Haastateltavien mukaan on tärkeää tarjota nuorille tukea ja mahdollisuuksia osallistua sosiaalisiin aktiviteetteihin, jotka voivat vahvistaa heidän sosiaalisia suhteitansa ja vähentää eristäytymistä. Haastateltavat kuvasivat, että nuoret eivät välttämättä edes hakeudu yksikössä vertaiseensa seuraan, vaan ovat mieluummin ohjaajien seurassa. Koettiin että näissä tilanteissa ohjaajien toiminnan merkitys on isossa roolissa ja ohjaajien tulee tarjota tilaisuuksia ja luoda tilanteita, joissa nuori voi harjoitella sosiaalisia taitojaan. Haastateltavat mainitsivat mm. yhdessä tekemisen, pelaamisen ja retket keinoiksi, jotka ovat tarjonneet nuorelle mahdollisuuksia tutustua muihin ja luoda suhteita.

Sosiaalinen kanssakäyminen. Joskus yksikössäkin nuori tarvitsee tukea ja mallinusta puhumiseen toiselle nuorelle. Ohjaajien tehtävänä on tehdä näitä tilaisuuksia nuorille esim. pelaamisen lomassa. (H1)

Liittyminen johonkin ja yhteenkuuluvuuden tunne. Nuori saattaa olla hukassa ja ei oikein tiedä mihin kuuluu. Ohjaajat tukevat yhteenkuuluvuuden tunnetta, että nuori on osa jotain, osa yhteisöä tai porukkaa. (H2)

Yksi haastateltava kertoi, ettei useimmilla yksikössä asuvilla nuorilla ei ole minkäänlaista aikaisempaa kokemusta asiointitilanteista. Nuoret saattavat kokea asiointitilanteet epämiellyttävinä ja

ne voivat aiheuttaa stressiä ja epävarmuutta. Haastateltavat kertoivat, että ohjaajat auttavat nuoria näissä tilanteissa ennakoimalla ja käymällä tilanteita ennakkoon läpi. Lisäksi ohjaajat motivoivat, kannustavat, neuvovat ja osallistuvat nuoren kanssa asiointitilanteisiin. Sosiaalisten tilanteiden harjoittelu koettiin merkittäväksi osaksi edistää nuorten itsenäistymistä ja nuorten kykyä toimia itsenäisesti tai tuetusti erilaisissa ympäristöissä. Sandbergin (2018, s. 14) mukaan nuorilla riskinä on myös eristäytyminen kodin ulkopuolisesta maailmasta, mikä voi johtaa sosiaalisen vuorovaikutuksen rajoittumiseen. Tämä saattaa aiheuttaa jopa ahdistusta tai paniikkihäiriöoireita tilanteissa, joissa nuorten tulisi poistua kodista hoitaakseen asioitaan. Kodin ulkopuolisissa sosiaalisissa tilanteissa nuori saattaa tarvita merkittävää tukea ja joskus jopa vain päästäkseen ulos kodista. Hannukaisen (2019) mukaan on huomioitavaa, että vaikka erityisnuori pystyisi toimimaan sosiaalisissa tilanteissa, hän kuitenkin saattaa kokea tilanteet kuormittavina. Useimmiten neurokirjon henkilön on tasapainoiltava koko elämänsä ajan sen kanssa, mihin hänen voimavaransa riittävät. Hannukaisen mukaan myös läheisten ihmisten on tärkeää oppia säättämään omia vaatimuksiaan ja odotuksiaan, jotta neurokirjon henkilö voi elää tasapainoista ja omannäköistä arkea.

Vuorovaikutustaidot, osaako ottaa kontaktia toisiin ihmisiin, mennä hoitamaan asioita tai kykeneekö mennä asioimaan. Ohjaajilla saattaa ensin olla kova pohjatyö tehtävänä, että nuori saadaan lähtemään hoitamaan omia asioitaan. (H1)

Haastateltavat toivat esiin huolta riskeistä, joita liittyy nuorten erityispiirteisiin sekä heidän lastensuojelutaustaansa. Haastateltavien mukaan yksikössä asuvat nuoret ovat haavoittuvassa asemassa ja alttiita monenlaisille hyväksikäytön riskitekijöille. Yksikössä asuvilla nuorilla saattaa ilmetä tarvetta miellyttää muita ja tulla hyväksytyksi, vaikka se tarkoittaisi omien rajojen ylittämistä. Ohjaajat kokivat merkittävänä, että nuori tunnistaisi terveitä ihmissuhteita sekä sen, että yksikössä opetettaisiin myös turvataitoja, että nuori osaisi asettaa omia rajojaan.

Meidän nuorien kanssa törmää just siihen erilaisuuteen. Nuori voi olla hyvin sosiaalinen, mutta lähtee sitten siihen toisten miellyttämiseen. Hän saattaa rikkoa jopa omia rajojaan ja hyväksikäytön riski on suurempi kuin tavallisilla nuorilla. (H2)

Sellainen itsensä suojeleminen ja rajaaminen, ettei tule hyväksikäytetyksi. Suuri huoli meillä on monesti, ettei nuori tule joko seksuaalisesti tai taloudellisesti hyväksikäytetyksi. (H3)

Lastensuojelussa olevat erityisnuoret ovat siinäkin mielessä haasteellisessa asemassa, että aina ei ne omat läheisetkään ole niitä turvallisia ja luotettavia, hyväksikäytön mahdollisuus sieltäkin suunnalta on mahdollista. (H5)

Sandbergin ym. (2018, s. 14) mukaan erityisnuorten kohdalla on tärkeää tiedostaa riski, että he voivat joutua seuraan, missä ilmenee epäsuotuisia toiminta- ja käyttäytymismalleja tai he voivat altistua ihmissuhteille, joissa taloudellinen tai fyysinen hyväksikäyttö voi olla vaarana. Vaikka nuoret olisivat tietoisia näiden sosiaalisten suhteiden haitoista, voi niistä irrottautuminen olla vaikeaa, erityisesti jos nuorella ei ole muita sosiaalisia kontakteja.

7.1.4 Elämönhallintaan ja toimintakykyyn vaikuttavat tekijät

Tässä tutkimuksessa elämönhallintaan ja toimintakykyyn liittyvät tekijät asettuivat osaksi itsenäistymistaitoja ja valmiuksia, koska nämä tekijät olivat keskeisiä osatekijöitä nuoren kyvyssä selviytyä itsenäisesti ja vastata päivittäisiin elämän vaatimuksiin. Elämönhallintaan ja toimintakykyyn liittyvät tekijät kuvattiin olevan yhteydessä kykyyn suoriutua erilaisista tehtävistä ja siten vaikuttavat mm. siihen, miten nuori kykenee toimimaan itsenäisesti. Autismiliiton (i.a) mukaan arjenhallintaa voidaan edistää myös parantamalla nuoren toiminnanohjausta, aisti- ja tunnesäätelyä. On olennaista varmistaa, että elämönhallinnan taidot ovat riittävät ja tarvittavat keinot, kuten strukturointi ja ennakointi ovat käytettävissä uusissa elämävaiheissa.

Haastateltavat kertoivat tunnesäätelyn ja toiminnanohjauksen haasteiden olevan hallitsevia tekijöitä, jotka liittyvät myös itsenäistymiseen ja vaikuttavat itsenäistymisen mahdollisuuksiin. Tunnesäätelyn haasteiden kerrottiin näkyvän yksikössä asuvilla nuorilla esim. vaikeuksina hallita omia tunteitaan ja reaktioitaan erilaisissa tilanteissa. Erityisesti nuorten tunteiden hallintaan koettiin vaikuttavan aikuisten asettamat rajat, sovitusta asioista kiinnipitäminen ja ulkoapäin tulevat odotukset tai vaatimukset. Tunnesäätelyn haasteiden koettiin vaikuttavan myös osaltaan nuorten sosiaalisiin suhteisiin, koska toiset nuoret saattavat pelästyä kärjistyneitä tilanteita. Toiminnanohjauksen haasteiden kerrottiin näkyvän arjessa nuorten kyvyssä suunnitella, organisoida ja edetä päivittäisissä tehtävissä sekä ylläpitää keskittymistä. Nämä haasteet vaikuttavat haastateltavien mukaan kokonaisvaltaisesti nuorten elämään, koulunkäyntiin ja yleiseen päivittäiseen toimintaan. Hannukainen (2019) toteaa ettei erityisnuoret automaattisesti opi arkielämässä tarvitsemiaan selviytymiskeinoja. Siksi on olennaista

tietoisesti opettaa hänelle erilaisia sosiaalisia valmiuksia, toiminnan ohjausta tukevia taitoja ja säätelytaitoja.

Haastateltavat kuvasivat neurokirjon nuorten kohdalla olevaa tarvetta, toteuttaa omia kiinnostuksen kohteita ja tarpeita. Erityinen kiinnostus voi usein viedä enemmän huomiota ja aikaa kuin omien perustarpeiden täyttäminen. Ozonoff ym. (2008, s. 195) toteavat, että autismikirjon nuorille kypsyminen ja kasvaminen aikuiseksi tuo etuja kasvavan itsemääräämisoikeuden myötä. Tämä taas avaa nuorelle uusia mahdollisuuksia esim. suuntautua entistä enemmän omiin kiinnostuksen kohteisiinsa.

Tarve on korkeampi toteuttaa sitä omaa tarvetta ja sitten ihan perustarpeet saattaa jäädä täyttämättä. (H4)

Autismikirjolle tyypilliset mielenkiinnon kohteet saattavat joskus olla niin vahvoja ja viedä mennessään, että vaikka olisikin taitoja ja tiedostaa miten tärkeää jokin arjentoimi olisi (esim. syöminen) niin se oma juttu on tärkeämpi. Mielenkiinto saattaa viedä suuren osan aikaa sieltä elämästä. (H6)

Haastateltava kertoivat, että erityisesti neurokirjon nuoret kokevat maailmaa omalla tavallaan ja useiden nuorten kodalla yhteiskunnan normit ja säännöt eivät vastaa heidän tapaansa nähdä ja kokea maailmaa. Haastateltavat kokivat, että nuorten maailma, yksikön tavat ja normit on tietyllä tavalla yhteensovitettava, niin että ne palvelevat nuoren hyvinvointia ja sijoituksen tavoitteita. Yksikössä on monenlaisia nuoria, joilla on erityistarpeita. Tämä tarkoittaa, että jokaisella nuorella voi olla omia yksilöllisesti sovittuja sääntöjä ja tarpeita, jotka otetaan yksikössä huomioon. Tasapainon ylläpitäminen ja oman toiminnan vaikutusten tunnistaminen, koettiin keskeisiksi asioiksi nuorten hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta. Useilla yksikön nuorilla on erityisiä tarpeita ja haasteita kohdattavana päivittäin mm. sosiaalisissa tilanteissa, kommunikaatiossa, asioiden sietämisessä ja joustavuudessa, jotka vaikuttavat nuoren jaksamiseen ja mm. resilienssiin.

Sellainen kuormittumisen säätely ja tunnistaminen on haastavaa. Nuori saattaa tehdä asioita, olla reissussa tms. mutta siitä toipuminen viekin useita päiviä ja saattaa vaan maata huoneessaan. Pelkkä koulu saattaa kuormittaa joitain nuoria niin paljon, että ei kestä enää muita vaateita. (H1)

Sanotaanko että suurimmaksi osaksi se on niin, että nuoren kanssa ei pystykkään tehdä sitä suunniteltua juttua. Hän ei ole vastaanottavainen siinä hetkessä, on väsynyt, oma mielenkiinnon kohde on vienyt ajatukset jne. (H6)

Nuorten motivaation synnyttäminen ja sen ylläpitäminen koettiin haasteelliseksi. Ohjaajat kuvasivat keinottomuutta näissä tilanteissa, kun nuorta ei saa motivoitua mukaan tekemisiin. Haasteltavat pohtivat motivaation taustalla olevia tekijöitä. Onko nuorten käsitykset itsenäistymisestä realistisia? Kohtaavatko nuorten omat käsitykset ammattilaisten käsitysten kanssa? Luovatko ohjaajat paineita asioiden harjoitteluun, vaikka nuori itse ei välttämättä edes ymmärrä mitä tekee taidolla?

Se suurin tarttumapinta on nuoren oma motivaatio. Niin pitkään kiinnostaa, kun on motivaatiota ja se korostuu näillä erityisnuorilla. Meidän nuoret eivät tee mitään ilman, jos heillä ei ole omaa sisäistä motivaatiota ja se meidän täytyy jotenkin saada luotua ja synnytettyä jos aiomme työskennellä sen nuoren kanssa. (H1)

Haastateltavat kuvasivat, kuinka suurin osa yksikön nuorista on viettänyt koko elämänsä jonkin palvelun piirissä, mikä on tuonut mukanaan lukuisia palaveriteita, asiantuntijoita ja muita toimijoita. Tämän takia yksikössä asuvat nuoret ovat ikään kuin eläneet "oman elämänsä ulkopuolella". Haastateltavat toivat esiin, miten tärkeää nuorille on tarjota mahdollisuuksia olla aktiivisia toimijoita omassa elämässään ja vaikuttaa omiin asioihinsa.

Haastateltavilla oli myös kokemuksia, että nuorilla saattaa olla hyvin epärealistisia käsityksiä omista taidoista ja valmiuksista, sekä mitä asioiden tekeminen vaatii. He kuvasivat miten usein nuorilla "sitten kun" -ajattelua, jolloin elämä kuluu ilman konkreettisia toimia tai kehitystä.

Kaikki ei myöskään tunnista niitä avun tarpeita itsessään. Heillä on käsitys että hallitsee asiat, vaikka ohjaajilla on asiasta toinen käsitys. Useilla nuorilla on hyvin heikko käsitys ja kokemus siitä, että esim. ruuan laittoon liittyy muutakin kuin taitoa. Siihen liittyy tekemisen aloittaminen, eri vaiheita, siivoaminen jne. asiat vaatii pinnistelyä ja siitäkin saattaa seurata kuormittumista. (H2)

Monet nuoret elää yksikössä "sitten kun" elämää. Sitten kun täytän 18 ei ole enää ongelmaa. Nuoret tarvitsevat realisointia ja konkretisointia sille asialle, että jos se ei nyt suju, niin miten se voisi sujua kun olet 18v. Ja sellainen kyky ajatella omaa parastaan. (H3)

7.2 Itsenäistymisen tukimekanismit

Tutkimuksen toiseksi pääluokaksi muodostui itsenäistymisen tukimekanismit, joka pitää sisälleen toimintakulttuurin ja työskentelytavat lastensuojeluyksikössä sekä toimintaympäristöön liittyvät tekijät ja toimijat. Näitä asioita avataan seuraavissa luvuissa.

7.2.1 Toimintakulttuuri ja työskentelytavat lastensuojeluyksikössä

Useampi haastateltava toi esiin toiveen siitä, että kaikki kantaisivat enemmän vastuuta itsenäistymistyöskentelystä, eikä se jäisi pääasiassa omaohjaajan vastuulle. Arjessa koettiin haasteellisena löytää nuorten suunnalta oikeaa hetkeä ja aikaa itsenäistymistyöskentelylle ja etenkin omaohjaajat kokivat painetta itsenäistymisestä, jos ei löydy sopivaa yhteistä hetkeä. Haastateltavien mukaan, kun nuori on vastaanottavainen, sen hetken tulisi kenen tahansa ohjaajan hyödyntää. Toisaalta haastattelussa tuli esiin, myös epävarmuutta siitä, mitä voi tehdä, jos kyseessä ei ole "oma" nuori. Haastatteluista oli tulkittavissa, että yksikössä vallitsee myös tietynlainen mekaaninen toimintatapa liittyen itsenäistymistyöskentelyyn. Haastateltavat kertoivat mm. haasteista arkisten itsenäistymisharjoittelun paikkojen havaitsemisessa ja tunnistamisessa. Tällä tarkoitettiin, että ohjaajien toiminta on suuntautunut tekemään asioita nuorten puolesta, koska nuorilta itseltään ei aloitetta hoitamiseen yleensä synny. Tämä herätti kysymyksen siitä, miten nuorten toimijuus toteutuu ja miten sitä vahvistetaan lastensuojeluyksikössä. Haastateltavilta tuli monissa vastauksissa esiin yksikön hyvät työntekijä resurssit, jotka mahdollistavat paljon asioita. Toisaalta tuli esiin myös vastauksia, joista voi päätellä, että vahva resurssointi saattaa johtaa jopa nuorten passivoitumiseen, erityisesti vastuunoton osalta.

Aikuisille täälä on vähän automaatio, että me tehdään puolesta esim. soitetaan poissaolot vaikka nuorta itseään täytyisi vastuuttaa. (H3)

Koska meidän nuoret ovat lähes aina elämässään tarvinneet niin vahvaa tukea arjessa, heille ei ole kehittynyt sellaista tietynlaista vastuunottamisen kykyä. Nuoret luottaa ja odottaa että aikuinen huolehtii esim. aamulla herääminen ja kouluun lähteminen. Heille ei jotenkaan luonnostaan kehity sitä, että itse kantaisi huolta siitä, että ehtii esim. kouluun. Välillä miettii tehdäänkö me omalla toiminnalla lapset autettaviksi? (H4)

Haastateltavat toivat esiin, että työskentely lastensuojeluyksikössä, johon on sijoitettu erityistä tukea tarvitsevia nuoria, vaatii työntekijöiltä moniammatillista osaamista. Yksikössä tarvitaan vahvaa ammatillista osaamista lastensuojelusta, mutta myös osaamista ohjaamisesta, jolla tuetaan mm. neuropsykiatrisia piirteitä omaavia nuoria. Osa haastateltavista kertoi epävarmuuden tunteista, ettei ole tarpeeksi osaamista ja kokemusta. Myös erilaisia työkaluja ja menetelmiä on yksikössä paljon, mikä aiheuttaa sen ettei oikein tiedä mistä työskentelyn aloittaa. Toisaalta tuli myös esiin, että yksiköstä löytyy paljon vahvaa kokemusta ja ammattitaitoa.

Osaaminen näihin itsenäistymisjuttuihin, ei oikein tiedä mitä pitäisi tehdä. Paljon on kaikkea matskua, mutta tarvitsisi vahvistusta mistä aloittaa niin olisi varmempi lähteä tekemään. (H5)

Yksikössä keskitytään paljon niihin nepsyhaasteisiin, koska ne ovat niitä hallitsimpia ja näkyvimpiä. Keskitytään että luodaan struktuuria ja rakenteita, joka toki tukee sitä lasta ja rauhoittaa tilannetta ja lapsen olemista. Mutta sitten se käänköpuoli, että helposti asiat pyörii sen diagnoosin, toimivien käytäntöjen, erityisyyden ja haasteiden ympärillä. Jotta ei saa unohtaa sitä lasta siellä erityisyyden takana ja sitä perhettä. Että se haastaa ohjaajia, koska pitää olla ymmärrystä, osaamista ja taitoa nepsy puolelta, mutta myös sitä lastensuojelu ja suhdeperustaista osaamista. (H4)

Haastateltavat kertoivat, että vanhempien mukaan ottaminen koettiin yksikössä tärkeäksi, mutta samalla tuotiin esiin, että varsinkin kaukana asuvat vanhemmat jäävät usein etäisiksi. Itsenäistymisvaiheessa verkostojen merkitys kasvaa, kun sijaishuolto jää pois, joten vanhempien ja muiden läheisten kanssa tehtävä työ jää yksikössä haastateltavien mukaan liian vähäiseksi. Törrönen & Vauhkonen (2012, s. 97) kuvaavat miten merkitykselliset ihmissuhteet ovat keskeisiä nuorten tukemisessa, erityisesti sijaishuollon jälkeen. Näiden suhteiden katkeaminen sijaishuollossa tai sijaishuollon päättyessä, saattaa johtaa liialliseen vastuun taakkaan oman elämänsä hallinnassa. Itsenäisen elämän kannalta on erityisen tärkeää, että nuorilla on läheisiä ja tukiverkkoa myös sijaishuollon jälkeenkin. Siksi on olennaista ylläpitää yhteyksiä nuorten vanhempiin, sukulaisiin tai muihin tärkeisiin ihmisiin jo sijaishuollon aikana. Nuoren merkittävät ihmissuhteet voivat muodostua muidenkin kuin vanhempiensa kanssa. Törrösen ja Vauhkonen mukaan kiintyminen ja turvalliset ihmissuhteet ovat keskeisiä rakennuspalikoita nuoren elämässä myös itsenäistymisen jälkeen. Sosiaalisten suhteiden tunnistaminen ja tukeminen vaativat herkkyyttä ja ilman näitä suhteita nuori on riskissä jäädä yksin

Haastateltavat kertoivat, että kohtaamiset ja keskustelut nuorten kanssa ovat hyvin merkityksellisiä. Nuorten oman motivaation, vastuunottamisen ja oman toimijuuden herättäminen näissä tilanteissa nähtiin keskeisenä tekijänä itsenäistymisprosessissa. Haastateltava kuvasi miten nuorten itsenäistymisvaiheessa usein ollaan tilanteessa, että itsenäistymiseen liittyy epävarmuustekijöitä ja ristiriitaisiakin näkemyksiä nuorten ja ohjaajien välillä mm. tuentarpeesta ja itsenäistymisvalmiuksista. Tämän vuoksi on hyvin merkityksellistä, että nuorten kanssa käydään keskusteluja ja autetaan heitä ymmärtämään oman toimintansa vaikutuksia mm. tulevaan asumiseen ja tuentarpeen arviointiin.

Ohjauksellinen työ ja puhumistyö, sitä pitäisi korostaa. Vaikka tulevaisuudesta ei vielä tiedetäkkään niin silti tärkeää herätellä ajatuksia, että omalla toiminnalla on juuri tässäkin hetkessä merkitystä. (H5)

Erityistä tukea tarvitsevien nuorten kohtaaminen koettiin merkitykselliseksi, että yhteys nuoriin säilyy ja päästää työstämään tavoitteiden mukaisia asioita nuorten kanssa. Erityisnuorten kohtaaminen koettiin toisinaan myös erittäin haastavaksi. Haasteellisuutta koettiin tuovan mm. neurokirjoon kuuluvat erityispiirteet, kuten joustamattomuus ja kommunikaation haasteet. Haastateltavat kertoivat, että nuorten kanssa tulee paljon väärinymmärryksiä ja heillä on paljon yksilöllisiä asioita, joita tulee kohtaamisissa ottaa huomioon. Jos näitä asioita ei huomioida he saattavat loukkaantua ja sulkeutua pitkäksikin aikaa. Haastateltavien mukaan ohjaajien toimintatavat ja miten nuoret kohdataan eri tilanteissa vaikuttavat yhteyden säilyttämisessä nuoreen. Ohjaajien kokemusten sekä hyvien käytäntöjen jakamista pidettiin merkityksellisenä. Myös asioista yhdessä sopiminen ja ohjaajien välinen kommunikaatio koettiin merkittäväksi esim. missä asioissa voidaan joustaa nuoren kanssa ja missä asioissa pidetään kiinni sovituista.

Ohjaajien pitää osata lukea yksilöllisesti sitä nuorta, ettei se käänny negatiivisuuden puolelle. Se on vähän sellaista pelaamista, että saadaan motivaatio säilymään. (H4)

Arkea, toimimista ja toimintakykyä tukevilla rakenteilla pyritään luomaan tekijöitä ja ympäristö, jotka tarjoavat nuorille hyvät edellytykset itsenäistymisharjoitteluun. Haastattelujen perusteella tähän voidaan todeta liittyvän muun muassa nuorten toimintakyvyn ja taitotason tunnistaminen, erityisnuorta tukevien käytäntöjen luominen, arjen rakenteellinen selkeys eli struktuuri ja rutiinit, yksikön resurssit ja itsenäistymistä tukevat tavoitteet, keinot, menetelmät

sekä arvioinnin prosessit. Haasteltavat kokivat, että yksikössä on niin sanotut perusasiat ja rakenteet hyvin. Ne ovat vuosien saatossa rakentuneet vahvaksi osaksi yksikön toimintaa ja ne koettiin toimiviksi. Yksikössä on luotu erityisnuorta tukevia käytäntöjä, struktuuria ja rutiineja, ne ovat tärkeä osa yksikön toimintaa ja niiden merkitys ymmärretään osana työskentelyä. Resurssit työskentelyyn koettiin myös hyvinä ja niiden koettiin mahdollistavan nuorten erityistarpeisiin vastaamisen ja yksilöllisen tuen.

Uskon että kun ollaan vahvasti resursoitu niin meillä on mahdollista saada paljon yksilöllisempää tukea. Ja pystytään harjoittelemaan vahvalla tuella juttuja. (H2)

Haastateltavat pohtivat nuorten toimintakyvyn ja taitotason tunnistamiseen liittyviä haasteita. Nuorilla saattaa olla oppimisessa ja taitojen omaksumisessa suuriakin vaihteluita. Koettiin että tavoitetaso tunnistaminen tai jonkinlainen määrittely auttaisi ohjaajia arvioimaan, missä määrin nuori hallitsee erilaisia taitoja ja missä hän saattaa tarvita enemmän tukea. Tavoitetaso määrittelyn ajateltiin myös auttavan yhtenäistämään ohjaajien asettamaa vaatimustasoa nuorta tai tiettyä toimintoa kohtaan.

Meidän tulisi myös tunnistaa se, ettei aina se nuori ei kerta kaikkiaan opi tai kykene ymmärtämään. Joskus tavoiteltava asia on, että selviää vaikka tuetusti tai ohjeiden avulla. (H1)

Haastatteluissa nousi esiin, että itsenäistymisen tukeminen ja varsinaisen itsenäistymisprosessin hahmottaminen yksikössä koettiin epäselväksi. Haastateltavat toivat esiin haasteita ymmärtää prosessia, siihen liittyviä vaiheita ja sitä mitä heiltä odotetaan. Itsenäistymisen tavoitteet, sekä keinot ja menetelmät, joilla tavoitteisiin pyritään, koettiin epämääräiseksi tai niitä ei ollut selkeästi määritetty. Haastatteluissa ilmeni tarve selventää itsenäistymisprosessin kokonaiskuvaa ja tuoda esiin konkreettisia toimintamalleja, joiden avulla nuoria voitaisiin tukea tavoitteellisemmin itsenäistymisessä. Haastateltavat kaipasivat selkeitä suuntaviivoja siitä, mitä askeleita itsenäistymisen tukemiseksi tulisi ottaa, millaisia tavoitteita tulisi asettaa ja miten näitä tavoitteita arvioidaan. Haastateltavien mukaan olisi tärkeää tehdä asioita myös enemmän näkyväksi. Konkreettisten tavoitteiden saavuttaminen koettiin haasteelliseksi, erityisesti kun tavoitteet liittyvät elämänhallintaan tai toimintakyvyn ylläpitämiseen. Tämä voi kertoa siitä, että tavoitteet saattavat olla liian abstrakteja ja siten vaikeasti mitattavissa. Kuten seuraavissa haastatteluotteissakin tulee esiin, elämänhallintaan ja toimintakykyyn liittyviä tavoitteita ja tekemistä tulisi kehittää yksikössä näkyvämmäksi.

Just semmonen struktuuri siihenkin pitäisi saada että, olisi jotain virstanpylväitä. Että nuorikin näkee, miten ollaan menty tällaisissa asioissa eteenpäin. Nehän jää myös näkymättömiin jos niitä ei kirjata. (H3)

Nuoren elämänhallintataidoissa on monesti niin paljon puutteita ja haasteita, että kaikki työskentely ja aika yksikössä saattaa mennä arjen kasassa pitämiseen. Ja sekä nuorelle että ohjaajille tulee sellainen kokemus, että kun mitään ei olla tehty ja harjoiteltu sen itsenäistymisen eteen. Sen takia asiat täytyisi nostaa näkyväksi, että ollaanhan me tehty tosi kovastikkin töitä tällaisten asioiden kanssa ja sille nuorelle näkyväksi että näissä asioissa olet kehittynyt esim. omatoimisuus, mikä taas vaikuttaa niihin konkreettisimpiin itsenäistymistaitoihin. (H4)

7.2.2 Toimintaympäristöön liittyvät tekijät ja toimijat

Seuraavaksi avaan pääasiassa havainnoinnin kautta saatuja tuloksia, toimintaympäristöön liittyvien tekijöiden ja toimijoiden merkitystä nuoren itsenäistymisprosessissa. Lisäksi haastatteluilissa tuli esiin toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä, jotka tukivat havaintojani.

Epävarmuus tulevasta oli merkittävä haaste nuorille, jotka lähestyivät 18 vuoden ikää. Tähän ajanjaksoon liittyi monia tunne- ja käytännön haasteita, joihin lastensuojeluyksikössä tuli reagoida. Havaintojen perusteella läheskään aina ei ollut selvää, mihin nuoret tulevat sijoittumaan sijaishuollon päätyttyä. Moni kyseisestä lastensuojeluyksikössä itsenäistynyt nuori, tarvitsee jatkossakin joko yhteisöllistä asumispalvelua tai tukiasumista. Yksikössä on 1 itsenäistymisasunto, mutta se ei riitä, koska yksiköstä itsenäistyy useita nuoria vuodessa. Jonot aikuisille tarkoitettuihin asumispalveluihin ovat pitkät ja se, onko niistä vapautumassa paikkaa juuri silloin, kun nuori sitä tarvitsee, luo epävarmuutta tulevaisuuden asumisjärjestelyihin. Lisäksi tukiasumispaikan saamista haastaa, ettei nuori voi muuttaa tulevaan asuntoon ennen, kuin hän on täyttänyt 18-vuotta ja lastensuojeluyksiköstä on taas lähdettävä sinä päivänä, kun nuori täyttää 18 vuotta. Tämän vuoksi tilanne jää usein sattuman varaan, vapautuuko tukiasumispaikkoja oikeaan aikaan.

Asuinyksiköstä oltu yhteydessä tukiasumista tarjoavaan yksikköön, jossa nuoren kanssa käyty tutustumassa. Yksiköstä saatava tuki vastaisi nuoren tarpeita, mutta he eivät pysty lupaamaan vapautuuko heiltä asuntoa juuri tarvittavana ajankohdana. Nuori laitetaan jonoon, mutta epävarmuus tukiasumis paikasta on suuri. (HP)

Ihan todella tärkeä olisi itsenäistymisvaiheessa nuoren tietää, mihin sitä lähtee, kun täyttää 18v. Monikaan ei tiedä, kun vasta viime metreillä, koska asumisyksiköt ovat täynnä ja on tuuripeliä, onko niissä juuri silloin vapaata. (H5)

Nuoret voi kokea epävarmuutta, jännitystä ja pelkoa, joka saattaa aiheuttaa suur-takin levottomuutta, koska heillä ei välttämättä ole riittävästi tietoa tulevasta ja eri-laisista asumisvaihtoehdoista. (H2)

Epätietoisuus nuoren tulevaisuudesta ja hänen asuinpaikastaan luo haasteita niin nuorelle itselleen, mutta myös niille, jotka työskentelevät hänen kanssaan. Työntekijät kokivat epävarmuutta siitä, miten valmistautua ja tukea nuorta tulevaisuuden siirtymävaiheessa, kun tarkkoja tietoja esim. asumispaikasta ja tulevasta tuesta ei ole saatavilla. Havaintojen mukaan tämä vaikutti työntekijöiden kykyyn tarjota suunnitelmallista ja yksilöllistä tukea. Epätietoisuus saattoi välillä näkyä työntekijöissä jopa passiivisuutena ja toimettomuutena, kun ei tiedetty, miten valmistautua tai mihin suuntaan nuorta tulisi ohjata. Tämän lisäksi epätietoisuus vaikutti myös siihen, miten resurssit kohdistetaan. Kun ei ollut selkeää kuvaa nuoren tarpeista ja tulevaisuuden suunnitelmista, resursseja oli vaikea suunnata asianmukaisesti.

Se että nuori saattaa olla pian 18 ja ei tiedä mihin muuttaa. Onko omassa asunnossaan vai lähtekö asumisyksikköön. Se määrittää kuitenkin paljon sitä mihin nuorta valmistaa yksikössä. (H2)

Päivittäisraportilla keskustelua ja pohdintaa, miten nuoren tilanteessa kannattaa edetä, kun varmoja suunnitelmia ei ole tiedossa, tilanne on odottava. Työntekijöissä näkyvissä epävarmuutta ja tilanne on seisahtunut siten, ettei kukaan tee oikein mitään. Päädytty keskittyä entistä enemmän nuoren olotilan tasaamiseen ja tukemiseen. (HP)

Nuoren oman sosiaalityöntekijän tuki ja tiedon jakaminen auttoivat selkiyttämään vaihtoehtoja, vaikka lopullisia suunnitelmia ei kyetty tietämään. Tukitiimillä oli myös keskeinen rooli asioiden selkiyttämässä ja jäsentämisessä, erityisesti siitä näkökulmasta, mihin asioihin työntekijöiden tulisi keskittyä nuoren kanssa tehtävässä työssä, vaikka tulevaisuus olisi vielä epävarma.

Tukitiimissä asiantuntija antoi työntekijätiimille hyvän ohjenuoran epävarmoihin tilanteisiin: Ennakoidaan kaikki mitä tiedetään ja siitä mitä ei tiedetä, ennakoidaan vaihtoehdot. (HP)

Merkittäväksi tekijäksi osoittautui kartoittaa kaikki ne verkostot, jotka liittyvät nuoren ympärille, sekä sopia selkeistä rooleista itsenäistymisprosessissa. Tällä pystyttiin varmistamaan, että kaikki olennaiset tahot ovat mukana tukemassa nuoren siirtymistä itsenäiseen elämään. Käsittelemällä roolit selkeästi etukäteen voitiin vähentää mahdollisia epäselvyyksiä ja

varmistaa, että kaikki osapuolet toimivat yhteen nuoren parhaaksi. Usean nuoren kohdalla tehtiin mm. Luovin erityisammattikoulun kanssa hyvää yhteistyötä, kun pyrittiin työskentelemään yhdessä samojen tavoitteiden eteen. Luovin koulupäiviä pystyttiin hyödyntämään itsenäisen elämän harjoittelussa ja esim. tukiasumispaikkojen etsimisessä sekä paikkoihin tutustumisessa lastensuojeluyksikkö sai Luovilta merkittävää tukea ja apua. Kaikkiaan eri toimijoiden välinen työnjako, yhteinen pohdinta ja vastuunkantaminen nuoren asioista koettiin selkeyttävän ja helpottavan tilannetta.

Onnistunut nuoren palaveri takana. Palaverissa oli mukana nuoren eri verkostoja: vanhemmat, koulu, vammaispalvelut, lastensuojelu. Tehtiin selvät askelmerkit, miten edetään ja kuka ottaa mistäkin asiasta kopin. Vammaispalvelut ja jälkihuolto sopivat keskenään kumpi vastaa mistäkin nuoren tarvitsemasta palvelusta. Seuraava palaveri sovittiin jo olevaksi melko pian, jossa päivitetään tilanne. (HP)

Nuorten itsenäistymisprosessit ja siirtyminen itsenäiseen elämään vaihtelivat merkittävästi myös sen perusteella, miten eri sosiaalityöntekijät osallistuivat, ohjasivat ja ymmärsivät erityistarpeisten nuorten itsenäistymisen prosesseja. Toisaalta tämä loi myös epätasa-arvoisia lähtökohtia nuorten välille, sillä joidenkin saama tuki ja ohjaus oli kattavampaa kuin toisten. Havaintojen mukaan osa sosiaalityöntekijöistä oli hyvin ammattitietoisia erityisnuorten itsenäistymisprosesseista, kun taas toisille se saattoi olla uusi ja tuntematon alue. Lehikoisen (2022, s. 83) mukaan oikean tiedon puuttuminen voi myös vaikuttaa päätöksentekoon ja palveluiden suuntaamiseen. Ilman riittävää tietoa työntekijät saattavat tehdä virheellisiä oletuksia lapsen tarpeista ja ehdottaa toimenpiteitä, jotka eivät ole linjassa yksilöllisten haasteiden kanssa. Puutteellinen tietämys esim. autismikirjosta, voi johtaa väärinkäsityksiin nuoren käyttäytymisessä ja tarpeissa. Sosiaalityöntekijäkin saattaa olla tietämätön siitä, miten parhaiten tukea nuorta.

Osa sosiaalityöntekijöistä oli hyvin aktiivisia ja huolehtivat asioiden hoitamisesta aikataulussa, kun taas osaa ei edes tavoitettu tai tavoittaminen oli hyvin satunnaista, asioiden hoitaminen venyi tai jäi jopa hoitamatta. Tämän takia joitain asioita oli vaan ratkaistava ja hoidettava lastensuojeluyksikössä. Erilaisissa hakuprosesseissa kuluu oma aikansa ja sosiaalityöntekijät saattoivat muistuttelusta huolimatta aktivoitua liian myöhään nuoren tuleviin tuentarpeisiin ja siihen, mitä erityisnuoren itsenäistymisprosessissa pitää ottaa huomioon. esim. edunvalvojan hakeminen, vammaispalveluiden ja jälkihuollon järjestämiseen ja yhteensovittamiseen liittyvien käytännön asioiden hoitaminen, etuisuudet jne. Asioiden hoitaminen ajoissa ja

saaminen mahdollisimman valmiiksi ennen aikuisuutta tukivat ja suojasivat nuorta itsenäistymisen jälkeen, kun taas joidenkin nuorten kohdalla esim. edunvalvojan puuttuminen aikuistuttuaan altisti nuoren merkittäviin taloudellisiin haasteisiin.

Olisi tosi tärkeää, että saataisiin pyörimään jo kaikki tällaiset, mitä nuori tarvitsee, kun täyttää 18v. Esim. edunvalvonta yms. Se suojelee sitä nuorta, ettei asiat leviä heti. (H5)

Erityisesti kiinnitin huomiota siihen, että sosiaalityöntekijät eivät aina edes selvitä vammaispalveluiden mahdollisuutta tulla osaksi suunnitelmia ja toimenpiteitä, vaikka on selvää, ettei pelkkä jälkihuolto ole riittävä tukimuoto. Tämä herättää kysymyksiä siitä, ovatko kaikki työntekijät tietoisia vammaispalveluiden tarjoamista mahdollisuuksista ja niiden merkityksestä näiden nuorten elämässä. (HP)

Vaikka yksiköstä laitettiin hakemukset ajoissa vireille, viivästyivät mm. edunvalvojan hakeminen ja etuisuushakemusten eteenpäin viemisen toimenpiteet sosiaalityöntekijän taholta. Viivästyminen johti siihen, että päätökset eivät valmistu ennen nuoren 18 vuoden ikää. Tämä loi epävarmuutta nuoren taloudelliseen tilanteeseen, mikä vaikeutti suunnitelmien tekemistä ja taloudellisten resurssien hallintaa. (HP)

7.3 Kehittämistoiminnan tulokset

Haastatteluaineistosta kävi ilmi arjen toimintakulttuuriin ja työskentelytapoihin liittyviä huomioiden otettavia näkökohtia, joita oli tarpeen yhdessä määritellä. Ensimmäisessä kehittäjäryhmässä keskusteltiin pienryhmissä, sekä koko henkilökunta yhteisesti, arjen toimintakulttuurin merkityksestä itsenäistymisen tukemisessa. Arjen toimintakulttuurin merkitys ymmärrettiin olennaiseksi osaksi nuoren itsenäistymisen tukemisessa. Pienryhmistä ja yhteisen keskustelun kautta, saatiin luotua työyhteisön yhteinen näkemys siitä, mistä asioista syntyy itsenäisyttä tukeva toimintaympäristö. Kehittämisryhmässä nostettiin esiin, että jokaiselle nuorelle tulisi antaa mahdollisuus löytää oma polkunsaa ja kehittää itsenäistymisen taitoja omassa tahdissaan. Työntekijöiden mielestä, ohjaajien tulisi olla läsnä ja valmiina kuuntelemaan nuorten ajatuksia ja tarpeita. Itsetunnon vahvistaminen, nuorten rohkaiseminen ja tukeminen sekä positiivisen palautteen antaminen koettiin tärkeänä nuorten kohtaamisessa ja heidän ohjaamisessa. Näiden koettiin auttavan nuorta uskomaan omiin kykyihinsä ja selviytymään vaikeuksista. Vastuunottaminen ja syys-seuraussuhteiden opettaminen nostettiin myös tärkeäksi. Työntekijöiden mielestä nuorten on hyvä saada oppia omien tekojensa seurauksista ja ottaa myös vastuuta niistä. He kertoivat, että kaikenlaiset kokemukset, myös epäonnistumiset

ovat tärkeä osa oppimista ja kehittymistä. Työntekijät kokivat merkittäväksi, että nuoret saavat myös epäonnistua ja tehdä vääriäkin valintoja, kun se tapahtuu turvallisessa ja tukevassa ympäristössä. Työntekijät kertoivat, että heidän tulisi myös pyrkiä tunnistamaan nuorten vahvuuksia ja mielenkiinnonkohteita, koska niiden kautta työskentely on olennaista, varsinkin erityisnuorten motivaation ja itseluottamuksen vahvistamisessa. Työntekijöiden mielestä, osallistamalla nuoria päätöksentekoon, erilaisiin toimintoihin sekä tarjoamalla mahdollisuuksia yhteiseen tekemiseen, voidaan edistää nuoren oman toimijuuden kehittymistä. Lisäksi arjen struktuuri, ennakoiminen, tunnetyöskentely sekä ratkaisukeskeisyys koettiin tärkeiksi rakenteiksi ja lähestymistavoiksi nuorten tukemisessa. Kokosin haastatteluissa sekä kehittäjäryhmässä nousseet asiat yhteen ja tein niistä ”arjen toimintakulttuuri” seinätaulun asumisyksikköön. Taulun tarkoitus on muistuttaa henkilökuntaa ja tuleviakin työntekijöitä yhteisesti mietityistä toimintamalleista, joita pidämme tärkeinä.

Ensimmäisen kehittäjäryhmän lopuksi keskustelimme vielä suunnitelmista ja odotuksista, itsenäistymistä tukevaa suunnitelmaa koskien. Kehittäjäryhmästä nousi keskusteluun neuropsykiatrisen valmennuksen hyödynnettävyys lastensuojeluyksikön nuorten kanssa. Osa työntekijöistä oli käynyt neuropsykiatrisen valmentaja koulutuksen, osalla koulutus oli juuri käynnissä ja heillä oli hyviä kokemuksia menetelmän toimivuudesta yksikön nuorten kanssa.

Toinen kehittäjäryhmä tuotti monipuolista sisältöä itsenäistyvän nuoren vuosikelloon. Sisälöksi tuli mm. seuraavat asiat: etuisuuksien ja tukien hakeminen ennen 18 vuoden ikää, asumisyksikköön ja sen ympäristöön tutustuminen, pankkitilin luominen, opiskelun tai työtoiminnan suunnittelu. Lisäksi yhdessä hoitavan tahon ja lääkärin kanssa tulisi miettiä mm. seuraavia asioita: edunvalvojan hakeminen, ajokykyarvio, asepalvelus, lääkitykseen ja lääkehoidon toteutumiseen liittyvät arvioinnit, toimet ja ennakointi, (mm. reseptit, terveydelliset tutkimukset ja lääkärinlausunnot). Lisäksi nousi vammaispalveluiden, koulun ja muiden verkostojen kanssa tehtävän yhteistyön korostaminen itsenäistymisvaiheessa.

Omaohjaajat saivat tehtäväksi testata itsenäistymisen tukemisen suunnitelmaa. Suunnitelma tehtiin yhteensä 4 nuorelle ja testaamisesta saadut kokemukset ohjasivat suunnitelman kehittelyä. Koska läheskään aina tavoitteena ei ole täysi nuoren itsenäisyys ja pärjäävyys, siksi olin määritellyt lomakkeeseen seuraavat vaihtoehdot kuvaamaan tämän hetken tilannetta: ”sujuu itsenäisesti”, ”sujuu ohjeistettuna” ja ”sujuu tuetusti”. Ensimmäisen suunnitelman teon jälkeen, sain kehittämis ehdotuksen, jonka myötä lisäsin vielä yhden vaihtoehdon: ”taitoja ei

saada näkyviin”, koska nuorilla saattaa periaatteessa olla hyvät taidot ja osaaminen tehdä jokin asia, mutta esim. toimintakykynsä tai pystyvyyteen liittyvien haasteiden vuoksi taitoja ei saada käyttöön tai näkyviksi. Elämönhallintaan ja toimintakykyyn liittyvään kartoitukseen sain myös pari kehittämissuunnitelmaa, jotka muutin suunnitelmaan. Jotkut kysymykset kaipaivat myös muotoilua uudelleen, että ne tulivat selkeämmiksi. Seuraavassakin suunnitelman teossa elämönhallintaan ja toimintakykyyn liittyvät kartoituskohdat tuottivat edelleen haasteita. Tämän takia päädyin vielä muokkaamaan kohtaa siten, että poistin määritellyt vaihtoehdot kokonaan, jättäen vain vastauskentän, johon voidaan vapaamuotoisesti kuvata nuoren elämönhallinnan ja toimintakyvyn osa-alueita. Tämän muutoksen jälkeen itse kartoituslomake tuntui selkeältä täyttää.

Omaohjaajilta saatujen palautteiden mukaan, kartoituksen tekeminen tuntui heistä tarpeelliselta ja koettiin, että sen avulla saatiin hyvää keskustelua ja pohdintaa aikaiseksi nuoren kanssa. Työntekijät olivat yllättyneitä, miten hyvin ja realistisesti nuoret lähtivät refleктоimaan ja pohtimaan aiheita. Tämän vuoksi jo itse kartoituksen tekeminen koettiin merkittäväksi. Sen avulla saatiin paljon tietoa ja ikään kuin heräteltiin nuorta itsenäistymisen asioiden äärelle. Omaohjaajat antoivat palautetta siitä, että kartoitus on monipuolinen ja laaja. Se osoittautui kuitenkin erityisnuorten kanssa toteutettaessa myös haasteeksi, koska kukaan nuorista ei jaksanut keskittyä yhdellä kertaa loppuun saakka. Todettiin että on tarpeen jakaa itsenäistymisen suunnitelma tekeminen 2–3 tapaamiskertaan, jotta saadaan nuorten aito osallisuus varmistettua suunnitelman teossa. Omaohjaajien kanssa keskusteluissa nousi kuitenkin esiin, että pelkkä kartoitusvaihe on jo itsessään merkittävää itsenäistymiseen liittyvää työtä ja siksi koettiin, että kartoitukselle on tärkeää antaa aikaa ja sen tekeminen on hyvä jakaa osiin, sen sijaan, että sitä lähdetäisiin karsimaan lyhyemmäksi. Nuorten motivoitumisessa tavoitteiden asetteluun ilmeni myös haasteita. Yksi nuorista kieltäytyi täysin tavoitteiden asettelu vaiheesta. Tämä herätti pohtimaan, miten edetä suunnitelman teossa. Päädyttiin antamaan nuorelle aikaa ja ohjaajat pyrkivät löytämään keinoja hänen motivoimiseensa. Suunnitelman tekeminen on nuorille vapaaehtoista, eikä siihen voi ketään pakottaa. Yhdessä työntekijöiden kanssa päädyttiin kuitenkin siihen, että itsenäistymisen suunnitelma tehdään, mutta se tehdään toistaiseksi tämän nuoren kohdalla työvälineeksi ohjaajille. Työvälineenä se auttaa mm. ohjauksellisten keinojen valitsemisessa ja määrittämisessä nuoren kanssa tehtävälle työlle. Tämä kuitenkin tarkoittaa, että nuoren osallisuuden ja toimijuuden elementit eivät toteudu toivotulla tavalla, kun hän ei ole itse aktiivisena osana omaa prosessiaan.

Tuentarpeen kuvaamista tehdään ennen sijoituksen loppumista jälkihuoltoon, mahdollisesti vammaispalveluihin, sekä erilaisten etuisuuksien ja hakemusten yhteydessä. Kehittämisvaiheessa ilmeni, että nuorelle tehty kartoitus tarjosi erinomaista apua ja tukea ohjaajille nuoren palavereissa, kun mietittiin nuoren tuentarvetta, tulevaa asumista ja asumisen tukea muun verkoston kanssa. Suunnitelman havaittiin toimivan hyvänä runkona tuentarpeen kuvailussa, ettei mikään jää sanomatta tai huomaamatta. Itsenäistymistä tukevan suunnitelman kautta, nuori ja omaohjaaja muun työryhmän kanssa pystyivät palavereissa refleктоimaan nuoren elämän eri osa-alueita, tekemään kartoitusta sekä seurantaan itsenäistymisen tasosta, kykyprofiilista ja tuentarpeista.

Kolmanteen kehittäjäryhmään kutsuin Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen lastensuojeluyksiköiden johtajan, sekä kahden muun asuinyksikön vastaavat ohjaajat lasten- ja nuorten koti Vanamosta. Tässä tapaamisessa esittelin lähes valmiin itsenäistymistä tukevan toimintamallin ja sen osat. Tämän kehittäjäryhmän tavoitteena oli saada esimiesten näkemykset toimintamallista ja heillä oli mahdollisuus kertoa mielipiteensä, sekä vaikuttaa vielä toimintamallin lopullisiin osiin. Itsenäistymistä tukeva suunnitelma näyttäytyi esimiehille selkeänä ja se vastasi heidän mielestään nuorten erilaisiin tarpeisiin. Itsenäistymistä tukevan suunnitelman alkukartoituksen avulla tulee myös selvästi näkyviin yksikköön sijoitettujen nuorten tuentarpeet ja haasteet, joihin työntekijöiden tulisi kyetä vastaamaan. Näistä voidaan myös tehdä päätelmiä, minkälaista ammatillista osaamista yksikössä tarvitaan. Toimintamalli ja sen osat näyttäytyivät esimiehille myös sellaisina, että ne ovat helposti kytkettävissä osaksi yksikön toimintaa sekä antavat työntekijöille lisää työvälineitä ja keinoja toteuttaa itsenäistymistyöskentelyä. Niiden uskottiin ohjaavan ja selkeyttävän toimintaa. Vuosikelloa pidettiin hyvänä, mutta esimiehet miettivät siinä olevien sisältöjen muotoa. Vammaispalveluita ei ole aina tarpeen ottaa mukaan tuen suunnitteluun, joten keskustelua herätti, että miten eri vaihtoehdot ja yksilölliset prosessit saadaan vuosikellossa selkeämmin näkyviin. Vammaispalvelujen rooli näyttäytyi esimiesten näkemyksen mukaan liian hallitsevana vuosikellossa. Kehittäjäryhmän jälkeen muokkasimme vuosikelloa selkeämmäksi eri prosessien suhteen.

7.4 Yhteenveto tuloksista

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää lastensuojeluyksikön ammattilaisilta, millaisia itsenäistymisen haasteita sijoitetuilla erityisnuorilla on sekä miten itsenäistymistä voidaan

lastensuojeluyksikössä vahvistaa. Tutkimustulosten ja teoreettisen viitekehyksen avulla kehitettiin kohdennettuja toimia, joiden avulla pystytään paremmin vastaamaan nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Kehittämistyön tuloksena syntyi itsenäistymistä tukeva toimintamalli lasten- ja nuorten koti Vanamoon. Toimintamallin avulla pystytään lastensuojeluyksikössä tukemaan itsenäistyvää erityisnuorta suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti.

Haastattelujen avulla saatiin selvitettyä, mitä ovat lastensuojeluyksikköön sijoitettujen erityisnuorten itsenäistymiseen liittyvät haasteet. Voidaan todeta, että lastensuojeluyksikköön sijoitettujen erityisnuorten itsenäistymiseen liittyvät haasteet vaihtelevat ja näyttäytyivät tässä tutkimuksessa hyvin moninaisina. Moninaiset haasteet on otettava huomioon ja tuki on suunniteltava jokaiselle nuorelle yksilöllisesti. Haasteita tämän tutkimuksen mukaan oli itsenäistymistaidoissa ja valmiuksissa, joita kuvaa mm. koulunkäynnin vaikeudet, sosiaalisten suhteiden haasteet, itsestä huolehtimisen haasteet, rahankäytön hallinnan vaikeudet, pelot yksinolemisen ja itsenäistymisestä, hallitsevat mielenkiinnon kohteet, sekä motivaation haasteet. Käytännöntaidot ja arjenhallinta näyttäytyivät liittyvän hyvin kokonaisvaltaisesti toimintakykyyn ja elämänhallintaan. Toimintakyvyllä ja elämänhallinnalla koettiin olevan merkittäviä vaikutuksia nuorten hyvinvointiin ja pystyvyyteen itsenäistymistaidoissa ja siten ovat vaikuttamassa mm. epätasaiseen suoritusprofiiliin. Voidaan siis todeta, että elämänhallinta ja toimintakyky ovat keskeisiä tekijöitä nuoren itsenäistymisessä, koska näitä tarvitaan päivittäisten vaatimusten kohtaamiseen ja niistä selviytymiseen. Elämänhallintaan liittyvien taitojen oppiminen ja käyttäminen vaativat nuorelta paljon sisäistä motivaatiota ja oma-aloitteisuutta. Nuoren kyky tarttua toimeen ja ottaa vastuuta omasta elämästään vaikuttaa siten suoraan hänen itsenäistymiseensä ja myös tulevaisuuden mahdollisuuksiinsa. Itsenäistyminen edellyttää näiden taitojen integroimista osaksi nuoren päivittäistä elämää. Näiden tulosten perusteella voidaan päätellä, että perinteiset itsenäistymissuunnitelmat, jotka painottuvat arjentaitoihin eivät välttämättä vastaa erityistä tukea tarvitsevien tarpeisiin riittävän kattavasti. Heidän kohdallaan itsenäistymissuunnitelmat olisi syytä painottaa enemmän elämänhallinnan ja toimintakyvyn kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Toimintakyvyn ja elämänhallinnan vahvistamisen kautta voidaan lisätä nuoren pystyvyyttä myös arjentaidoissa.

Kehittäjäryhmissä sekä haastatteluissa työntekijät toivat esiin neuropsykiatrisen valmennuksen hyödynnettävyyttä, erityisesti elämänhallintaan ja toimintakykyyn liittyvissä haasteissa. Teorian kautta tähän saatiin vahvistusta ja suunnitelmaa lähdettiin kehittämään neuropsykiatrisen lähestymistavan kautta. Neuropsykiatrisen valmennus ja ratkaisukeskeiset

lähestymistavat itsenäistymistä tukevassa toimintamallissa mahdollistavat nuorten vahvuuksien korostamisen sekä itsenäisen elämän taitojen kehittämisen. Neuropsykiatrinen valmennus tuo mukanaan ymmärrystä mahdollisista neuropsykiatrisista haasteista ja tarjoaa käytännön strategioita niiden ratkaisemiseen ja haasteiden kanssa pärjäämiseen. Ratkaisukeskeisyys puolestaan tuo toimintamalliin työvälineitä ja keinoja motivointiin, voimavarojen löytämiseen ja positiiviseen kehitykseen, mikä tukee nuorta kohti itsenäisyyttä.

Tämän tutkimuksen mukaan itsenäistymisen tukimekanismeihin sisältyy toimintakulttuuriin ja työskentelytapoihin liittyviä tekijöitä. Lastensuojeluyksikön toimintakulttuuriin ja työskentelytapoihin perehtyminen mahdollistaa kokonaisvaltaisemman lähestymistavan itsenäistymisen tukemiseen. Kysymykseen miten erityisnuoren itsenäistymistä voidaan lastensuojeluyksikössä vahvistaa, voidaan todeta, että tukimekanismit ja toimintakulttuuri lastensuojeluyksikössä muodostavat pohjan lastensuojeluyksikössä tapahtuvalle itsenäistymistyöskentelylle. Näihin kuuluu mm. ohjaajien sitoutuminen työskentelyyn, nuorten kohtaaminen, toimivat käytännöt ja työn tekemisen rakenteet. Voidaan todeta, että yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen, tukeminen, ohjaaminen sekä konkreettiset keinot, kuten harjoittelutilanteet ja strukturointi ovat keskeisiä asioita lastensuojeluyksikön nuorten itsenäistymisen tukemisessä. Työntekijöillä, ohjaamisen ja kohtaamisen tavoilla, koettiin olevan merkittävä rooli nuorten osallisuuden ja toimijuuden vahvistamisessa, motivoinnissa, turvallisuuden tunteen ja minä pystyvyyden tukemisessa sekä sosiaalisten taitojen opettelussa. Kehittämistyössä tarpeeksi nousi, että kaikki työntekijät kantaisivat enemmän yhteisvastuuta itsenäistymistyöskentelystä eikä se jäisi pääasiassa omaohjaajan vastuulle. Tuloksista oli tunnistettavissa myös haasteita itsenäistymisprosessin ymmärtämisessä sekä sen selkeässä määrittelyssä. Ohjaajat kaipaavat suuntaviivoja ja konkreettisia toimintamalleja nuorten tukemiseen, mikä viittasi tarpeeseen selkeyttää itsenäistymisen tavoitteita ja prosessia yleisesti lastensuojeluyksikössä. Koettiin että nuorten toimintakyvyn ja kykyprofiilin tunnistaminen sekä selkeiden tavoitteiden asettaminen auttaisivat ohjaajia ja nuoria hahmottamaan prosessia ja seuraamaan edistymistä. Lisäksi esiin tuli huomioita, että vaikka vahva tuki on tarpeellinen nuorten yksilöllisten tarpeiden vuoksi, se voi samalla myös heikentää nuorten omaa vastuunottamisen kykyä. Myös tämä huomio vahvisti tarvetta selkeämpien käytäntöjen luomiselle, nuorten toimijuuden ja osallisuuden vahvistamiseksi. Itsenäistymisen tukemisen toimintamalli vastaa edellä kuvattuihin haasteisiin selkeyttämällä prosessia, antamalla konkreettisia toimintamalleja ja suuntaviivoja, auttaa kykyprofiilin ja tavoitteiden määrittelyssä, sekä ohjaa seuraamaan edistymistä.

Kekkonen ja Jahnukaisen (2023, s. 55) mukaan nivelvaiheessa on olennaista arvioida, keitä merkittäviä ihmisiä on lapsen elämässä sillä hetkellä, kun sijaishuolto päättyy. Läheisten tilanne vaikuttaa myös itsenäistyvän nuoren hyvinvointiin. Nuoren vanhemmat ja muut läheiset voivat tarjota merkittävää tukea itsenäistymisessä, mutta samalla nuori saattaa kokea olonsa kokemuksellisesti yksinäiseksi. Tulokset tukivat teoriaa siitä, läheiset ihmissuhteet ovat merkittäviä nuorten tukemisessa, erityisesti sijaishuollon jälkeen. Suhteiden katkeaminen voi johdattaa yksinäisyyteen ja vaikeuttaa vastuun ottamista omasta elämästä. Tulokset korostivat suhdeperustaisen työn merkitystä, vanhempien ja läheisverkoston vahvistamisen tärkeyttä sijaishuollon aikana.

Toimintaympäristön tekijöistä ja toimijoista kertovat tulokset liittyivät pääosin havaintoihin epätietoisuudesta, mihin nuoret sijoittuvat sijaishuollon päättyttyä. Epävarmuudella on vaikutuksensa myös lastensuojeluyksikön toimintaan, koska on haasteellista valmistautua ja suunnitella tulevaa, josta ei tiedä. Tämä heijastuu nuorten itsenäistymisen tukemiseen, kun suunnitelmat voivat jäädä epämääräisiksi ja yksilöllinen tuki voi jäädä puutteelliseksi. Nuoren itsenäistymisprosessiin liittyvien epävarmuustekijöiden hallitsemiseksi ja tuen järjestämiseksi, tässä tutkimuksessa tunnistettiin toimivia käytäntöjä. Nuoren oman sosiaalityöntekijän rooli osoittautui merkittäväksi, kun pyrittiin selkiyttämään vaihtoehtoja ja tarjoamaan tukea, vaikka lopullisia suunnitelmia ei voitu varmuudella tietää. Tukitiimien ja asiantuntijoiden rooli työntekijöiden tukemisessa ja konsultoinnissa oli keskeinen epävarmoissakin tilanteissa. Verkoston merkitys nousi myös esille. Esimerkiksi ajoissa tehty verkostokartoitus ja selkeät roolit eri toimijoiden välillä varmistivat, että kaikki tarpeelliset tahot olivat mukana tukemassa nuoren siirtymistä itsenäiseen elämään. Yhteistyö muiden toimijoiden, kuten koulujen ja erityispalveluiden kanssa näyttäytyi myös merkitykselliseksi. Toisaalta esiin nousi myös haasteita siinä, miten sosiaalityöntekijät osallistuivat, ohjasivat ja ymmärsivät erityisnuorten itsenäistymisen prosesseja ja tuen tarpeita. Tulosten perusteella voidaan vielä tuoda esiin jatkuvan yhteistyön, avoimen viestinnän ja selkeiden käytäntöjen merkitys nuorten itsenäistymisprosessissa. Itsenäistyvän nuoren vuosikello kehitettiin helpottamaan itsenäistymisprosessin ymmärtämistä ja auttamaan toimijoiden välistä koordinoitua, vähentämällä epävarmuustekijöitä. Tavoitteena varmistaa, että jokainen nuori saa tarvittavan tuen siirtyessään kohti itsenäistä elämää.

8 ITSENÄISTYMISTÄ TUKEVA TOIMINTAMALLI

Kehittämistyön konkreettinen tuotos on kolme osainen itsenäistymistä tukeva toimintamalli. Toimintamalli sisältää arjen toimintakulttuuri taulun, itsenäistymisen vuosikellon sekä itsenäistymistä tukevan suunnitelman. Opinnäytetyön teoria ja tutkimuksen aineistojen tulokset ohjasivat itsenäistymistä tukevan toimintamallin kehittelyä. Toimintamallin sisällölle ja muodolle tuli kohdeorganisaation toimesta seuraavanlaisia toiveita: erityisnuoret tulisi toimintamallissa huomioiduksi niin, että jokaisen nuoren itsenäistymisprosessi säilyisi yksilöllisenä. Lisäksi toivottiin, että toimintamalli olisi helppokäyttöinen, selkeä ja olisi helposti kytkettävissä osaksi yksikön toimintaa. Seuravaaksi kuvataan kehittämistyön tuloksena syntyneitä itsenäistymistä tukevaa toimintamallia ja sen osia yksityiskohtaisemmin.

Arjen toimintakulttuuritaulu (liite 2). Pienillä teoilla ja asenteilla voidaan luoda tila ja ympäristö, joka rohkaisee nuoria itsenäistymisprosessiin. Siksi koettiin tärkeänä, että itsenäistymisen tukeminen tulee lähteä arjen pienistä asioista, ilmapiiristä, tavoista toimia, kohdata ja ohjata nuoria. Arjen toimintakulttuuritaulun merkitys on toimia yhteisestä käsityksestä lähtevinä pelisääntöinä, muistuttaa työntekijöitä yhteisestä toimintakulttuurista, jota asuinyksikössä pidetään tärkeänä, jota halutaan vaalia ja pitää yllä. Täytyy myös muistaa, että vallitsevaa toimintakulttuuria siirretään koko ajan toimintatavoilla ja esimerkeillä myös tuleville lastensuojeluyksikön työntekijöille. Jenskanen (2021) toteaa, että toimintakulttuurin juuret ulottuvat myös johdon ja esimiestyön ytimeen. Johto ei ainoastaan toimi esimerkkinä omilla valinnoillaan, vaan se myös rakentaa tarvittavia rakenteita kulttuurin kehittämiseksi. Henkilöstön tasolla vahvan kulttuurin luomiseksi tarvitaan psykologista turvallisuutta. Jokapäiväisessä toiminnassa korostuu aito kohtaaminen, kuunteleminen ja välittäminen. Jenskasen mukaan toimintakulttuuri syntyy keskusteluiden ja arjen tilanteiden kautta ja tällä tavoin koko työyhteisö oppii tukemaan toivottua käyttäytymistä ja puuttumaan poikkeamiin. Tietoisesti johdettu vahva kulttuuri toimii arjen toimintamallina, joka kantaa myös vaikeina aikoina. Kallion (2014, s. 66) mukaan yhteiset pelisäännöt työyhteisössä voivat vaikuttaa positiivisesti työntekijöihin ja työyhteisön toimintaan. Selkeät kirjalliset pelisäännöt näyttävät edistävän yhteistyön toimivuutta työyhteisössä. Työyhteisöihin voidaan kehittää pelisääntöjä myös asiakkaiden auttamiseen.

Itsenäistyvän nuoren vuosikello (liite 3). Vuosikello selkeyttää ja helpottaa erityisnuoren itsenäistymisprosessin ymmärtämistä. Vuosikello auttaa työntekijöitä, nuorta, vanhempia ja myös sosiaalityöntekijää hahmottamaan, mitä asioita tulee ottaa huomioon, kun erityisnuori

itsenäistyy sijaishuollosta. Se ohjaa työskentelyä, antaa suuntaviivoja aikatauluille ja työnjälle sijaishuollon, jälkihuollon ja mahdollisesti kehitysvammahuollon välille, vähentäen epävarmuustekijöitä. Vuosikelloon on koottu suunnitelma 12 kuukaudelle, ennen kun nuori täyttää 18 v. Suunnitelmassa on aikataulut neuvotteluille, määritelty ketä neuvotteluissa olisi hyvä olla mukana. Lisäksi siihen on koottu mitä hoidettavia käytännön asioita on ja määritelty missä vaiheessa ja kenen vastuulla on niiden hoitaminen.

Itsenäistymistä tukeva suunnitelma (liite 4). Itsenäistymistä tukeva suunnitelma tulee osaksi nuoren hoito- ja kasvatussuunnitelmaa. Suunnitelma tehdään nuoren kanssa kehitystason mukaan noin 15–17 vuoden iässä. Suunnitelma on luotu neuropsykiatrisen valmentamisen prosessia soveltaen, pyrkimyksenä vastata lastensuojeluyksikössä asuvien nuorten erityistarpeisiin, sekä ohjaamaan nuorelle annettavaa tukea.

Suunnitelman ensimmäinen vaihe on alkukartoitus. Itsenäistymistä tukeva suunnitelma alkaa alkukartoituksella, jossa työntekijä yhdessä nuoren kanssa käy läpi elämän eri osa-alueita, pohtien miten nuori tällä hetkellä pärjää elämässään. Ymmärtämällä kokonaisvaltaisemmin nuoren haasteet, mutta myös vahvuudet, voidaan paremmin huomata, millaista tukea nuori tarvitsee itsenäistymisprosessissaan.

Alkukartoituksen jälkeen valitaan 1–3 kohtaa, joihin toivotaan muutosta. Huotar in ja Tamskin (2010, s. 154) mukaan, kun kartoitetaan tämän hetken haasteita, yhteistyössä nuoren kanssa tulisi pohtia, mitä päämääriä halutaan asettaa ja mikä asia haastaa tällä hetkellä eniten päivittäistä elämään. Eniten arkeen vaikuttavan asian tai tekijän tulisi olla ensisijainen asia.

Suunnitelman toinen vaihe on tavoitteiden määrittäminen. Huotar in ja Tamskin (2010, s. 156) mukaan, kun tavoitteita määritellään suunnitelmaan, samalla herätellään keskustelun ja pohdinnan kautta nuoren omaa motivaatiota suhteessa tavoitteeseen. esim. mitä teet taidolla, mikä on estänyt sinua opettelemasta? Pohtiminen ja kysymykset auttavat nuorta konkretisoimaan tavoitetta ja tavoitteen saavuttamisen hyötyjä. Savikuja ym. (2019, s. 250) mukaan jokaiselle nuorelle tulisi tavoitella sellaista suunnitelmaa, että nuori voi käyttää omia vahvuuksiinsa ja kulkea kohti omia kiinnostuksen kohteitaan. Nuorta voidaan motivoida auttamalla tunnistamaan syys-seuraussuhteita hyvien asioiden ja toiminnan välillä. Huotar in ja Tamskin (2010, s. 156) mukaan tavoitteen asettaminen ei myöskään koskaan saa olla jonkin asian välttelyä tai lopettamista, sillä jos asetamme tavoitteeksi esimerkiksi ”lopettaa herkuttelu”, se

johtaa siihen, että ajattelemme herkkuja entistä enemmän. Haasteet ja ongelmat olisikin hyvä muuntaa positiivisiksi tavoitteiksi. Esimerkiksi jatkuvan myöhästelyn voisi muuttaa tavoitteeksi ”olla ajoissa”.

Suunnitelmaan on olennaista kirjata konkreettisesti vaiheet tavoitteiden saavuttamiseksi ja miten niihin pyritään. Koska erityisnuorilla tavoitetaso ei läheskään aina ole selviytyä täysin itsenäisesti, suunnitelmaan määritellään myös tavoitetaso eli mitä tavoitellaan. Tavoitetaso on merkittävä myös siitä näkökulmasta, että se ohjaa ohjaajien työtä ja yhtenäistää vaatimustasoa, mitä nuorelta vaaditaan. Lopuksi vielä sovitaan suunnitelman väliseurannasta, joka määritellään jokaiselle nuorelle yksilöllisesti, riippuen tavoitteesta ja ajasta, mikä sijaishuollossa on käytettävissä, ennen aikuistumista.

Suunnitelman kolmannessa vaiheessa nuoren kanssa pyritään harjoittelemaan itsenäistymiseen liittyviä asioita tavoitteiden mukaisesti. Kolmannessa vaiheessa ohjaajat suunnittelevat myös tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävät ohjaukselliset keinot. Keinojen luomisen apuna voidaan soveltaa neuropsykiatrisen valmentamisen mukaisia menetelmiä. Sihvosen (2011, s. 122) mukaan näitä ovat arvioivat, refleктоivat, ohjaavat, strukturoivat, ja visualisoivat menetelmät. Huotarin ja Tamskin (2010, s. 160) mukaan matkalla kohti tavoitetta on usein myös tarpeen pilkkoa tavoite osiin. Jokaisen osatavoitteen kohdalla on pohdittava, mitä tavoitteen saavuttaminen vaatii ja miten voidaan arvioida, että tavoite on saavutettu. Seuraavaan osatavoitteeseen siirrytään vasta, kun edellinen on onnistuneesti saavutettu. Huomioitavaa on, että kolmannessa vaiheessa, kun nuoren kanssa harjoitellaan itsenäistymisen taitoja, lastensuojeluyksikön tukimekanismit sekä toimintakulttuurin ja ohjaamistapojen merkitykset korostuvat.

Suunnitelman neljäs vaihe on väliarviointi, jossa tarkastellaan edistymistä sekä huomioita itsenäistymisharjoittelun aikana, sekä mahdollisia muutostarpeita. Väliarvioinnin pyrkimyksenä on myös auttaa tunnistamaan vahvuuksia ja heikkouksia, sekä konkretisoida ja tehdä näkyväksi asioita. Väliarvioinnin avulla varmistetaan, että prosessi etenee suunnitellusti ja tarvittaessa tehdään säätöjä tavoitteiden saavuttamiseksi. Jos nuori ei etene itsenäistymisharjoittelussa tai tavoitteen saavuttaminen ei edisty, saattaa tavoite olla liian suuri tai hän ei ole itse määritellyt tavoitetta (Huotari & Tamski, 2010, s. 163).

Viides vaihe on tavoitteen saavuttaminen, jota juhlistetaan nuoren valitseamalla tavalla. Huomioitavaa kuitenkin on, että tavoitteen ylläpitämiseksi työ jatkuu edelleen, etenkin jos tavoitteeksi on määritetty elämänhallintaan tai toimintakykyyn liittyviä asioita.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön aihe oli minulle tutkijana merkityksellinen, sillä olen lähes koko työurani työskennellyt erityisnuorten parissa lastensuojelun sijaishuollossa. Olen nähnyt, miten erityisnuoret kamppailevat sopeutumisessa yhteiskunnan asettamiin normeihin ja odotuksiin. Edelleenkin yhteiskunnassa ei ole tarpeeksi tietoa, ymmärrystä ja resursseja vastaamaan heidän tarpeisiinsa. Lastensuojelu on tullut paikkaamaan palvelujärjestelmän toimimattomuutta myös erityisnuorten kohdalla, kun erityistä tukea tarvitsevien nuorten tilanteet kärjistyvät. Tämä on herättänyt minussa vahvan halun ymmärtää paremmin erityisnuorten tilanteita. Viime vuosina on tullut entistä enemmän tutkimuksia ja lisääntyntä tietoisuutta erityisnuorten elämänlaadun parantamiseksi. Tutkimuksia erityistä tukea tarvitsevista / neurokirjonnuorista sijaishuollossa ei vielä juurikaan löydy, vaikka heihin kohdistuvat huostaanotot lisääntyvät koko ajan. Tämän tiedon ja näkemyksen valossa halusin omalla opinnäytetyölläni nostaa tietoisuutta ja edistää nuorten hyvinvointia, tuomalla esiin keinoja ja toimintatapoja, joilla voimme tukea erityistä tukea tarvitsevia nuoria sijaishuollossa paremmin.

Teorian laatiminen ennen prosessin toteuttamista loi pohjan käytännön kehittämistyölle. Teoria oli osittain valmiina ennen haastatteluja, mutta pyrin jättämään tilaa haastattelujen tulosten kautta esiin tuleville aiheille teoriaosuudessa. Esimerkiksi haastatteluissa ja kehittämistoiminnassa nousi esiin neuropsykiatrisen valmentamisen hyödynnettävyys ja siihen teoriaan perehdyin vasta ennen itsenäistymistä tukevan suunnitelman kehittämisen alkamista. Ryhmähaastattelu oli minulle uusi kokemus, mutta se tuntui luontevalta. Havainnointi oli myös uusi ja aluksi hieman epäselvä menetelmä itselleni. Havainnointi tapahtui työpaikallani, jossa kohtaan kymmeniä työntekijöitä eri tilanteissa päivittäin, tämä vuoksi lopulta päädyin selkeästi rajaamaan havainnointitilanteet tiettyihin tilanteisiin. Lisäksi havainnointia tapahtui omassa työntehtävässäni, jossa havainnoin eteen tulevia itsenäistymiseen liittyviä ilmiöitä. Haastattelujen ja havainnointipäiväkirjan analysointi oli mielenkiintoista ja tulokset olivat linjassa laaditun teorian kanssa. Aineistot ja käytetyt menetelmät mielestäni tukivat kehittämistehtäviäni. Kehittämistyössä etenemisvaiheet ovat usein päällekkäisiä ja tämä loi kirjoitusprosessiin haastetta, miten saada kehittämisprosessi selkeästi ja johdonmukaisesti kirjoitettuun muotoon.

Tässä opinnäytetyössä korostui osallistavat menetelmät ja tämä toteutui opinnäytetyössäni toimintatutkimuksellisen lähestymistavan kautta. Haastattelemalla lastensuojeluyksikön

ohjaajia ja hyödyntämällä heidän kanssaan kehittämistoimintaa, pystyttiin edistämään yhteistä keskustelua ja ajatusten vaihtoa ilmiöstä sekä hyödyntämään ohjaajien arvokasta asiantuntemusta ja ideoita.

Tässä kehittämistyössä toimintatutkimuksellisella lähestymistavalla pyrittiin myös sitouttamaan työntekijöitä aktiivisesti kehittämistyöhön ja varmistamaan, että lopputulokset juurtuvat käytäntöön. Kehittämisyhmissä, joissa oli osallisina koko työryhmä, tavoitteena oli kerätä tietoa, myös luoda yhteistä käsitystä itsenäistymistä tukevasta toiminnasta, toimintakulttuurin merkityksistä, sekä ohjaamisen ja tukemisen tavoista. Juhilan (i.a) mukaan, kun ihmiset työskentelevät yhdessä, he luovat asioille yhteisiä merkityksiä. Esimerkiksi erilaiset työkalut edistävät yhteistä toimintaa ja yhteistä tekemistä.

Uuden toimintamallin käyttöönotto edellyttää työntekijöiltä sitoutumista ja valmiutta muutokseen. Toimintamalli voi aluksi aiheuttaa lisätyötä ja vaatii uusien asioiden oppimista. Kuitenkin jos ohjaajat kokevat, että malli tarjoaa heille selkeyttä, konkreettisia työkaluja ja menetelmiä nuorten tukemiseen, se voi vähitellen juurtua käytännöksi. Uuden toimintamallin juurtuminen vaatii myös johdon panostusta asiaan. Tärkeää on jatkossakin tarjota riittävästi tukea ja resursseja ohjaajille toimintamallin juurruttamiseksi. Kokonaisuudessaan muutoksen saavuttaminen ja kehitetyn toimintamallin tehokas juurtuminen käytäntöön vaatii aikaa, sitoutumista ja resursseja. Näin varmistetaan, että kehitetyllä toimintamallilla on vaikuttavuutta itsenäistymistyöskentelyssä.

Opinnäytetyön teoria ja tutkimuksen aineistojen tulokset ohjasivat itsenäistymistä tukevan toimintamallin kehittelyä. Kerättyjen aineistojen kautta saadut tulokset tukivat teoriaa ja tämä antoi painoarvoa sille, että kehitetty itsenäistymistä tukeva toimintamalli ja sen osat vastaavat todellisia tarpeita ja on relevantti käytännön työssä. Toimintamalli tulee osaksi yksikön toimintaa ja se liitetään osaksi hoito- ja kasvatussuunnitelmaa. Suojasen (2004) mukaan luotettavuutta tarkasteltaessa on olennaista myös arvioida, ovatko toiminnan ja tutkimuksen avulla hankitut valmiudet mahdollistaneet paremmin hallitsemaan tutkimuksen kohteina olleita tilanteita. Suojasen mukaan tämä edellyttää kykyä muuttaa ja kehittää sekä toimintoja, että toimijoita tutkimuksen tulosten perusteella.

Opinnäytetyö osoitti selkeän tarpeen itsenäistymistyöskentelyn kehittämiseksi lastensuojeluyksikössä. Kehittämistyön merkityksellisyys tulee näkyviin erityisesti itsenäistymisen

tukemisen suunnitelmassa, joka rakentuu jokaiselle nuorelle yksilöllisesti ja katsoo nuoren tilannetta kokonaisvaltaisesti. Käsite itsenäistymisestä ei ole kiinteästi sidoksissa itsenäistymisen saavuttamiseen ja prosessin päättymiseen, vaan pikemminkin tässä opinnäytetyössä käsite ”itsenäistyminen” tarkoittaa jokaiselle nuorelle omalla tavalla määriteltyä asiaa.

Tampereen yliopiston hyvää jälkeä- loppuraportissa esitettiin sijaishuollosta aikuistuvien nuorten aseman parantamiseksi ja heidän jälkihuoltonsa kehittämiseksi seuraavat politiikka-suositukset: pysyvien, luottamuksellisten ihmissuhteiden varmistaminen siirtymätilanteessa, yksilöllisten tarpeiden huomioiminen, pitkäkestoinen, monialainen aikuistumisen tukeminen, sekä yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus (Korkiamäki, 2024, s. 35–36). Suosituksesta löytyy paljon yhtymäkohtia tämän tutkimuksen tulosten kanssa. Hyvää jälkeä raportissa todettiin mm., että itsenäistymisen tukeminen lastensuojeluyksiköiden ympäristöissä on merkittävä haaste ja että nuoret tarvitsevat kohdennettua, yksilöllistä tukea itsenäistymisen prosessissa, joka jatkuu vielä sijaishuollosta lähtemisen jälkeenkin.

Kun vertaillaan tämän opinnäytetyön tuloksia muihin vastaaviin tutkimuksiin, havaitaan niissä samankaltaisia johtopäätöksiä. Kuokkanen ja Marila (2023, s. 35) kehittivät (YAMK) opinnäytetyössään nuorten itsenäistymistä tukevaa työskentelyä ja jälkihuoltotyötä. Heidän opinnäytetyönsä keskeisiä tuloksia oli nuorten päivittäisen toimimisen tukeminen, elämänhallinnan taidot, itsestä huolehtimisen taidot, asiointiin ja asioiden hoitamiseen liittyvät asiat sekä taloushallintaan liittyvät asiat. Kehitettäviä asioita olivat myös työn suunnitelmallisuus, tiedon jakaminen, palveluverkoston kartoitus ja henkilöstön osaamisen kehittäminen. Salosen (2022, s. 40) opinnäytetyön (YAMK) kehittämishankkeessa todettiin, että itsenäistymistä edistävässä työskentelyssä ja nuorten yksilöllisyyden huomioinnissa kohdataan monia esteitä. Itsenäistymiseen tähtäävä työskentely tulisi aloittaa varhaisemmassa vaiheessa, tavoitteellista työskentelyä ei ole ollenkaan, työskentelyssä keskitytään epäolennaisiin asioihin tai nuorta ei saada motivoitumaan tavoitteisiin, joka saattaa johtaa pintapuoliseen työskentelyyn. Samankaltaiset tulokset toistuvat myös tässä tutkimuksessa ja antaa vahvistusta sille, että havaitut ilmiöt eivät olleet satunnaisia, vaan ne ovat yleisempiä ja toistuvia.

Erityistä tukea tarvitsevia nuoria löytyy todennäköisesti jossain vaiheessa jokaisesta sijaishuollon yksiköstä, joten kokonaisuudessaan tämä kehittämistyö tarjoaa arvokasta tietoa ja näkökulmia koko sijaishuollon kentälle. Kehittämistyön tuotokset saattavat olla yleishyödyllisiä ja sovellettavissa laajemminkin muillekin lastensuojeluyksiköille ja ammattilaisille. Tämän

kehittämistyön tuloksia ei voida kuitenkaan suoraan yleistää kaikkiin lastensuojeluyksiköihin ja itsenäistyviin erityisnuoriin, sillä jokainen yksikkö ja nuori on yksilöllinen.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia, millaista vaikuttavuutta itsenäistymistä tukevalla toimintamallilla on ollut lastensuojeluyksiköstä itsenäistyvien nuorten tilanteisiin, mutta myös miten sen on vaikuttanut itsenäistymisen tavoitteiden ja prosessin selkeyttämiseen. Lisäksi olisi kiinnostavaa tutkia, mitä työntekijät tarvitsevat oman työnsä tueksi, että itsenäistymistä tukevat toimintatavat esimerkiksi toimijuuden tukeminen ja osallisuuden vahvistaminen tulisivat vahvemmasi osaksi päivittäistä ohjaustyötä.

LÄHTEET

- ADHD-liitto. (16.2.2024). *Neurotyypit esillä eduskunnassa*. <https://adhd-liitto.fi/neurotyypit-esilla-eduskunnassa/>
- Alanko, S. & Lämsä, R. (2018). *Oma väylä -kuntoutuksen kehittäminen: Kehittämistyö palveluntuottajien näkökulmasta*. Kela. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018112749294>
- Autismiliitto. (i.a) *Itsenäistyminen*. <https://askelaikuisuuteen.fi/nuorille/autismikirjon-nuorten-siirtymavaiheet/itsenaistyminen/>
- Autismiliitto. (5.5.2023). *Neurokehitykselliset häiriöt*. <https://autismiliitto.fi/autismi/erilaista-autismia/neuropsykiatriset-hairiot/>
- Autismiliitto. (27.2.2024). *Nuoruus*. <https://autismiliitto.fi/autismi/autismikirjo-eri-elamanvaiheissa/#title-3>
- Cameron, C., Hollingworth, K., Schoon, I., Van Santen, E., Schröer, W., Ristikari, T., Heino, T. & Pekkarinen, E. (2018). *Care leavers in early adulthood: How do they fare in England, Finland and Germany?* Children and Youth Services Review 87, 163–172. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.02.031>
- Cavonius-Rintahaka, D. (23.1.2023). *Perheterapia autismikirjon häiriössä*. (Käypä hoito -suositus). Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/nix03141>
- Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue. (i.a). *Lastensuojelun laitospalvelut*. Haettu 13.3.2024, <https://www.hyvaep.fi/palvelu/lastensuojelun-laitospalvelut/>
- Groop, K. (2021). *Sijaishuolto osana elämäntarinaa - elämäkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista*. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 29(3), 249-266. <https://doi.org/10.30668/janus.82039>
- Hannukainen, H., (26.8.2019). *Viisi asiaa, jotka jokaisen on hyvä tietää neuropsykiatrisista pulmista*. SAMK. <https://www.samk.fi/opiskelu/viisi-asiaa-jotka-jokaisen-on-hyva-tietaa-neuropsykologisista-pulmista/>
- Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M., & Rajala, R. (2016). *HuosTa - hanke. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset*. Tampere: Juvenes Print-Suomen Yliopistopaino. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., & Sinivuori, E. (2009). *Tutki ja kirjoita* (15. uud. p. 22. painos.). Tammi.

- Holopainen, J. (2019) *Se mikä ei tapa, vahvistaa: Sijaishuollosta kohti itsenäistä aikuisuutta*. [Kandidaatin tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201912307146>
- Huotari, A., & Tamski, E. (2010). *Tammerterhon tarinoita*: Kirja valmennuksesta.
- Häggman-Laitila, A., Salokekkilä, P. & Karki, S. (2019). *Young People's Preparedness for Adult Life and Coping After Foster Care: A Systematic Review of Perceptions and Experiences in the Transition Period*. *Child & Youth Care Forum*. Vol. 48. No. 5. Springer US. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10566-019-09499-4.pdf>
- Jenskanen, J., (24.03.2021) *Todellinen organisaatiokulttuuri näkyy arjen teoissa ja valinnoissa*. Verona. <https://www.verona.fi/todellinen-organisaatiokulttuuri-nakyy-arjen-teoissa-ja-valinnoissa/>
- Juhila, K. (i.a) Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>
- Jyrkämä, J. (i.a). Toimintatutkimus. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusasetelma/toimintatutkimus/>
- Jäntti, E., & Savinainen, R. (2018). *Nepsyt: Erityistä elämää*. Karisto Oy.
- Kaittä, A., Alin, M., Leinonen, L., Kraav, S., Vornanen, R., Karukivi, M., & Anis, M. (2023). *Factors supporting resilience during out-of-home care: Experiences of former child welfare clients in Finland*. *Child & family social work*, 28(4), 1121-1130. <https://doi.org/10.1111/cfs.13031>
- Kallio, J. (2014). *Pelissäännöt - positiivisen toimintakulttuurin mahdollistajana*. [YAMK-opinnäytetyö, Tampereen ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201402142323>
- Kananen, J. (2015). *Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas: Miten kirjoitan kehittämistutkimuksen vaihe vaiheelta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. (2012). *Kehittämistutkimus opinnäytetyönä: kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. (2014). *Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona: Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä?* Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

- Karhula, M., Seppänen-Järvelä, R., & Heinijoki, H. (2022). *Oma väylä -kuntoutuksen implementaatio nuorten asiakkaiden ja palveluntuottajien arvioimana*. Kuntoutus, 45(4), 20. <https://doi.org/10.37451/kuntoutus.125398>
- Kekkonen, E., & Manelius, M., (2023). Jälkihuoltoon siirtyminen- miten ja mitä aikuisessa elämässä tarvittavia taitoja voi harjoitella jo sijaishuollon aikana. Teoksessa: Kekkonen, E. & Jahnukainen J. *Näkökulmia sijaishuoltoon*. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2023/06/20230605NakokulmiaSijaishuoltoonJulkaisuValmis.pdf>
- Korkiamäki, R., Eronen, T., Hedman, J., Pakarinen, T., Pohjolainen, A., Saukkola, S., Stenvall, E., Turtiainen, P., Vanhatalo, N., Vierula, T., & Vuoristo, N. (31.1.2024). *Hyvää jälkeä: Jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä (VTR) -hankkeen loppuraportti*. Tampereen yliopisto. https://projects.tuni.fi/uploads/1669/20/e603d343-hyvaa-jalkea_vtr_loppuraportti_valmis200224.pdf
- Koskentausta, T., Koski, A., & Tani, P. (2018). *Aikuisen autismikirjon häiriö*. Duodecim: Lääketieteellinen aikakauslehti. 134(15):1493-1500. <https://www.duodecim-lehti.fi/api/pdf/duo14424>
- Kuokkanen, K., & Marila, K. (2023). *Kohti itsenäistä elämää: itsenäistymis- ja jälkihuoltotyökentelyn kehittäminen yksityisiä sosiaalipalveluja tuottavassa Uomassa*. [YAMK-opinnäytetyö, Laurea-ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2023121537642>
- Kuoksa, K., & Gallén, T. (17.5.2023). *Modernit strategiaproessit onnistuvat parhaiten toteuttamalla ne henkilöstön kanssa*. OAMK Journal. <https://vanha.oamk.fi/oamkjournal/2023/modernit-strategiaproessit-onnistuvat-parhaiten-toteuttamalla-ne-henkiloston-kanssa/>
- Lasten- ja nuorten koti Vanamo. (sisäinen tietolähde 28.3.2024). *Omavalvontasuunnitelma*. Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue.
- Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L10P50>
- Lastensuojelun käsikirja (THL). (15.2.2024). *Lastensuojelulaitokset*. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>
- Lehikoinen, A-M. (2022). *Autismikirjon lasten perheiden kokemuksia lastensuojelun tuesta*. [väitöskirja, Turun yliopisto]. UTUPub. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022051736260>
- Lepistö, J. (31.3.2024). *Nämä lapset joutuvat erityisen usein sijoitetuksi kodin ulkopuolelle: "Liian moni on jäänyt heitteille"*. MTVuutiset. Haettu 11.5.2024, <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/nama-lapset-joutuvat-erityisen-usein-sijoitetuksi-kodin-ulkopuolelle-liian-moni-on-jaanyt-heitteille/8907062#gs.97ccgo>

- Lepola-Fernandez, I. (2023). *Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten asumisentaitojen kehittäminen*. [YAMK-opinnäytetyö, Humanistinen ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2023092626397>
- Leskelä, R. (2023). *Neurokirjon lasten ja nuorten palvelut hyvinvointialueilla: katsaus kehittämiseen syksyllä 2023*. (Työpaperi 41/2023). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-216-7>
- Levamo, P. (2007). Omaa elämää etsimässä. Tutkimus ryhmämuotoisen sosiaalityön mahdollisuuksista tukea nuorten itsenäistymistä. Teoksessa Heikkinen, A., Levamo, P., Parvainen, M., & Savolainen, A. (2007). *Näe minut - kuule minua: Kokemuksia ryhmistä*. Socca: Heikki Waris -instituutti.
- Lämsä, R., Santalahti, P., Haravuori, H., Penttimikko, A., Tuulio-Henriksson, A., Huurre, T., & Marttunen, M. (2015). *Neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten hoito- ja kuntoutuspolut Suomessa*. Helsinki. Kela. <http://hdl.handle.net/10138/156274>
- Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius, P., & Eriksson, P. (2019). *Lastensuojelun laatusuositus*. sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>
- Malm, K. (2018). *Tukea täysi-ikäisyyden kynnyksellä*. Nuorisotutkimusseura. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/itsenaistyva_nuori_vahvistuva_toimija_web.pdf
- Mannström-Mäkelä, L., & Saukkola, K. (2008). *Voimaannuttavan ohjaamisen käsikirja: Kaaksesta arjen hallintaan*. Palmenia Helsinki University Press.
- Mattila, M. (2014). *Autism spectrum disorders: an epidemiological and clinical study*. [Väitöskirja, University of Oulu]. OuluREPO. <https://urn.fi/URN:ISBN:9789526203386>
- Niemelä, A., Koivuniemi, M., & Paloste, M. (i.a.). *Autismikirjon ihmisen monet haasteet*. Autismiliitto. <https://askelaikuisuuteen.fi/kokemuskirjoitukset/autismikirjon-ihmisen-monet-haasteet/>
- Niskanen, T., Jussila, V., Kastikainen, M., & Hiltunen, J. (2024). *Nepsy-materiaalipakki ammattilaiselle*. Santalahti-kustannus.
- NäeNepsy. (i.a). *Tietoa neurokirjosta*. Haettu 2.4.2024, <https://naenepsy.fi/tietoa/>
- Orrenmaa, L. (2021). *Itsenäistymisen tukemisen toimintamallin kehittäminen lastensuojeluyksikössä*. [YAMK-opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021122790548>
- Ozonoff, S., Dawson, G., McPartland, J., & Kankaansivu, K. (2008). *Aspergerin syndrooma ja hyvätasoinen autismi*: Opas vanhemmille. Unipress.

- Paalumäki, A., & Vähämäki, M. (2020). Havainnointi organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim.). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus.
- Peltoniemi, H., & Ruusunen, A. (19.3.2021). *Aikuisiän autismikirjo, syömiskäyttäytyminen ja ravintolisien vaikutus oireisiin*. Lääkärilehti. (vsk 76), 710 – 713. https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/aikuisian-autismikirjo-syomiskayttaytyminen-ja-ravintolisien-vaikutus-oireisiin/?public=dc51da20093a3a8b2ad4c283656a7fe5&utm_source=facebook#:~:text=Ravintolisill%C3%A4%20tai%20v%C3%A4lt%C3%A4misruok
- Penttilä, S., Niemelä, M., Hakko, H., Keski-Säntti, M., Ristikari, T., & Räsänen, S. (2024). *Child- and parent-related determinants for out-of-home care in a nationwide population with neurodevelopmental disorders: A register-based Finnish birth cohort 1997 study*. European child & adolescent psychiatry. <https://doi.org/10.1007/s00787-024-02406-w>
- Pollari K. (2011). Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille. Julkaisussa Anne Hujala (toim.) *Erytystä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi: lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:10 <https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/Erytystukea+tarvitseva+lapsi+on+ensisijaisesti+lapsi.pdf/44ac796f-27fc-7330-2feb-b5e46951587e/Erytystukea+tarvitseva+lapsi+on+ensisijaisesti+lapsi.pdf?t=1601469200880>
- Raevuori, A. (26.3.2024). *ADHD-diagnoosi on veteen piirretty viiva*. Lääkärilehti. <https://www.laakarilehti.fi/mielipide/adhd-diagnoosi-on-veteen-piirretty-viiva/>
- Saarnio, J., Yusuf, D., & Ahola, M. (2020). EVVK: *Ratkaisukeskeinen työskentelyote nuorten kanssa*. Lyhytterapiainstituutti.
- Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T., & Kinos, S. (2017). *Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa*. (Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108). Turun ammattikorkeakoulu. Theseus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-216-649-4>
- Salonen, S. (2022). *Että nuorella on sellainen olo, että pärjää omillaan: Arviointityökalu itenäistymistyöskentelyn tueksi*. [YAMK-opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2022052512128>
- Sandberg, E., Jokinen, S., Kärkkäinen, J., Lämsä, R., Löfsted, J., Nordlund-Spiby, R., Pajunen, M., Raivio, H., Rouvinen, J., & Valkeinen, H. (2018). *Toimintakyvyn arviointi 16–29 -vuotiailla NEET-nuorilla. Suositus avuksi Kelan ammatilliseen kuntoutukseen ohjattaessa*. Kuntoutusta kehittämässä 3. Verkkokirja. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/250244/Kuntoutustakehittamassa3_saavutettava.pdf?sequence=4&isAlloved=y
- Savikuja, T., Oksanen, J., Sollasvaara, R., Heinonen, V., & Pajunen, M. (2019). *Esteille hyvästit!: Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille* (1. painos.). Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017–2019 -hanke.

- Sihvonen, J. (2011). *Aikuisen Asperger-potilaan neuropsykiatrinen valmennus yksilökuntoutuksena*. Duodecim: Lääketieteellinen aikakauslehti 127(2):118-25. <https://www.duodecimlehti.fi/duo99304>
- Sinko, P., Pitkänen, M., Hoikkala, S., Pollari, K., & Martiskainen, T. (2016). *Rajapinnoilla: lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Rajapinnoilla1.pdf>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (4.9.2020). *Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7164-6>
- Suomalainen lääkäriseura Duodecim. (4.4.2019). *ADHD: aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö*. (Käypä hoito- suositus). <https://www.kaypahoito.fi/hoi50061>
- Suomalainen lääkäriseura Duodecim. (23.1.2023). *Autismikirjon häiriö*. (Käypä hoito -suositus). <https://www.kaypahoito.fi/hoi50131#K1>
- Suojanen, U. (2004). *Toimintatutkimus*. Metodix. <https://metodix.fi/2014/05/19/suojanen-toimintatutkimus/>
- Tampereen yliopisto. (2024). *Hyvää jälkeä (VTR) -hankkeen politiikkasuositukset*. https://projects.tuni.fi/uploads/1669/20/73841391-hyvaa-jalkea_vtr_politiikkasuositukset.pdf
- Taskinen, S. (2010). *Lastensuojelulain soveltaminen*. Helsinki: WSOY.
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL). (16.5.2023). *Lastensuojelu 2022*. (Tilastoraportti 24/2023). https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146573/Lastensuojelu_2022.pdf?sequence
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2023). *Osallisuuden edistäjän opas*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-088-0>
- Timonen-Kallio, E., Yliruka, L., & Närhi, P. (2017). *Lastensuojelun terapeutin laitospäiväkirjan mallinnus*. (Työpaperi 23/2017). Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Juvenes Print. Suomen Yliopistopaino Oy. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyo%cc%88paperi_2017_23_netiti%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Toikko, T., & Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. 3. korjattu painos. Tampere: Juvenes Print. Tampereen Yliopistopaino Oy. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tynjälä, P., Tiihonen, A., Syrjälä, L., Rovio, E., Lautamatti, L., Kontinen, T., & Heikkinen, H. L. T. (2007). *Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (2. tark. p.). Kansanvalistusseura.
- Törrönen, M., & Vauhkonen, T. (2012). *Itsenäistyminen elämänvaiheena: Osallistava vertais-tutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista*. Sos-Lapsikylä ry. <https://www.sos-lapsikyla.fi/wp-content/uploads/2020/12/vertaistutkimus-SOS-Lapsikyla.pdf>
- Vilka, H. (2005). *Tutki ja kehitä*. Tammi.
- Vuori, J. (i.a). Laadullinen sisällön analyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>
- Välimäki, S. (i.a). *Kuuluvatko neuroepätyypilliset lapset lastensuojeluun?* Näe nepsy. <https://naenepsy.fi/vieraskyna/kuuluvatko-neuroepatyyppilliset-lapset-lastensuojeluun/>
- Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1991/19910060/19910060_2
- Ylikojola, M. (2020). *Toimijuus kuntoutuksessa: Psykososiaalisten palveluiden kehittäminen Tuki- ja osaamiskeskus Eskoossa*. [YAMK-opinnäytetyö, Vaasan ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020120426266>

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje

Liite 2. Arjen toimintakulttuuritaulu

Liite 3. Itsenäistyvän nuoren vuosikello

Liite 4. Itsenäistymistä tukeva suunnitelma

Tervehdys Vanamon työntekijät!

Sosionomi YAMK opintoni ovat siinä vaiheessa, että on opinnäytetyön aika.

Teen meidän työyhteisöömme kehittämistehtävää, jossa tarkastelen erityisnuoren itsenäistymisprosessia.

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää lastensuojeluyksikössä asuvien erityisnuorten itsenäistymisprosessia, jolla itsenäistyvää erityisnuorta tuetaan lastensuojeluyksikössä. Selvitän, millaista on erityisnuorten itsenäistyminen sijaishuoltoyksikön arjessa tieteellisen teorian sekä keräämäni aineiston perusteella.


Opinnäytetyöni kehittämistehtävät ovat:

- 1. Selvittää sijaishuoltoyksikön ammattilaisilta, mitä ovat yksikköön sijoitettujen erityisnuorten itsenäistymiseen liittyvät haasteet.*
- 2. Selvittää miten erityisnuoren itsenäistymistä voidaan sijaishuoltoyksikössä vahvistaa.*
- 3. Tuottaa sijaishuoltoyksikköön itsenäistymistä tukeva toimintamalli, nuorten ja ohjaajien tueksi.*

Kehittämistehtävääni kuuluu kerätä aineistoa, joka tapahtuu haastattelujen, kehittäjäryhmien ja havainnoinnin avulla. En tule missään vaiheessa keräämään henkilötietoja, vaan tarkoitus on tarkastella erityisnuoren itsenäistymistä ilmiönä. Tutkimusaineistot säilytän omalla henkilökohtaisella tietokoneellani, joka on salasanalla suojattu. Opinnäytetyön valmistuttua, tuhoan aineiston tietokoneeltani eli poistan aineiston tietokoneen muistista.

Nähdään,

Anna Palovuori




Arjen toimintakulttuuri

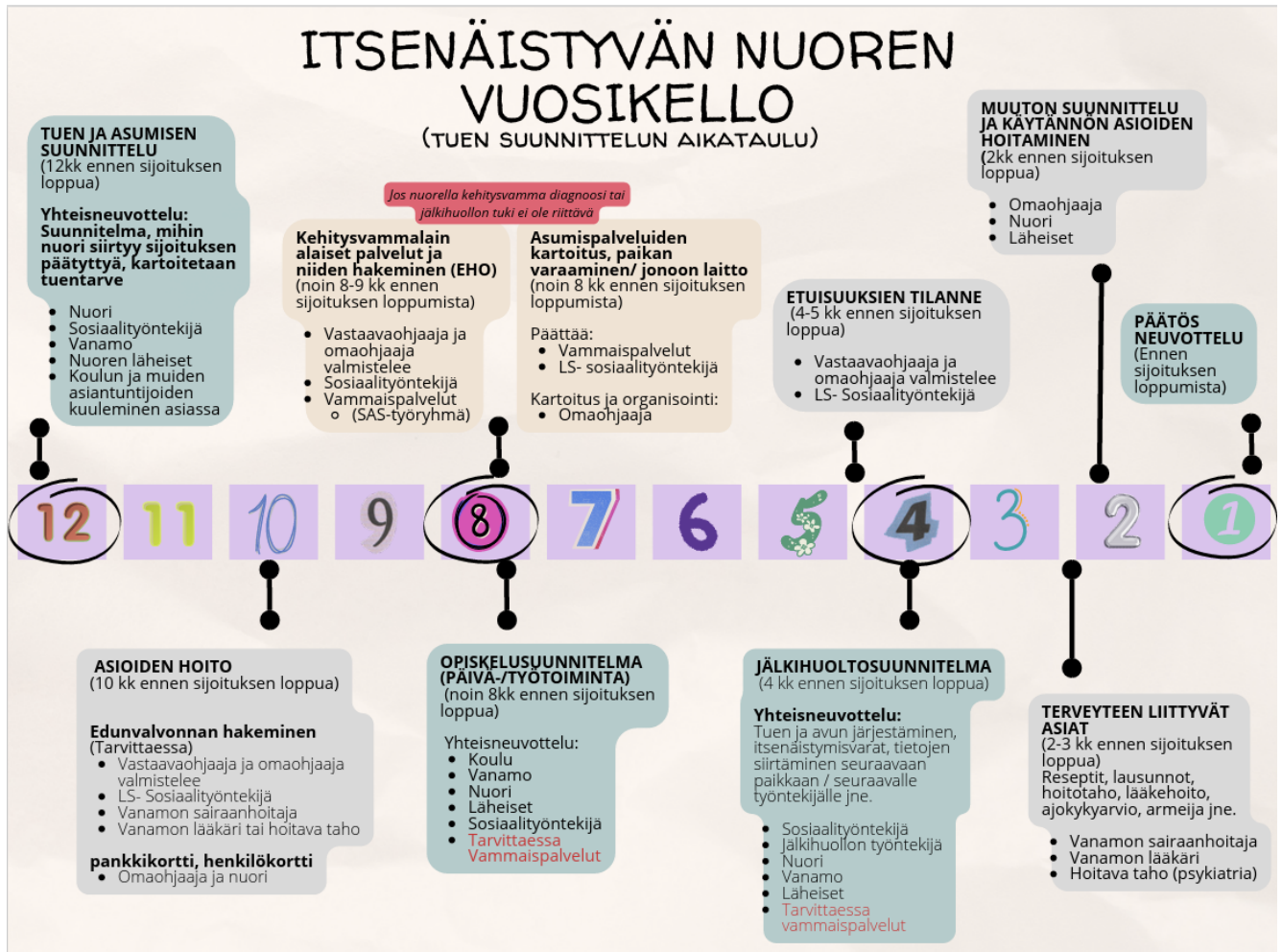
Näitä asioita me pidetään tärkeänä:

- Annetaan tilaa ja aikaa nuorelle toimia omaan tahtiin
- Ollaan läsnä, kuullaan asiat mitä nuori itse tuottaa
- Huomioidaan ja nähdään nuoren tarpeet
- Nähdään nuoren vahvuudet ja mielenkiinnonkohteet, työskennellään niiden kautta
- Osallistetaan nuoria
 - Tehdään yhdessä ja näytetään mallia
 - Annetaan nuoren itse tehdä
 - Vastuutetaan, vaikka autetusti
- Nuoren oman toimijuuden vahvistaminen
 - Herätellään nuoren omaa vastuunottoa, syys-seuraussuhteiden opettaminen
 - Sallitaan epäonnistumiset, ne ovat tärkeä osa oppimista
- Itsetunnon vahvistaminen
 - Rohkaistaan, tuetaan ja kannustetaan nuorta
 - muistetaan positiivisen palautteen voima
- Arjen struktuurin luominen ja ylläpito
- Ennakointi
- Tunnetyöskentely
- Ratkaisukeskeisyys

27.3.2024



LIITE 3 ITSENÄISTYVÄN NUOREN VUOSIKELLO



LIITE 4 ITSENÄISTYMISTÄ TUKEVA SUUNNITELMA



Itsenäistymistä tukeva suunnitelma



LASTEN- JA
NUORTENKOTI VANAMO

ITSENÄISTYMISTÄ TUKEVA SUUNNITELMA

- 1 **ALKUKARTOITUS**
Nuori ja ohjaaja tekevät yhdessä tilanne arvion
- 2 **TAVOITTEIDEN MÄÄRITYS**
 - Tavoitteiden määrittäminen
 - Suunnitelma (aikataulukko ja askeleet kohti tavoitetta)
 - Ohjauksellisten keinojen määrittäminen suhteessa tavoitteeseen
- 3 **ITSENÄISTYMISHARJOITTELU**
 - Käytännön harjoitteluja suunnitelman mukaisesti
 - Ohjauksellista tukea suunnitelman mukaisesti
- 4 **VÄLIARVIOINTI/ ARVIOINTI**
 - Väliarvio / arviointi miten tavoitteeseen ollaan päästy /missä onnistuttu
 - Jatketaanko harjoittelua vai ollaanko tavoite saavutettu?
- 5 **TAVOITTEEN SAAVUTTAMINEN**
 - Tavoitteen saavuttamisesta iloitseminen: palkinto, huomiointi tms.
 - Tavoitteen ylläpitäminen jatkuu

TILANNE ARVIO

Nuoren nimi: _____ PVM: _____

KYSELYN TÄYTTÄJÄ: Nuori Ohjaaja

Tämän hetken tilanne:

- miten sulla menee ja miten pärjät arjessa.
- Rastita se vaihtoehto, joka kuvaa mielestäsi parhaiten tilannettasi.
- Myös ohjaajat antavat oman arvionsa niin näet eroaako se omastasi. (ohjaaja merkitsee arvionsa eri värillä.)

ARJENHALLINTA	 Sujuu itsenäisesti	 Sujuu ohjeistetuna	 Sujuu tuetusti	 Ei suju lainkaan	 Tarkka ei soada näkyviin	Tähän toivotaan muutosta
Rahankäyttötaidot esim. pankkikortin käyttö, rahan arvon ymmärtäminen, rahan riittävyys, herätsoistot	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Ajanhallinta ja ajankäyttö esim. aikataulukko, pyörittäminen, ehtiminen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Aasiointi esim. kauppa-asiat, pankki, lääkäri, parturi	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Vapaa-ajan käyttö esim. riittäväkö aika? onko työssä onko mielekkästä tekemistä?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Koulunkäynti esim. poissaolot, opintojen edistyminen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Liikkuminen erilaisissa paikoissa ja kulkeminen esim. löytöäkö perille, osaatko käyttää karttasovelluksia junalta, bussilta, pyörällä liikkuminen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Yksinäisyys esim. pärjääminen ilman aikuisia, turvallisuuden tunne	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Kodinhoito esim. pyykinpesu, ruuanlaitto, silvaaminen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>






Huomioita ja tarkennuksia kohtaan:

TILANNE ARVIO

Nuoren nimi: _____ PVM: _____

KYSELYN TÄYTTÄJÄ: Nuori Ohjaaja

ITSESTÄ HUOLEHTIMINEN

	 Sujuu itsenäisesti	 Sujuu ohjeistetuna	 Sujuu tuetusti	 Ei suju lainkaan	 Tarkka ei soada näkyviin	Tähän toivotaan muutosta
Syöminen esim. säännöllisyys, monipuolisuus, oikea määrä	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Puhdas, ulkonäkö ja puukeutumiseesta huolehtiminen esim. hygienia, ja yleinen siisteys, vaatteiden vaihto	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Ulkokuu ja tilkunta	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Turvataidot esim. Omien rajojen asettaminen, kusaaminen, hyväksikäyttö	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Vuorokausrytmi ja ajankäyttö säännöllisyys esim. nukkuminen, herääminen, koulun lähtö	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Terveys esim. Lääkitys, perussairaudet ja niiden hoito	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Päihteet esim. Päihteiden käyttö, niihin suhtautuminen, onko kokkeija	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Sosiaalinen media esim. riskien tiedostaminen, käyttäytymisen sopeutus, tietojen jakaminen jne.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Itsellä tai toisella vahingollinen toiminta esim. itsetuhoisuus, itsekyytötyminen (toiminta joka vaarantaa itseä tai toista)	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>

Huomioita ja tarkennuksia kohtaan:
(esim. lääkytys: lääkkeiden oton muistaminen)

TILANNE ARVIO

Nuoren nimi: _____ PVM: _____

KYSELYN TÄYTTÄJÄ: Nuori Ohjaaja

SUHTEET	Sujuu itsenäisesti	Sujuu ohjeistetuna	Sujuu tuetusti	Ei suju lainkaan	Tärkeä ei saada näkyviin	Tähän toivotaan muutosta
Sosiaaliset taidot esim. peilaaminen ihmisuhteissa, toisten ymmärtäminen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Ystävyyssuhteet ja yhteiset esim. oletko osallistunut yhteisöä, onko sinulla ystäviä, suhteiden ylläpitäminen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Perhesuhteet	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Muu verkosto esim. ammattilaiset ja harrastukset	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Seurustelu ja seksuaalisuus, omat rajat	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
Viestintä ja vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa. esim. tullenko ymmärtänyt ja osaatko sanoa/ ilmaista mielipiteesi	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>
	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input checked="" type="radio"/>

Huomioita ja tarkennuksia kohtiin:

TILANNE ARVIO

ELÄMÄNHALLINTAAN JA TOIMINTAKYKYYN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

• Kuvaa alla olevia asioita muutamalla lauseella

Tähän toivotaan muutosta

Resilienssi esim. kyky sopeutua ja selviytyä erilaisista tilanteista, kestää haasteita ja palautua

Tunnetaidot esim. kyky tunnistaa, ymmärtää, ilmaista ja hallita omia tunteita, havaita muiden tunteita ja reagoida niihin

Itsesäätely taidot esim. kyky hallita omia tunteita, ajatuksia ja käyttäytymistä erilaisissa tilanteissa.

Toiminnanohjaustaidot esim. tehtävistä suoriutuminen, tekemisen aloittaminen ja loppuunsaattaminen, ei niin mielekkäät tehtävät

Itsetuntemus esim. uskaltaminen, minä pystyvyys, itsetuottamus, minä-kuva

Ajattelun joustavuus esim. sopeutuminen ja mukautuminen tilanteisiin, ihmisiin, olosuhteisiin

Ympäristö esim. Tunnistatko ympäristöstä tulevan kuormituksen, osaatko sanoa siitä aikuisille? (aisti, sosiaaliset tilanteet, univaikeus, näkö jne.)

TAVOITTEIDEN ASETUS

Nyt olet arvioinut edellytyksiä ja olosuhteita ohjauksen kanssa. Nämä asiat vaikuttavat tulevaisuuden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Valitse niistä kolme sellainen muutos, harjoittelua tai tukea kaipava asia.

- Pohjat:
- Mikä muutos olisi tärkeä kaipaava huomioita/ missä osassa taitoisit selviytyä paremmin?
 - Mikä on tärkeä tulos?
 - Mitä on tärkeä tulos oppimistavoitteesta?
 - Mitä voit itse tehdä asian eteen?
 - Miten ohjaajat ja muut läheiset voivat tukea sinua?

TAVOITE 1.

- Tavoitetaso:**
- Sujuu itsenäisesti
 - Sujuu ohjeiden avulla
 - Itsenäisesti
 - Sujuu huutusti aikuisen kanssa
 - Jotenkin muuten, miten?

TAVOITE 2.

- Tavoitetaso:**
- Sujuu itsenäisesti
 - Sujuu ohjeiden avulla
 - Itsenäisesti
 - Sujuu huutusti aikuisen kanssa
 - Jotenkin muuten, miten?

TAVOITE 3.

- Tavoitetaso:**
- Sujuu itsenäisesti
 - Sujuu ohjeiden avulla
 - Itsenäisesti
 - Sujuu huutusti aikuisen kanssa
 - Jotenkin muuten, miten?



SUUNNITELMAN PÄIVITYS



VÄLIPÄIVITYS 1-2 KK KULUTTUA:

HUOMIOT:

TAVOITTEIDEN ARVIOINTI 2-3 KK KULUTTUA:
(jatkaanko harjoitusta / tehdäanko uusi tilanne arvio?)

HUOMIOT:

ALLEKIRJOITUKSET JA PVM:

Nuori

ohjaaja

ESIMERKKISIVU OHJAAJIEN TUEKSI TAVOITTEIDEN ASETUS

Pohdi yhdessä nuoren kanssa:

- Mikä elämän osa-alue kaipaa huomiota/ missä asiassa toivoisit selviytyvän paremmin?**
 - Haasteet ja ongelmat olisi hyvä muuntaa positiivisiksi tavoitteiksi. Esimerkiksi loppuvuon myöhästelyä voisi muuttaa tavoitteeksi "olla ajoissa".
- Mitä teet taidolla?**
 - Pahtiminen ja kysymykset auttavat nuorta konkretisoimaan tavoitetta ja tavoitteen saavuttamisen hyötyä. Motivaation herättely!
- Mikä on esteenä? sinua opettelemasta?**
 - Pahtiminen ja kysymykset auttavat nuorta konkretisoimaan tavoitetta ja tavoitteen saavuttamisen hyötyä. Motivaation herättely!
- Mitä voit itse tehdä asian eteen?**
- Miten ohjaajat ja muut läheiset voivat tukea sinua?**

LIITE 1

TAVOITE 1.

Liikkuminen

- Toivoisin kykeneväni liikkua julkisilla kulkuvälineillä.
- Tarvitsen sitä taitoa koulussa ja asiolla käymiseen, kun täytän 18 vuotta.
- En pidä julkisista, koska siellä on vieraita ihmisiä, kuormitun ihmisiä ja äänistä.
- Voin kokeilla kulkemista ohjaajan kanssa.
- Ohjaajan kanssa yhdessä harjoitellaan kulkemista ja ohjaaja on tukena

Suunnitelma: Käydään 2 kertaa bussilla kaupungilla, ajat merkitään kalenteriin.

Tavoitetaso:

Sujuu itsenäisesti

Sujuu ohjaiden avulla itsenäisesti

Sujuu tuetusti aikuisen kanssa

Jotainkin muuten, miten?

TAVOITE 2.

Resilienssi

- Toivoisin että potaudun ja että minulla olisi tunne, että selvän arjesta ja haasteista, ilman että tulee toivon oia.
- Jaksaisin paremmin tehdä asioita, parempi mieli.
- En tiedä miten asiaan olen valinnut vaikuttaa, en jaksaa.
- Voin yrittää keuhko alkuiselle, kun olosuhteiden ja voin yrittää ottaa apua ja tukea vastaan.
- Ohjaajan kanssa yhdessä mietitään mikä asia arjesta vaikuttavat kuormittamiseen. Mietitään voimavaroja ja lisätään niitä arkeen.

Suunnitelma: Omenhojooja keskustelut ja voimavaro työkenttäjä joka toinen viikko, lletään kalenteriin. Lisätään voimauttavia asioita arkeen esim. tx viikossa tehdään jotain kivaa.

Tavoitetaso:

Sujuu itsenäisesti

Sujuu ohjaiden avulla itsenäisesti

Sujuu tuetusti aikuisen kanssa

Sujuu jotainkin muuten, miten?

TAVOITE 3.

Kodinhoito /siivoaminen

- Toivoisin kotini näytävä silteiltä ja että
- Löytäisin tavarami, viihtyisin huoneessa sekä kehtaisin pyytää kavereita.
- En jaksa, en viitsä, asia ei motvoi mitenkään.
- Voin yrittää siivota huoneeni kerran viikossa.
- Ohjaajan kanssa yhdessä voidaan tehdä suunnitelma siivouksesta. Ohjaaja alkai erttaa siivoamisessa.

Suunnitelma: Kerta viikkoon siivouspäivä, merkitään kalenteriin.

Tavoitetaso:

Sujuu itsenäisesti

Sujuu ohjaiden avulla itsenäisesti

Sujuu tuetusti aikuisen kanssa

Sujuu jotainkin muuten, miten?

ESIMERKKISIVU OHJAAJIEN TUEKSI

Itsenäistymisyksikentelyssä käytettävien ohjauksellisten keinojen määrittely:

- Arviot:**
- Itsenäistymis- ja itseohjauttamismallit sekä haastattelut.
- Reflektiot:**
- Itsenäistymisen, onnistuneisuuden ja mielihyvän kehittyminen, syy-seuraus suhde jne.
- Ohjaajat:**
- maailmankansien liittyvät yhdessä tehtävät toimet
- Strukturoivat:**
- Esimerkkitöiden liittyvät kalenteri, päivä- ja toimintapäiväkirjat sekä tehtävälistat (ta de -listat)
- Visuaalisivat:**
- Auttavat jäsentämään maailmaa, ensokäynnän tulevia tapahtumia sekä asittamaan toimintaa (käytetään yhdessä strukturoivien menetelmien kanssa)

LIITE 2

TAVOITE 1.

Liikkuminen

- Autetaan löytämään keinoja kuormituksen vähentämiseksi esim. vastamäkeluokkeet, rauhallisen paikan löytäminen bussissa,
- Kokemuksen saaminen kulkemisesta, sen mahdollistaminen yhdessä kulkemalla
- Motivoidaan kulkemiseen esim. suunnitellaan reisu, jollain mennään yhdessä bussilla kaupungille ja käydään leffassa
- Katsotaan reitti ja aikataulut valmiiksi tietokoneella

Tavoitetaso:

Sujuu itsenäisesti

Sujuu ohjaiden avulla itsenäisesti

Sujuu tuetusti aikuisen kanssa

Jotainkin muuten, miten?

TAVOITE 2.

Resilienssi

- Mietitään yhdessä mihin tekijöihin nuori voi itse vaikuttaa, syy-seuraussuhteiden tekeminen näkyväksi esim. valvominen aiheuttaa kuormittumista, joka taas aiheuttaa kiukkua jne.
- Mietitään mieltä suojaavia ja vahvistavia tekijöitä arjessa
- Vahvuskartotus/ voimauttavat asiat elämässä

Tavoitetaso:

Sujuu itsenäisesti

Sujuu ohjaiden avulla itsenäisesti

Sujuu tuetusti aikuisen kanssa

Sujuu jotainkin muuten, miten?

TAVOITE 3.

Kodinhoito /siivoaminen

- Ohjaaja etsii strukturoivia ja visuaalisia apukeinoja siivoukseen, esim. siivousjärjestys outta, kun ei tiedä mistä alittaa.
- Pilkotaan tekeminen pienempiin osiin, pilkotaan tarvittaessa tavoite pienempiin osiin (esim. selviää imuroinnista itsenäisesti)
- Konkreettinen siivousapu motivoi aloittamaan, mallinnetaan tekemistä
- Mietitään motivoiva palkinto, kun työ on tehty esim. keltään pulla karkit.
- Kehutaan ja kannustetaan, annetaan positiivista palautetta

Tavoitetaso:

Sujuu itsenäisesti

Sujuu ohjaiden avulla itsenäisesti

Sujuu tuetusti aikuisen kanssa

Sujuu jotainkin muuten, miten?